

EGYÜTT

IRODALOM - MŰVÉSZET - KULTÚRA

2007

4

EGYÜTT

**A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA
AZ 1965–67 KÖZÖTT UNGVÁRON MEGJELENT SZAMIZDAT KIADVÁNY JOGUTÓDJA**

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Vári Fábián László

Főszerkesztő: Nagy Zoltán Mihály

Tagok: Bakos Kiss Károly, Barzsó Tibor (olvasószerkesztő), S. Benedek András (főmunkatárs, alapító főszerkesztő 1965–67), Botlik József, Dupka György (lapi-gazgató), Fodor Géza, Füzesi Magda, Horváth Sándor, Ivaskovics József (művészeti szerkesztő), Penckófer János, Pomogáts Béla

Megjelenik negyedévente az Intermix Kiadó, a Nemzeti Kulturális Alapprogram, a Szülőföld Alap és a Credo Alapítvány támogatásával

Levélcím: Nagy Zoltán Mihály, 90221 Csonkapapi, Mező u. 168., Beregszászi járás,
tel.: 06 70 231 72 20; +38 096 465 5624

e-mail: egyutt@e-ctn.net; n.zoltanmihaly@freemail.hu

Versrovat: Vári Fábián László, 90255 Mezővári, Városderék u. 28., Beregszászi járás,
vez. tel.: 8 241 73 2 01, mobil: 06 20 334 34 69; e-mail: varifabian@freemail.hu

A szerkesztőbizottság ungvári címe: 88000 Ungvár, Babuskin tér 5/a,
tel.: 00 380 31 22 64 37 37, fax: 00 380 31 26 1 70 27

e-mail: titkarsag@mekk.uz.ua, <http://www.hhrf.org/mekk/egyutt>,
<http://epa.oszk.hu/00500/00595>

Felelős kiadó: Dupka György

Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége, 88000 Ungvár, Babuskin tér 5/a

E-mail: gyorgy@d.uzhgorod.ua

Tördelés, képfeldolgozás, nyomdai előkészítés: CA Stúdió.

Készült a Borneo Kft.-ben.

A címlap Orosz István grafikusművész munkája.

Terjesztő: Ugocsa Könyvesbolt-hálózat, dr. Kovács Elemér és Kovács Katalin.

Tel./fax: 8 243 214 54, Nagyszőlős, Gagarin út 47.

Magyarországon terjeszti a Kárpátaljai Szövetség, Magyarok Háza,
1052 Budapest, Semmelweis u. 1/3.

Lapengedély száma: 3 T No. 188

A folyóiraton nyereség nem képződik

TARTALOM

- 3** FÜZESI MAGDA: Vihar után; Alulnézetből (versek)
- 4** KOVÁCS ÉVA: Őszeim (visszaemlékezés)
- 16** VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Lábam alatt talaj, előttem út (jegyzet)
- 16** KOVÁCS VILMOS levele Drávai Gizella tanárnőhöz
- 22** KOVÁCS VILMOS: Az én hazám (vers)
- 25** POMO GÁTS BÉLA: Kovács Vilmos testamentuma (előadás)
- 30** S. BENEDEK ANDRÁS: Nyolc évtized a romlás századából (jegyzet)
- 34** NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Küzdelem egy lakhatóbb világért (jegyzet)
- 36** BARZSÓ TIBOR: Egy regény kálváriája (előadás)
- 43** S. BENEDEK ANDRÁS: Leittuk Lenint (vers)
- 44** GORTVAY ERZSÉBET: Ecsetvonások a Kovács Vilmosi eszményképhez (jegyzet)
- 47** DUPKA GYÖRGY: Búcsú az ungvári kórteremben (vers)
- 48** NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Kovács Vilmos (vers)
- 49** DUPKA GYÖRGY: Kovács Vilmos az utókor emlékezetében (dokumentumtár és eseménykrónika)
- 56** ZSELICKI JÓZSEF: comedia; HÍR (versek)
- 58** LENGYEL JÁNOS: éjszaka; bizonytalan (versek)
- 59** NYILAS ATTILA: A megnyugvás (vers)
- 60** VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Tábori posta (regényrészlet)
- 68** BAKOS KISS KÁROLY: Kút; Szép is, jó is; Cím nélkül (versek)
- 69** NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Vétkes passzivitás (jegyzet)
- 70** PENCKÓFER JÁNOS: Fényfolyam (regényrészlet)
- 82** CZÉBELY LAJOS: Haikuk
- 83** BECSKE JÓZSEF LAJOS: Vádirat; Vallomás (versek)

- 84** BARTHA GUSZTÁV: Sajgás (regényrészlet)
- 98** NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Mítosz és tárgyszerűség (jegyzet)
- 102** FODOR GÉZA: Forrásvízre vércsék szálltak; Lemegy a nap (versek)
- 104** OLÁH ANDRÁS: Munkács eleste; definíció; könnyek; közjáték vagyunk (versek)
- 106** HEVESI KOVÁCS JÁNOS: jégverés; szerelemmumusomnak (versek)
A hűtlen szerető visszaszerzése varázslással; Pásztorlány az erdőben a legénnyel
éjszakázik (Ruszin népballadák VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ fordításában)
- 110** KOVÁCS VILMOS: Uráli népek és a honfoglaló konglomerátum (tanulmány)
- 117** KOVÁCS GÁBOR: A tradíció nyelve (tanulmány)
- 130** MINYA JÓZSEF: „Az én igazam a hit” (jegyzet)
- 132** LENGYEL JÁNOS: Beregszász (tanulmány)
- 140** D. GY.: Művelődési életünk krónikája
- 140** Új Könyvek – Szerzőink
- KOVÁCS VILMOS – IVASKOVICS JÓZSEF: Testamentum
(*megzenésített vers*)
- KOVÁCS VILMOS: Kirakó kockák (vers)

FÜZESI MAGDA

VIHAR UTÁN

„A kék habok közt felmorajlik
valami zsongó halk remény”
(Dsida Jenő: Robinson)

*Mert teremtettél, mindéig eveztem
Folyónak mondott végtelen vizen.
Nem szűkölködöm immár semmiben,
Uram, tekints rám, ne kívánd a vesztet.*

*Robinson-gazdag kincseim csodálom:
Fejem alatt egy kopott Biblia,
Meg egy maréknyi jóízű Dsida,
Egy ital víz és rettenetlen álom.*

*E völgy fölött ma nem lesz virradat!
Egy fenyő csúcsán napozik a nap,
Kárörvendően ladikomra néz.*

*A parton tölgy, egy vén harkály kopácsol,
Az Isten izzad: nagy csónakot ácsol
És csilingel egy Chopin-polonéz.*

ALULNÉZETBŐL

*Halott fenyők a kősziklákon.
Fejüket a felhőkbe fűrják,
Lélek hintázik minden ágon.*

*Míg a nyár a hegyen túl késik,
Tenyérvyi menyasszony-virágok
A bodzás rétet kicsipkézik.*

*Erdélyi fák a magyar tájon.
Néha egy forrás felfakad,
Hogy sorsunkban a sors ne fájjon.*

Tusnádfürdő, 2007 májusa

ŐSZEIM

Szeretem az őszt: színeit, virágait, illatát, a „bágyadt” napsütést, de a hűvös csillagos estéket és a borús, egyre rövidülő nappalokat is, amikor eső kopog az ablakon.

Szeretem gyermekkorom őszeit: az udvaron a hatalmas lugast, ahogy érik a szőlő – nagy, tömött fürtű, hamvaskék és illatos izabella.

Szeptember elején apu lerázta a besztercei szilvát. Mi, gyerekek veszőkosarakba szedtük a már túlérett gyümölcsöt, majd kimagoltuk és az udvaron főztük a lekvárt, rézüstben. Este a szomszédból átjöttek Laszotáiék, segítettek kavarni. A sűrűsödő ciberében egyre nehezebben mozgott a lapát, ezért gyakrabban váltottuk egymást. A felnőttek közben beszélgettek, mi hallgattuk őket és az est neszeit. A tűz fényében megnyúltak az árnyak. A fény és árnyék játékában megmozdult a kerekes kút, mögötte félelmesen titokzatosnak tűnt a kert.

A telek végében hatalmas diófa állt. Vastag törzse forradásos volt, és én egy szakállas öregembert sejtettem benne. Apu felmászott a fára és karóval verte a diót. Összekapkodtuk a zöld vagy már barnuló burokból kibomló nedves gömböcskéket. Kicsit szorongtam, apámat féltve: Jaj, le ne essen a fáról!

Október végén savanyítottuk a káposztát. Anyu kiválogatta a fejnek valót, mi könnyezve tisztítottuk és karikáztuk a hagymát. Apu két hokedlire tette a gyalut, alá a sózoteknőt, rajta fehér abrosz. Arra hullt a gyalult káposzta. Mikor nagyobb lányka lettem, én álltam be a hordóba, taposni. Jött egy réteg káposzta, kevés hagyma, birsalma-szeletek, néhány alma, bőven só, majd megint káposzta. Addig kellett taposni, míg a massa levet nem eresztett. Mindig nagyon jó savanyú káposztánk volt. Talán azért, mert én tapostam?

Esténként eljártunk a kórházi kápolnába októberi átjatosságra. A zsebeimet teleraktam dióval és aszalt szilvával. A sötétben le-lemaradtam diót törni, a visszaúton szilvát rágsáltam. (1947-ben klub lett a kápolnából. A helyi monda szerint az a férfi, aki leszedte tornyáról a keresztet, még abban az évben meghalt.)

Szerettem még ősszel a Bozdos utca vadgesztenyefáit, a tócsákat a járdán, amelyekben végtelen mélységből tükröződtek vissza a felhők és a fák ágai. A világért se léptem volna bele egy ilyen víztükörbe!

Ungvárt hegyek övezik, az erdős Kárpátok, ahol felnőttem, és ahol egy életre hozzám nőtt ez a táj. November elején kirándultunk a radvánci és a

nevickei erdőben. Apu vad rózsatöveket gyűjtött, mi mohát szedtünk, amibe otthon belegöngyöltük a rózsatöveket, és februárban, a melegházban kivirított a nemesített vadvirág.

Persze, az erdő gyönyörű volt. Rugdostuk a friss avart, egymásra szórtuk a piros és sárga leveleket, bogyókat tépdestünk a bokrokról, és visítotunk, amikor felugrott egy-egy béka, vagy gyíkocská futott át a kezünkön. Egy langyos víző forrásnál szalamandrák melegedtek. Sok volt belőlük, jöttünkre mozdulatlanul dermedtek. Sajnáltam, hogy megijesztettük őket. Bejártuk még a boszorkányköröket, gallyakat gyűjtöttünk a tűzrakáshoz. Minden alkalommal tüzet raktunk, és készült nyárson, roston vagy bográcsban a füstös, de éppen ezért különösen jóízű ebéd.

Mindenszentek napján a temetőbe mentünk. A Berticsek nálunk gyülekeztek: testvérek, sógorok és sógornők, meg a gyerekek. A rózsából kötött koszorút anyu helyezte el a síremléken, a gyertyákat Imre, a legfiatalabb testvér gyújtotta meg, míg mi körülálltuk kedves halottunkat és elstutogtuk a Miatyánkot.

Adj, Uram, örök nyugalommal a megholt híveknek!

Anyai nagymamám nem ismertem. Néhány évvel születésem előtt, ötnéhárom éves korában halt meg, de a gyermekei sokszor és nagy szeretettel emlegették. Ő is abban a házban élt, ahol az én gyermekkorom telt el, ő ültette a cseresznyefát, és övé volt a varrógép, amelyen később anyánk varrta a ruháskáinkat.

Éppen magyarok voltunk, amikor első osztályos lettem. Anyám felekezeti iskolába, a Mária-házba íratott be. Az Ung másik partján állt a Gizella-ház, a városi elit iskolája.

Emlékszem a rücskös, zöldre festett iskolapadra, amelyben hatan ültünk; a jóságos Benedikta nővérre és a komisz Karolára. Karola nővér óra közben többször kiment, bennünket felállított, karunkat széttártuk, mint Krisztus a keresztfán, s amíg ő ki tudja merre járt 15-20 percig, mi mondtuk: Jézus, Mária, József. A jobb módú gyerekek, lehetek öten-hatan, a katedránál álltak pálcával a kezükben, s ha a buzgalmunk lankadt, megfenyítették. Hát ilyen is volt.

Míg tartott a meleg kora őszi idő, hazamenet szandálkámat a kezemben lóbálva ballagtam a Kapos utcán a hideg beálltáig mindig mezítlábas osztálytársaim között.

Az oroszok is ősszel jöttek be (mifelénk csak így mondják), október végén. Egy hajnalban golyó fütyülésére ébredtem. Az utca tele volt Kapos felé vonuló, de inkább vánszorgó magyar katonákkal. Többen kiálltak a sorból

és leültek a járdára. A házakból enni- és innivalót vittek nekik. Hárman bejöttek a mi udvarunkra, civilbe öltöztek, és eltűntek a kerten át. Délelőtt már kihalt volt az utca. Kiálltunk a kapuba, hogy meglessük az első orosz katonát. Nem vártuk az oroszokat, de különösebben nem is féltünk tőlük.

– Majd csak lesz valahogy, hisz ők is emberek – vélekedett apám, az örök optimista.

Jött a katona lóháton, és vizet kért.

Alig vonult el a front, a győztes hatalom máris bemutatkozott, elszlatott minden illúziót. November elején 18-tól 50 éves korig jelentkeznie kellett minden férfinak. A magyar nemzetiségűeket, a reformátusokat, katolikusokat még aznap elindították a szolyvai munkatáborba. Két nagybátyám délre hazajött – ők szlováknak vallották magukat. Apám még hamarabb tért haza: átlátva a helyzetet, sikerült megszöknie még a városháza udvaráról. Őt majd 1945 februárjában kapta el a sztálini terror egy újabb hulláma, s egészen a Donyec-medencéig sodorta.

1944 decemberében megnyitlak az iskolák, természetesen ukrán vagy orosz nyelvűek. Én ukránba kerültem, harmadik osztályba. Ukránul persze senki sem tudott. A tanítónk, Kalinyák Adél néni görög katolikus papi családból származott, beszélt ruszinul, de velünk csak magyarul tudott szót érteni. 1945 szeptemberében mindenki osztályt ismételt, az iskola még mindig ukrán volt, és mi még mindig nem beszéltük a nyelvet. A felnőttek bizakodtak: talán visszakerülünk a magyarokhoz, esetleg a csehekhez. Anyám szilárd meggyőződése szerint szovjetek maradunk. Neki lett igaza.

1946-ban végre, sok beadvány és kérvényezés után nyitottak Ungváron egy magyar tannyelvű általános iskolát. Természetesen rögtön átiratkoztam a magyar iskolába, ahol aztán négy évig nagyon boldog voltam.

A hetedik osztály elvégzése után, ha tovább akartam tanulni, mehettem ismét ukrán vagy orosz iskolába. Az utóbbit választottam. Anyu megvette nekem a „formaruhát”, egy magas nyakú, barna szövetruhát rakott aljjal. Hétköznapokon fekete, ünnepeken fehér köténnyel viseltük.

1951. szeptember 1-én fehér kötényesen ott szorongtam, izzadtam a nyolcadikos új osztálytársaim között, akiknek egy szavát sem értettem. Ez az ősz magolással ment el. Szótárral tanultam. Jó időben könyvvel a kezemben sétáltam le-fel a kerti úton és mondtam a szöveget. Csackij monológját még ma is tudom, pedig akkor alig értettem belőle valamit. Néha kiborultam, sírtam, és földhöz vágtam a könyvet. Három hónap alatt megtanultam oroszul.

Mivel szerettem tanulni, hamar elfogadtam az új iskolát. Míg diák voltam, számomra szeptember elsejével indult útjára az új esztendő. Az út elején ott álltak az ungvári korzón az üzletek elé kirakott asztalok, megpakolva tankönyvekkel. Szinte ma is látom magam, ahogy sorban állok, toporgok, a nyakamat nyújtogatom a kilencedikes történelem- és irodalomkönyvek egy-egyre fogyó oszlopa felé:

– Csak el ne vigyék előlem az utolsót!

Miután sikerült beszereznem a könyveket, áhítattal raktam ki őket a gangon álló nagy asztalra, s kezdődött a befedésük. Bármennyire igyekeztem, nem sikerült tökéletes munkát végezni. Hiába: nálam a precizitás hiánya születési hiba.

Tizedikes voltam, érettségi előtt, amikor szeptember végén negyed-magammal (mind magyarok) magához rendelt új igazgatónk. Sztálin-zubbonyban, sztálini pózban állt a vezér életnagyságú portréja előtt.

– Vegyék tudomásul, míg én vagyok az igazgató, maguk itt érettségi bizonyítványt nem kapnak! – mondta, s még beszélt tovább, gyözködött bennünket, hogy hagyjuk ott jószántunkból az iskolát.

Nem vettem fel a kesztyűt, kiléptem. Munkába álltam, és beiratkoztam a dolgozók esti iskolájába.

1954-ben lettem egyetemista, és teljesen véletlenül orosz szakos. Szeptember elsején reggel fél hétkor szinte röpültem fel a dombon a volt Bazilrendház és görög katolikus szeminárium épületébe. A magasszínról pár lépcsőfok vitt le az udvarba, ahonnan szép kilátás nyílt az Ungra. Itt volt a rendház temploma is, amely akkorra tanterem lett, és szombatonként klub.

– Csak nem fogsz egy templomban táncolni? – így anyám. De akkor én már túl voltam az ilyesfajta kegyeleten, sőt, jó időre a hiten és a valláson is.

Hogyan teltek tovább egyetemi éveim őszei? Minden összemosódik: tanévkezdések, a november 7-i felvonulások, séták a várkertben, az első szerelem.

A második évfolyamon elvittek bennünket Sislócra, betakarítási munkára. Teljesen feleslegesen, mert munka nem volt, nem is dolgoztunk, de ki törődött vele? Unalmunkban krumpliszárból tüzet raktunk a mezőn, átköptünk rajta meg keresztülugráltuk. Egy holdvilágos éjjel meg épp az országúton támadt kedvünk körbetáncolni egy üveg vodkát.

1956 októbere. Akkor kezdtem a harmadik évfolyamot. Izgalmas napokat éltünk remények és kétségek között. November harmadikán hajnalban megmozdult alattunk a föld: elindultak a szovjet tankok Magyarország felé. Az egyetemen ránk, magyarokra külön vigyáztak. Pedig nem is mi, inkább az oroszok meg az ukránok hóbörögtek.

*

Katalin-napkor, 1959-ben találkoztam először Vilmossal Kati barátnőmnél és volt évfolyamtársamnál. Ő akkor már asszony volt, Kulin Zolinak, Vilmos barátjának a felesége. Kató korrektor Ungváron a Kárpáti Kiadónál, én a rahói járásban Koszovszka Poljanán dolgoztam. Ide érkezett nagy meglepetésemre a Vilmos levele az Éva, hol vagy? című verssel, amit állítólag nekem írt. De akkor már tavasz volt.

Az 1960-as év elhozta életem legszebb, legizgalmasabb őszét. Akkor már a huszti járásban, Kopásnyán dolgoztam. Huszt kisváros a Tisza partján, beékelve a Kárpátokba. Legmagasabb pontja a meredek hegytetőn álló, költőinket és íróinkat is megihlető várrom. Husztnak van ipara, vannak iskolái, szép főutcája üzletekkel, szállodával, vendéglőkkel, templommal. Lakossága hajdan vegyes volt. Az 50–60-as években itt még gyakori volt a magyar szó.

Kopasnya igazi hegyi falu, kb. 25 kilométerre Huszttól. Szegény emberek éltek itt. A legtöbb családból hiányoztak a férfiak, akik jobb kereset reményében vállaltak munkát a Kaukázusban, Szibériában, sőt, Távol–Keleten is. Az asszonyok sokat dolgoztak, hisz a férfimunkát is ők végezték el a ház körül. Vilmos is járt Kopásnyán. Később a regényében háziasszonyomra emlékezve festi meg Somogyi Gábor az Egy tál leves című képet.

Minden második héten lejött Husztra. Szombat este érkezett és vasárnap délután indult vissza. A busz érkezésének idejét pontosan nem lehetett tudni. Volt úgy, hogy másfél óra késéssel futott be. Én ilyenkor egyre idegesebb lettem, és hogy valamivel lekössem a figyelmemet, tarka levelekből csokrot kötöttem, vagy számoltam a járdán koppanó gesztenyéket. A vadgesztenyét Vilmos is szerette. Néha felemelt egyet és a markába zárta. Ez a l'art pour l'art golyócska versre is ihlette: „Hull a vadgesztenye. / A betonszalagon apró morzejelek. / Vajon mit üzen az ősz a télnek? /Hogy a díszfa-élet / meddő és esztelen? / Csodálkozva néz rám egy ismerős gyerek. / Lehajtom fejem, felnézni nem merek.”

– És ki az a gyerek? – kérdeztem kíváncsian, de talán csak azért, hogy kérdezzek valamit.

– Hát én magam – s csodálkozott, hogy nem értem.

Végre befutott a busz, és az ajtóban megjelent Vilmos zöld öltönyében, amit nagyon szerettem rajta. Megfogta a vállam, egy kicsit eltartott magától és nézett. Az utcai lámpa ránk hulló fényénél láttam zöld szemében a barna pettyeket. Ragyogtak, mert örült a szeme. A szeme nagyon tudott örülni.

Ilyenkor a húgom barátnőjénél, Olgáéknál aludtam, Vilmos szállodában. Először lefoglaltuk a szobát, utána megvacsoráztunk a legjobb restiben és pezsgőt ittunk.

Az ősz, talán a mi kedvünkért, meleg és napsütéses volt. Vasárnap a városban bolyongtunk, lementünk a Tiszához is, kavicsokat dobáltunk a vízbe, néztük a fel-felugráló, csillogó halakat és a rájuk vadászó madarakat. Hallgattunk. Valami nagy-nagy öröm volt bennünk, amire nincsenek szavak.

Azért beszélgettünk is. Főleg Vilmos beszélt: a hét eseményeiről, a szerkesztőségről, arról, hogy a két kötet után talán felveszik az írószövetségbe. Ez nagyon fontos volt a számára. Lassan megismertem a családját is. Apja 19-es kommunista volt és nagy magyar. 1944 őszén őt is becsapták a szolvyvai, majd szombori menetbe. Egy év múlva jött haza, meghalni. Vilmos nagyon tisztelte az apját, az anyja viszont olyan korán halt meg, hogy csak homályos emlékei voltak róla. Mostohájától hordozott sérelmeket, de megértette és becsülte, mivel vállalta férje mellett a könnyűnek egyáltalán nem nevezhető sorsot. Később szépen emlékezik meg róla a Kiskarácsony című novellájában. A fiait is emlegette, a feleségét soha. Gyakran tervezgette közös jövőnket, amire én nem gondoltam és nem is hittem benne. Inkább kézen fogtam, megmásztuk a huszti várhegyet és körbejártuk a hét kőfalat. Alattunk a mozdulatlanúságba dermedt vasárnap délutáni város, távolabb a vörös napfényben izzó Tisza sugallt bölcs gondolatokat a múlttól és jelenről, nyugalomról és harcokról.

Egyszer betévedtünk a huszti temetőbe. Így született a Temetőben című vers: „Ne félj. Itt már nincs bűn, és nincs vétek, / csak zöld fű van, meg virágok, kékek, / s ölelésre tárt karú keresztnek.”

A vers utolsó három sorát olvasva ma is úgy érzem, hogy ő, aki képtelen volt elfogadni a halált, itt mintha a belenyugvás jobbját nyújtaná a kegyetlen kaszásnak, túllátva rajta.

Néha én is hazautaztam. Ungvár mindig szép volt, különösen a régi város: a Kálvária hegy, az Ung két partja, a Vásár tér. A monarchia-kori volt megyeháza kőfaláról vörös függönyként omlott le a vadszőlő, sokáig pirosodott a szalvia, a kanna, meleg-sárgák voltak a folyópart hársfái. Igazabban, szebben nem is lehetne szavakkal elmondani az őszi Ungvár hangulatát, mint Vilmos teszi ebben a pár sorban: „Még nyarat hazudva tüzel a szalvia, / csupa láz, s nem hiszi, hogy meg kell halnia. / Házak faláról az ősz nevetve rászól, / s lenget száz vadszőlőlevélből szótt zászlót.”

Csak este találkoztunk. A rosszindulatú közvélemény már vicsorgatta ránk a fogát. Balla Laci leste a kedvező alkalmat, hogy lecsapjon. Igyekezetét siker koronázta: Vilmos felvételi kérelmét az írószövetségbe elutasították. Csak házasságunk után, 1962-ben nyerte el a tagságot. A mai napig nem értem, mi motiválta, mi készítette Ballát hasonló tettekre. Tehetséges és okos, kompromisszumokra képes ember lévén, sikeres életútját akkor is bejárhatta volna, ha jellemesebb. Nemrég olvastam Azt bünteti, kit szeret című könyvét, amit már a rendszerváltás után írt, s amelyben a céljai eléréséért tisztességtelen

dolgokra is kapható főhős végül felmenti magát, megbocsát magának, és nem bán meg semmit...

Aztán szaladtak az évek. Lett önálló otthonunk, megszületett Éva. És hogy milyen volt az ősz? Nekem leginkább az új tanévet, az iskolakezdést jelentette, meg hogy csupaszok lettek a fák, eltűntek a virágok, többször esett az eső, és én kalapot nyomtam a fejemre.

1967-től megint történetek figyelemre érdemes dolgok. Az Irodalmi Szemle (pozsonyi lap) szerkesztősége meghívta Vilmost Pozsonyba, miután néhány írását, versét közölte. Az oroszok bejövetele óta ez volt az első külföldi utunk. Először Nagykaposon látogattuk meg a rokonságomat. Innen busszal Kassára mentünk. A pozsonyi vonat indulásáig volt még pár óránk, ezt városnézésre szántuk, de nem volt szerencsénk. A Dóm kívül-belül felállványozva állt, a Rákóczi-kriptán lakat lógott, a szökőkút nem zenélt, s egyetlen ismerősünket, Görösös Miskát nem találtuk otthon. Első osztályon utaztunk tovább, és még sötétedés előtt elértük Poprádot, így láthattunk valamit a hóval borított Magas Tátrából is.

Pozsonyban Dobos László várt bennünket, aki akkor már jó nevű író és rendkívül vonzó férfi volt. Havas eső esett, fáradtak voltunk, így nagyon is jól jött, hogy egyenesen a szállodába mentünk.

Másnap a magyar kultúra néhány, a szlovák fővárosban élő és dolgozó képviselőjével találkoztunk. Örültek nekünk, kézről kézre adtak. Koncsol László, a huszonéves, magas termetű, intelligens arcú újságíró mutatta be a várost. Átmentünk a Mihály-kapun és máris bent jártunk a régi belvárosban. Nem sokat láttunk belőle, mert rögtön leragadtunk egy könyvesboltban. Laci egymás után szedte le a könyveket a polcra, szlovákiai magyar írók műveit. Ismertette a szerzőt, röviden az írást, hozzáfűzve saját véleményét, ami leginkább pozitív volt. Itt találkoztunk Tózsér Árpáddal, a szintén fiatal, jó nevű költővel. Majd beültünk beszélgetni egy hangulatos cukrászdába, ahová éppen akkor lépett be Turczel Lajos író, történész és egyetemi tanár. Árpád és Vilmos között élénk vita alakult ki. Vilmos alkatánál fogva optimista, Árpád rezignált és dekadens volt.

Jártunk még az Új Szó szerkesztőségében, a Madách Kiadóban, a Csemadoknál, találkoztunk régi barátainkkal, nagyokat beszélgettünk irodalomról, politikáról, közös kisebbségi sorsunkról. A meleg baráti szeretet ölelésében nem is éreztük a novemberi havas esőt, mely pozsonyi napjainkban végig kintartott mellettünk.

1968 ősze. Ez év novemberére tett pontot egy szépnek induló tavasz és egy rendkívül zaklatott nyár végére. A mi életünkben is megjelent az a bizonyos

harmadik. Azaz, Kató mindig is volt: nekem évfolyamtársam és barátnőm, Vilmosnak kollégája.

Szerettem Katót – a kislányt, az elsős egyetemi hallgatót kockás flokon ruhájában, magas szárú cipőben, szorosan hátrasimított hajával és a kis bajuszkával keskeny ajka fölött. De mélybarna szeme, hamvas bőre, hibátlan fehér fogsorát megcsillantó rejtélyes mosolya ugyanakkor már jelezte a kibontakozó, vonzó nőt.

Harmadikosok voltunk, amikor Kató több diáktársunkkal tolmácsként Moszkvába utazott a Világifjúsági Találkozóra. Innen nemcsak megszépülve, nőiségében megújulva, de lélekben is megváltozva tért vissza. Magával hozta a főváros sodró lendületét, a széles sugárutakon több sorban szárguldó autók zaját, a metróállomások színes márványba faragott hivalkodását, az orosz építészet legjavát felsorakoztató Vörös tér tágasságát, az összetartozás és a magány furcsa érzését, amit csak egy nagyváros emberforgatagában élhetünk meg.

Szűk lett neki Ungvár, leértékelődtek az előre elrendeltetett sorsú emberek, és az út, amelynek végén majd őt is várja egy kétszobás lakás, egy robotoló, unalmas férj, esetleg gyerek, nyugdíjig tartó munka, lehetőleg egy helyen, és ahol a változást csak az évszakok váltakozása jelzi.

És mégis... 1959-ben férjhez ment Zolihoz, ehhez a kedves és szeretetre méltó, de ízig-vérig polgári beállítottságú agglegényhez. Házassága alatt többször próbált kitörni, sikertelenül. Úgy látszott, Zoli volt a sorsa.

Kató előbb ismerte Vilmost, mint én, és tudtam, nagyon vonzódott hozzá. Házasságunk híre kétségbe ejtette, állítólag engem féltett. Én észrevettem, hogy a két ember között történik valami, de nem tudtam komolyan venni őket, sőt, eleinte elszórakoztatott a játék. Csakhogy Kató halálos komolyan játszott. Figyelni kellett rá: szeme újfajta csillogására, félbehagyott mondataira, apró sóhajaira. Ő nem leült, hanem helyet foglalt, nem cigarettázott, hanem rágyújtott, nem kifújta a füstöt, hanem karikákat eregetett, nem beszélt, hanem társalgott, és nem nevetett, csak sejtelmesen mosolygott. Mozdulatai lágyak, gömbölyűek voltak, és nem egyszerűen rosszul lett, hanem összecsuclott, s lehetőleg a Vilmos karjaiba.

Nem haragudtam Katóra. Úgy érezte, végre utolérte álmait, megtalálta a férfit, aki mellett kiteljesedhet, vagy – divatos szóval élve – megvalósíthatja önmagát. Mindent erre a lapra tett fel: gyereket, férjet, biztos otthont, barátságot. November közepén elvált Zolitól. Nálunk is szóba került a válás. Nem ellenkeztem, sőt, abba is beleegyeztem, hogy én adjam be a válókeresetet.

– Majd szólok – mondta Vilmos, de nem szólt. Nem merte vállalni Katót, és a hozzám való kötődése is erősebbnek bizonyult, mint gondolta.

Kató kibékült Zolival, és otthagyta a kiadót. Hogy mi történt ezután? Néha hallottam ilyen-olyan pletykákat volt barátnőmről, mert csúnya szája tud lenni egy ilyen kisvárosnak, de biztos vagyok abban, hogy nem váltotta magát aprópénzre.

Nálunk tovább tartott a csendes válság, nem oldódott a görcs. 1971-ben történtek dolgok, amelyek világossá tették számomra, hogy teljes szívvel és lélekkel Vilmos mellé kell állnom.

Az Ung partján ültünk egy augusztusi délután, ott, ahol a hídfőnél nemrég egy kis söröző nyílt. Gondterheltek voltunk. Vilmos rágyújtott, én két tenyerem közt forgattam jobbra-balra a csurig töltött korsót. „Tedd meg azt a mozdulatot, engedd el a hideg üveget, fektesd nyitott tenyered hívón, biztatón a másik elé!” – sürgetett egy belső hang. „Istenem, nem tudom megtenni!” – ütött meg a másik gondolat.

A víztől és a parti füzekről illatos szél és a lemenő nap vörös korongja sietett segítségemre, amely úgy nézett ránk, mint azon az első nyáron, amikor először szorítottuk meg egymás kezét.

És Vilmos szemében újból kigyúltak a sárga csillagok.

Ebben az évben, 1970-ben jelent meg a Bénivel együtt írt tanulmánya a kárpátaljai magyar irodalomról a szegedi Tiszatájban. Nem tudom, miként, ki vagy kik hívták fel a figyelmet a publikációra, de politikai botrány lett a dologból. Vilmos helyzete a kiadóban tűrhetetlenné vált, és elbocsátását kérte. Ekkor már javában dolgozott történeti tanulmányán, a munka egyre jobban magával ragadta, teljesen beletemetkezett.

Közben az évszakok váltották egymást, az ősz számomra újból és leginkább a tanévkezdést jelentette. Maradtak a színek, a krizantém és az avar kesernyész illata, na meg hajunkban az egyre szaporodó őszi hajszálok. Így szaladt el hét év. Az anyagi és más természetű gondok ellenére hét nagyon szép, gazdag és termékeny esztendő.

És most mit mondjak? Idézem az igét: „A szenvedésből türelem fakad, a türelemből kipróbált erény, a kipróbált erényből reménység.”

Nem, nem volt remény. Vilmos halálosan megbetegedett. 1977 márciusában megoperálták, pár hónapig jól érezte magát, de szeptemberben visszakerült a kórházba. Az állapota egyre romlott. Ha jobban volt, kiültünk a kertbe, élveztük a napsütést és tervezgettünk. Már egy éve volt, hogy beadtuk az áttelepülési kérvényünket Magyarországra. Tavasszal visszautasították, méghozzá a magyarok. Vilmost Kijevbe hívta a konzul, de ő már nem tudott utazni, én mentem helyette. Megtudtam, hogy az elutasítás a szovjet szervek sugallatára történt. A konzul tanácsára újból próbálkoztunk, és a családgyesítésen kívül kérvényünkbe belefoglaljuk, hogy a jobb orvosi

ellátás reményében is üdvös lenne mielőbbi kiutazásunk. Augusztusban végre megjött Magyarországról az engedély, most már csak helyben kellett megsürgetni az ügyintézését.

– Nem akarok itt meghalni – mondta Vilmos, amikor rosszabbul volt. – Menj el a harmadik titkárhoz, Szemenyukhoz, ő jó emberem. Tud és fog is segíteni.

– Jó, elmegyek.

A területi pártbizottság a Narodna Rada (Néptanács) épületének legfelső emeletén volt. Egy kisebb földszinti helyiségben gyülekeztünk, egyre többen voltunk. Vajon mindenki a harmadik titkárhoz akar bejutni? Kb. kétórás várakozás után végre megjelent egy hivatalnok.

– Kiutazási ügyben a titkár nem fogad! – kiáltotta.

Aztán felírta a nevünket, és hogy milyen ügyben óhajtunk tárgyalni a titkárral. Mikor a nevemet mondtam, éreztem: most ki kell találnom valamilyen elfogadható indokot... A kezem jéghideg volt, zúgott a fejem, a lábam reszketett. A hivatalnok elvonult a névsorral. Újabb várakozás következett. Szóltak, hogy engem fogad Szemenyuk, és dél körül be is kerültem hozzá. Először a Vilmos egészsége felől érdeklődött, majd meghallgatta kérésemet, és megígérte, hogy intézkedik. Egészen az ajtóig kísért, ott kezét fogott velem. Két héten belül kezünkben volt a kiutazási engedély. Ekkor már októberben jártunk, és egy szeles, esős éjszaka meghozta a hideget is.

Vilmos már csak segítséggel tudott felkelni az ágyból, és nekem el kellett utaznom Kijevbe a beutazási vízumért. Éva ekkor tizenöt éves volt, s kénytelen voltam rá hagyni nagybeteg apját. Nehezen viselte. Vilmos nagyon beteg volt. Igaz, a látogatókat nem szerette. Olyankor nyöszörgött, sóhajtozott, minden baja volt.

– Mondd, hogy tudott ilyen sokáig itt lenni? – panaszkodott, mikor a vendége tíz-tizenöt perc után távozott. De volt, akit szeretett. Például Fodó Sanyit, szívesen volt Lacival, a fiával, szerette Évát, de a kislány mindig kiborult. Nem csodáltam, a felnőtteknek is elég nagy megpróbáltatást kellett elviselnie.

Én sokszor éjszakára is a kórházban maradtam, mert Vilmos többször felkelt. Olyankor kikísértem a folyosóra, ahol rágyújtott. Máskülönb en is mindenhez ragaszkodott, ami hozzátartozott egészséges életéhez: a karórájához, szemüvegéhez, az éjjeliszekrényen ott volt a gyufa, cigaretta, toll, jegyzetfüzet, könyv, szótár. Épp akkor jelent meg az etimológiai szótár harmadik kötete. Megvettem, örült neki. Alig bírta tartani a vastag könyvet, ketten fogtuk. Forgatta, lapozgatott, keresgélt benne. Jó, hogy sikerült, ha csak egy kis időre is, bekapcsolni őt az életbe, ami számára a munkáját jelentette.

Október végén elhagytuk Szovjet-Ukrajnát. Vilmosért mentőkocsi jött Nyíregyházáról, és egyenesen Pestre, a Kék golyó utcába vitte. Mi két nap múlva mentünk utána. Még rengeteg elintéznivalóm volt. Magda, a sógornóm és Lajos, a férje segítettek csomagolni. A régi, ócska bútort itt hagytam, anyu újat készült venni, s ezt Kocka Andris intézte. A teherautóért és a vagonért Fodó Sanyi szaladgált. De nekem mindenütt ott kellett lennem: aláírni, fizetni, pakolni. Végre minden a vagonba került, és délben Évával mi is vonatra szálltunk. Késő éjszaka érkeztünk Pestre. Az állomáson Balla Gyula, egyik barátunk várt. Ő már járt Vilmosnál a kórházban, és megnyugtatóan, hogy minden rendben van. Náluk aludtunk, és másnap mentünk Fótra, ahol lakás és munka várt. Pár nap múlva megjött a vagon. A Gyermekváros igazgatója autót és embereket adott, akik előbb kirakodták holminkat a vagonból, majd fel az autóra, s végül mindent a lakásba. Napokig heverték itt ömlesztve a bútorok, ládák és könyvek. Naponta bementem a kórházba, intéztem a hivatalos ügyeket, és mivel a befogadónk Zalaegerszegre szól, ingáztam Pest és Egerszeg között. Közben Fóton és Pesten két szeretett ember szemrehányó kérdése várt:

– Anyu, hol voltál?

– Éva, hol voltál?

Hogy lehet ezt kibírni? Mit tegyek, és mit ne tegyek?

Szerencsére Laci és Éva, a felesége naponta látogatták Vilmost. Éva előtt zavarban voltam. Nem volt WC-papír, papír zsebkendő, kanál és még ki tudja, hogy mi. De hát én nem ismertem az itteni házirendet!

Vilmos még három hétig élt. Egy kicsit jobban lett. Tudott ülni az ágy szélén, újból érdekelte minden. Részletesen el kellett mondanom, hogyan rendezkedtünk be, mi volt a vámon, átengedték-e a könyveit, beíratam-e Évát a gimnáziumba és hová, stb.

Az utolsó hét nagyon nehéz volt. Vilmos már csak feküdt, de az agya és a szeme élénk volt, és szerencsére nem voltak fájdalmai. Vizes szivaccsal kellett törölgetnem az arcát, lábfejét, ez jó volt neki. Hálásan mosolygott. Egyre fáradtabb voltam.

Egy vasárnap délután Laciéknál voltam. Tudtam, hogy mennem kell, vár Vilmos, de csak ültem bénultan a fotelben. Egy órát késtem. A folyosón megállított a nővér:

– Siessen, már nagyon várja.

– Hol voltál olyan sokáig? Hisz tudnod kell, nemsokára végleg elmegyek – s nézett rám szomorú szemrehányással.

Mit mondhattam erre? Hisz igaza volt. Azóta is sajnállok minden órát, percet, amit betegségében nem vele töltöttem, s ami elmúlt jóvátehetetlenül, végérvényesen, örökre.

November 13-án halt meg, nem sokkal az előtt, hogy beértem a kórházba. A nővér így mondta el utolsó perceit:

– Beadtam a tanár úrnak (valamiért így szólították) az injekciót, megköszönte. Mikor visszanéztem az ajtóból, mosolygott.

Ez a mosoly még ott volt elkínzott, de lassan megbékélő arcán akkor is, amikor beléptem hozzá...

Tizennyolc év múlt el azóta Vilmos nélkül. Maradt az ős, a sír a fóti temetőben, ahová most Marika barátnőm visz virágot november elsején, ő gyűjtja meg a kegyelet gyertyáit is.

Én pedig megpróbálok átlépni kis szobám falán, és megtenni az utat térben és időben Londontól Fótig, gyermekkorom őszeitől 1995 novemberéig.

Kovács Éva

LÁBAM ALATT TALAJ, ELŐTTEM ÚT

(Újabb adalékok Kovács Vilmos életművének értelmezéséhez)

Ez év nyarán, kevéssel Kovács Vilmos 80. születésnapja előtt, mintha csak a sors intézte volna, az ebek harmincadjára került Drávai-hagyaték fozslányaiból előkerült a költő három kéziratos levele és egy, ez idáig ismeretlen, ugyancsak kéziratban olvasható verse.

A keltezésből viszonylag korainak ítélt levél terjedelme és hangneme alapján azt gondolhatnánk, hogy a költőt és a címzettet már jó ideje bensőséges barátság, kölcsönös bizalom köti össze, ám az a tény, hogy a tanárnó előtt Vilmos csak most tárja fel gyermek- és ifjúkora meghatározó eseményeit, ez idáig dédelgetett titkait, arra enged következtetni, hogy kapcsolattartásukat az Ungvár és Beregszász közti távolság miatt többnyire a postára bízta.

Nem jártunk utána, s egyelőre nincs is arról adatunk, hogy hol, mikor, milyen körülmények között találkoztak először, de bizonyos, hogy az irodalomban jól tájékozódó, széleskörűen művelt Drávai Gizellában a pályakezdő költő egyenrangú, méltó szellemi partnerre talált, aki előtt nyugodtan kitárulkozhatott.

Az alábbiakban olvasható, csaknem nyolcoldalas, ám ennek ellenére befejezetlen, zaklatott hangú vallomás – a *Válasz egy névtelen levélre* elszánt kitörései után – először rögzíti ilyen részletességgel a költői tudat formálódásának azon körülményeit, amelyek számbavétele alapvető fontosságú az életmű mindenkori megítélésében.

Tudtuk eddig is, de ez a csaknem fél évszázada született levél megerősít bennünket abban a hitben, hogy az írás képessége erőt ad és védelmet nyújt; az igaz verssorokból bátya épülhet, melynek köveiről leperegnek a méltatlan támadások sortüzei; aki pedig a Vilmoséhoz hasonló mélységekből indult, az *emberi rangra emelkedhet általa; talpa alatt ott a talaj, előtte ott az út.*

VÁRI FABIÁN LÁSZLÓ

*

Ungvár, 1960. XI. 9.

Drága Gizi Néném!

Hétfőn múlt egy hete, hogy visszahívtak szabadságról. Visszahívtak, ami azt jelenti, hogy egy hónapból csak három hetet tölthettem el irodán kívül. Most úgy érzem, hogy egy kicsit kevés volt. Annál is inkább, mert közben egy álló

hétig nyomtam az ágyat otthon, olyan közepes kaliberű gyomormérgezéssel, amit pedig Huszt ősi városában kaptam, mégpedig kolbásztól. Így történt, hogy három hét alatt mindössze három verset írtam, az is mind a három szonett. Következő könyvemnek egy része ugyanis tisztán szonettekől fog állani, „Rendhagyó szonettek” gyűjtőcímmel. A „rendhagyó” itt azt jelenti, hogy egy kissé enyhítem a szonett merevségét, egy kicsit megrugdosom az oldalát (a mondanivaló nevében) és másképpen hangszerelem az egészet. Ebből a tervezett ciklusból még csak hat verset írtam meg, és kellene vagy 15-18, hogy hozzávetőlegesen elmondhassam bennük mindazt, amit ezúttal el akarok mondani.

A kötet első része olyan zsánerű levél-versekből állana, mint a gr. Shönborn-féle, vagy a „Melyik csillag vitt el?”, vagy pedig az újak közül – „Örömd ha megszegezd”, „Egy névtelen levél szerzőjének” stb. Úgy érzem, ez nem rossz gondolat és van egy jónéhány idevágó ötletem. A harmadik részbe jönnének aztán a szokásos versek, olyanok, mint például: „Éva, hol vagy?”, „Ősz”, „Színek”, „Isten és Ember”, „Európa, hallod, Európa...” stb. Szóval ez a tervem...

Mert dolgozom, Gizi néném. Dolgozom. És ezzel a kijelentéssel el is jutottam odáig, hogy megválaszoljam furcsán-kurta levelét.

Szóval dolgozom. Mit? Verset írok. Mennyit? Sohasem írtam sokat. Én nem fiazdom a verseket, legfeljebb ellem őket, azt is fogcsikorgatások közepette, kinnal-bajjal. De azért az elmúlt három hónap (a)latt megírtam vagy 15 verset, még hozzá olyanokat, hogy sokan aláírnák a nevüket, persze, ha hagynám. Hogy mikor írom őket? Éjszaka, négy fal között. Mikor ebben a mocskos irodában a csend súlya alatt megreccsen a szekrény dereka, mikor kint az ég komor arcát ellepi a csillag-szeplő, mikor a szőke Hajnal piros csipkéket hímez, hogy beborítsa vele az erdők feketeségét, vagy amikor a kölyök hegyeket már reggeli szelek bontogatják köd-pelenkáikból... Hogyan írok? Hát miért kérdezi ezt tőlem Gizi Néném? Írok! És ez a lényeg. Most úgy érzem, hogy felszabadult bennem minden pokol, most sokat tudnék mondani. Ha hagynának, ha rám nem tipornak megint. Mert ha most rámtipornak – el is tipornak, és sok időbe kerül, amíg talpra állok újra. Mert hogy talpra állok, az biztos. Én azért jöttem, hogy mondjak valamit ennek a megveszekedett világnak. Én még nagyon keveset mondtam. Még sok minden rekedt meg bennem. Amíg csak ki nem kiáltom, addig nem fordulok fel.

Ezek után már csak azt kellene megmagyaráznom, mi történt velem, hogy újra írok, és mivel szolgáltatam megint okot arra, hogy megtaposson a marhacsorda? A két kérdés annyira összefügg egymással, hogy ha egyiket

tisztázom, érthetővé válik a másik is. A mi kettőnk viszonya arra kötelez, hogy őszinte legyek, leverjem lelkemről a hetedik lakatot is, amit különben még soha senki kedvéért nem tettem meg.

Hogy eligazítsam Gizi Nénémet egy fél élet labirintusában, hogy egy lélek rezdülései közül legalább azoknak adjak hangot, amelyek nélkül hiányos és érthetetlen lenne az összkép – nagyon előlről kell kezdenem.

Apám falusi köműves volt. Kommunista. Amolyan álmodozó koldus, akit úgy rúg a sors, ahogy csak akar, aki képtelen arra, hogy családjának biztosítsa a mindennapi kenyeret, de habozás nélkül áldozza fel az életét álmai oltárán. Én kilencéves voltam, amikor az anyám meghalt tüdőbajban. Fialalasszony volt, 33 éves. Egy évre rá apám megnősült, mi az öcsémmel mostohát kaptunk, a szó klasszikus értelmében.

Korán eszmélő kölyök voltam. Sokat vertek makacsságom miatt és azért, mert nem sírtam, ha ütöttek. A mostohám utált és ez meghatározta apám hozzám való viszonyát is. Talán 11-12 éves voltam, amikor rádöbentem, hogy egyedül vagyok a nagyvilágban. Ültem a sárga vizű kis kanális partján, este volt. Néztem a mozdulatlan víz tükrén a csillagokat és eszembe jutott, hogy olyan az egész, mintha a Jóisten, aki ott fenn van a magas égben, telesírta volna a kis patakat aranykönyveivel. Így lettem költővé, anélkül, hogy egy rímes végű sort is leírtam volna. Apám terheltsége rám is rám ragadt: én is feltettem valamire az életemet. Költő akartam lenni. Költő – vagy senki és semmi.

Az első megérzett képtől nagy út vezetett a mai napig. Apám nem kapott munkát, nyomorogtunk. Hol letartóztatták, hol szabadlábra helyezték, de nyugtunk soha nem volt.

Még egy képre emlékszem... Mikor a magyarok bejöttek, apám még a cseh hadseregben szolgált, azt sem tudtuk, merre van. Szentestén váratlanul betoppant. Ruhája havas volt, arca borotválatlan és sápadt. Szökött. Leírhatatlan volt az öröm. A falon egy Jézus-kép függött (mostohám katolikus volt), mostohám leborult előtte és hálát adott egy gyereknek, aki megváltotta a világot. És a kisfiú ránk mosolygott a képről... Egy óra múlva kopogtattak, két csendőr jött be. A küszöbön mélyen meghajoltak, nehogy fejüket beleverjék az ajtófélfába. A puskájukat is leemelték a vállukról és az egyiknek a szuronya odakoccant a Jézus-képhez... Apámat elvitték. Mostohám és öcsém is jajveszékelve sírt. Én nem tudtam sírni. Álltam a szoba közepén, bámultam a tört üvegű képet, amelyről a gyermek Jézus mosolygott rám. Mosolygott. Rám, aki csak azért nem sírtam, mert nem tudtam...

Nyomorogtunk tovább, mert apám koldustarisznyájában, ahová néha bepillantottam – csak súlyos álmokat láttam, kenyeret egy grammot sem.

Puliszkán éltünk, sovány puliszkán éveken át. Apám mesével altatta el az éhségünket, mesével arról, hogy van valahol egy ország, ahol már nincsenek olyan koldusok, mint mi, ahol mindenki egyenlő, ahol győzött az eszme, az igazság...

44 Munkácson ért bennünket. A bevonulás egy kis csalódást keltett bennem. Valahogy nem úgy képzeltem el a dolgot. Első megrázó élményem harmadnapra volt, amikor elvették az órámat és agyon akartak löni, de csak véresre vertek. Akkor már 17 éves voltam, tudtam gondolkodni és – bármilyen élményben is volt részem, kerestem azok értelmét...

Apámék rövidesen visszaköltöztek Gátra, én bent maradtam, hogy tovább tanuljak. Az a hír hozott haza Gátra, hogy elvitték apámat. A többiekkel együtt. Mondom, 17 éves voltam, és végignézttem, hogyan hajtják az útra a tízezres embercsordát, köztük apámat is, akinek elvei miatt csak nyomorúságban és börtönben volt része, akinek egyetlen bűne, hogy magyar volt.

Három hónap múlva apámat hazaengedték. Súlyos beteg volt. Szökni akart a táborból, elfogták és megverték. Még négy hónapig élt. A lelke vitte el, nem a teste. Mert a lelke betegebb volt.

Eltemettük apámat, átvirrasztottam az éjszakát, és mire a nap újra feljött – én felnőtte értem... Aztán otthagytam az iskolát, végleg hazajöttem, hogy segítségére legyek a mostohámnak. Két apró gyerekkel maradt, a harmadikat apám halála után hozta a világra... Gáton helyezkedtem el, a terménybegyűjtőben. A fizetés kicsi volt, de hát néha szert tudtam tenni egy kis búzára, lisztre. Éltünk valahogy.

Akkor történt, hogy egy családot költöztettek be a zsidó háznak egyik szobájába, ahol mi laktunk: a tiszthelyetteséket, ahogy a faluban ismerték őket. Hárman voltak; az anya és két leány: Mária, a feleségem és a tíz évvel fiatalabb kis huga.

19 éves voltam, Mária 20. Beteg volt az egész világ. Lázban haldokolt a régi falu. Megrokkant a régi rend és egy kicsit az emberek lelke is. Minden este bál volt a faluban, ami annyira hasonlított Ázsiából ideszakadt őseim halotti torához, fékeveszett tombolásához... Megszöktették az első leány(t), először hallottam azt a szót, hogy leányanya...

A tiszthelyettesné (leendő anyósom) a jómódadta tespedt kényelemhez szokott, az unalomtól reszkető „naccsága” volt, aki csakhamar kártyapartneret csinált belőlem. Az volt a célja, hogy kényelmesen üsse agyon az időt mindaddig, amíg el nem mennek Magyarországra a férjéhez meg a fiához, akik oda menekültek.

Mária zárdában nevelkedett úri kisasszony volt, barátnője a malomtulajdonos Moravecék egyetlen lányának, előkelő társaságban otthonos, szépreményű hölgy, aki kerülte az alkalmat, hogy velem, a félig-

meddig kikoszolódott félparaszt suhancsal végigmenjen az utcán, de azért szívesen megosztotta velem a fákkal árnyékolt udvarunk holdvilágos csendjét, és helyzetének magaslatán trónolva ideig-óráig sikerült is neki kitérni a „bolondság” elől, ami egy 19 éves fiú temperamentumával fenyegette. Mondom, ideig-óráig, mert hát beteg lázban égett az egész világ és az emberek lelke is, akkor élte fénykorát a „Csak egy nap a világ” hangulat és Mária mégiscsak 20 éves érett lány volt, húsból és vérből való. A dolgoknak megvan a maguk vaslogikája, és Mária egy nap arra döbbsent, hogy másállapotban van. Bementünk Munkácsra az orvoshoz, de már késő volt. Ott állott előttem négyhónapos terhességgel, romba dőlt álmaival, kétségbeesetten... Én tudtam, hogy nem szeret, de mégis nagy dologra határoztam el magam... Aztán jöttek a rokonok és ismerősök, óva intettek attól, hogy bekerüljek „azok közé az urak közé”, mert tönkre teszem magamat, de én hajthatatlan maradtam, mint minden alkalommal, ha nagy lépésre szántam el magamat. Vállaltam a sorsom még úgy is, hogy anyósom kijelentette: csak kössöm be a lányának a fejét, annyi elég, mert hiszen ők úgylis elmennek. Bekötöttem hát egy lánynak a fejét, aki nem szeretett, akit nem szerettem; bekötöttem, mert szükségem volt az önmagam becsületére, mert amúgy is olyan sok sebet ejtettek az emberek lelkén, amit én már nem tetézhettem...

Aznap lettem 20 éves. Senki voltam és semmi, és akkor éreztem meg igazán, hogy milyen egyedül állok a világban.

Megpróbáltam megkeresni magamat feleségem lelkében, hasztalan. A távolság olyan nagy volt közöttünk, amit képtelen voltam áthidalni. Sőt! Megmaradtam megalázott és lenézett kölyöknek, akit lépten-nyomon emlékeztetnek rá, hogy a Gut-úti rongyosok közül került be egy jobb sorsra érdemes családba, akinek naponta nem is egyszer adták ki az útját.

Két mozzanatra emlékszem. Kívülről nézve jelentéktelen dolgok, az én életemben azonban döntő jelentőségük volt.

Az egyik. Megszületett a gyerek... A keresztmama Moravecék Mártája lett, orvos udvarlója lett a keresztapa. A gyereket szekéren vitték keresztelni Jánosiba. Mária kijelentette, hogy ne menjek velük. Amikor megérkeztek, kint vártam őket a kapuban. El akartam venni Máriától a gyereket, hogy bevigyem. Felséges mozdulattal hártított el... Bent már terítve volt az asztal. Leültünk. Hozzám egész este senki egy szót sem szólt...

A másik. Napirenden volt a civódás a megélhetés miatt. Bár mindketten dolgoztunk, a pénz úgy is kevés volt. Az anyósom szájából mást nem is hallottam, csak megalázó mocskos szavakat. Ha szóltam valamit, Mária letorkolt, mint egy kisgyereket. Egy napon úgy éreztem, betelt a pohár.

Megmondtam Máriának, hogy nem bírom tovább, vagy befogja az anya száját, vagy szedem a sátorfámat... A szemembe nevetett. Azt mondta, megátkozta azt a napot, amikor a feleségem lett, de az(t), amikor elmegyek, meg fogja áldani...

Nem mentem el, de a versírásba menekültem. Úgy kapaszkodtam bele, mint a fuldokló a szalmaszálba. Írtam. Soronként raktam magam köré azt a bástyát, ami megvéd a rúgásoktól; naponta épült az a világ, ami csak az enyém volt, ahol megtaláltam magamat, amely engem is emberi rangra emelt.

Bódító megsejtéseket éreztem a lelkemben és erőt. Talaj volt a lábam alatt, előttem út. Írtam! De micsoda körülmények között. Anyósom éjjel elfújta az orrom előtt a lámpát, mivelhogy a petró az övé volt, Mária firkálgatásnak tartotta az egész dolgot. De én azért csak írtam... Többé már nem kerestem magam a feleségem lelkében(...)

*

KOVÁCS VILMOS

AZ ÉN HAZÁM

*[Az én] hazám az a sáros kis falu,
[bol] – ha van eső – már bőven van kenyér,
[bol] rövidebb lett a Miatyánk, hosszabb a nóta,
[és] kézfogáskor pubább a tenyér.*

*Az én hazám az a lázas nagy város,
bol a cárok gőgös napja lebukott véresen,
s először harsant világgá a törvény:
annak van több joga, aki ébesebb.*

*Az én hazám az a tenyérnyi kis ország,
bol legolcsóbb volt mindig a vér,
mely a legtöbb vámot fizette mindig,
ha új utakra tért.*

*Az én hazám a szent örök város is,
bol romjaival hivalkodik a múlt,
abol születnek még újbitű Nérók
és Szeneka feje a porba hull.*

*Az én hazám az az új világ is,
ahol feltalálták a villamosszékot,
és a bankok homlokán úgy ég a reklám,
mint véraláfutás, ha arcul üt a szégyen.*

*Az én hazám az a sárga föld is,
hol vonaglik már a ferdeszemű bálvány,
és új kobók öltöztetik vasba
mezítelen népek világmentő álmát.*

*Az én hazám a dzsungelék bona is,
hol az éjszakába riadót ver a dob,
s amelynek sorsáért – hogyba törvényt ülök –
a vétkeseknek kegyelmet nem adok.*

*És hazám nekem az egész földgolyó,
hol ember született millió éve,
és küzdött és pusztult, hogy legyen egy álma,
mely piros mosolyát lobbantja az égre.*

*Ez az én hazám, e parányi csillag,
e tüzes kis szív a hideg űr mellében,
hol ember álmodik millió év óta,
s hogy miről álmodik, néha már megértem.*

KOVÁCS VILMOS TESTAMENTUMA

Fodor Géza idézi Kovács Vilmos válogatott verseinek 1992-ben Testamentum címmel megjelent kötete utószavában a költő egy jellegzetes és tanulságos megnyilatkozását, amelyet a személye és munkássága körül felkavart politikai viharok magyarázatául jegyzett le. „Egy közösség – olvassuk itt –, ha magáénak tudja, szószólójának tekinti az író, bizonyos esetekben kényes, de megkerülhetetlen közéleti feladatokat ró rá. Így történt ez velem is. Volt olyan eset, amikor íróársaimmal együtt szót kellett emelnem a kárpát-ukrajnai magyar lakosság érdekében (közoktatási, kulturális, káderpolitikai hiányosságok, ukrán túlkapások stb.), de tettük ezt az illetékes területi, majd össz-szövetségi pártszervek felé (...) Természetszerű, hogy egy olyan kis lélekszámú közösségben, mint a kárpát-ukrajnai magyar lakosság, minden ilyen lépés túlnő valóságos méretein és ’ügyé’ fajul, amelyhez szóbeszéd, rosszindulatú mendemondák és félreértések tapadnak. Az említett esetben mindez főként személyem körül kulminálódott.”

Kovács Vilmos rövidre szabott élete valóban olyan küzdelmekkel volt terhes, amelyekbe elhallgatására törekvő ellenségeivel kényszerült: ezek az emberek nemigen válogattak az eszközökben, és tekintettel arra, hogy mindig a hatalom közelében és szolgálatában tevékenykedtek, komoly erőfölbényben voltak a többnyire magányosan küzdő, mondhatnám így is: a kényszerű módon „partizán” harcmodort követő költővel szemben, akit csak rövidre szabott életének utolsó évtizedében vettek körül bizalmukkal és szolidaritásukkal ifjabb pályatársai, akiknek azután úgyszintén el kellett szenvedniük a megtorlást ennek a szolidaritásnak a következtében.

Arra szinte alig volt lehetőség, hogy a költő nyílt sisakkal forduljon szembe rosszakaróival, hiszen ha valakit védett a hatalom, mindig őket védelmezte, azokat, akiknek sohasem az eszmék és az eszmények (még az úgynevezett „szocializmus” eszméje sem!) szabták meg stratégiájukat, hanem mindig a személyes érdek és érvényesülés: annak a hatalomnak a kiszolgálása, amelytől különben ők maguk is rettegték. Igen jellemző, hogy Kovács Vilmos (legalábbis az én ismereteim szerint) jóformán csak egyetlen versében fordul szembe támadóival, a Válasz egy névtelen levélre című költeményében; ennek címzettjét ugyanis (legalábbis nyilvánosan) nem lehetett azonosítani, és ezért közvetlen megtorlástól sem kellett tartania.

Akisebbségi magyar költőnek – és ez a kárpátaljai magyar írástudókra fokozottan érvényes – sohasem adatott meg az a lehetőség, hogy tapasztalatait szuverén módon érvényesítve határozza meg a maga közösségi felelősségtudatát és tennivalóit.

Először is eleve béklyóba verte függetlenségét az a, mondjuk így, klasszikusan marxista kulcsszóval, „hamis tudat”, amelyet a hivatalos nevelés és részben a saját tapasztalat alakított ki. Kovács Vilmos igen szegény családból származott, apja meggyőződéses kommunista volt, és a családnak üldöztetést kellett szenvednie Kárpátalja 1938–1939-es visszacsatolása után. Ilyen módon a fiatal költő nem kevés bizalommal tekintett a szülőföldjén berendezkedő szovjet hatalomra, annak ellenére is, hogy korábban baloldali meggyőződése miatt proskribált apját a szovjet hatóságok is üldözték, a „nép ellenségének” nyilvánították, és egy kényszermunkatábor áldozata lett. A költő, különösen első verseskötvényeiben, mégis a szovjet rendszer hívének vallotta magát, sok költeménye tanúskodik erről. Hosszú éveken át ő is annak az (önként vállalt vagy magára kényszerített) hitnek a foglya volt, amely a szovjet rendszer modernizációs törekvéseitől várta a szegények felemelését, a társadalom és a civilizáció megújítását.

Ez a várakozás számos versében az emberiség világméretű haladásának, a technikai civilizáció jótékonyágának a hitével (vagy inkább: mítoszával) párosult, természetesen nem kivételes módon. A mögöttünk levő korszak, különösen az ötvenes és hatvanas évek fiatal magyar költői, például Nagy László, Juhász Ferenc és Csoóri Sándor, az erdélyi Szilágyi Domokos, Páskándi Géza és Lászlóffy Aladár, vagy éppen az ugyancsak kárpátaljai Balla D. Károly hozzá hasonló optimizmussal, bizalommal és várakozással beszéltek azokról a jótéteményekről, amelyekkel a megvalósuló „szocializmus” társadalmja fogja megajándékozni az emberiséget. Ez a várakozás fejeződik ki például Kovács Vilmos *Vallani kell, A Földet akarom, Lázás a Föld, Európa, hallod, Európa!* című verseiben. Más kérdés, hogy a magyarországi költők már az ötvenes évek elején, az erdélyiek a hatvanas évek közepén mélységesen kiábrándultak abból a politikai rendszerből, amelyet meglehetősen hazug módon „szocializmusnak” neveztek haszonélvezői.

Kiss Ferenc, a kiváló, különben kárpátaljai származású budapesti irodalomtörténész, aki mindig szívügyének tekintette szülőföldjének irodalmát, beszélt arról (a *Kritika* című folyóirat 1968-as júliusi számában), hogy Kovács Vilmos kezdetben minden kételyt és drámaiságot elkerülő költészetében, a *Csillagfénynél* című kötet tanúsága szerint, miként tűnnek fel annak jelei, hogy bizony megingott a korábbi történelmi bizakodás. Kovács Vilmos, mondja az irodalomkritikus: „a kor emberének képviselőjében 'a kibernetika féltestvére, / a történelem éjjeliőre’,

ötvenmillió halott és ötszázmillió koldus számadójaként méri (...) a világot. Ez a történelmi arányú és igényű illetékesség írhatja meg vele a romlást törvénné avató nyegleség, a komédiázással álcázott cinizmus Brechtre emlékeztető bírálatát, a *Komédiát* s a harcok emberi értelméért, a tartalmas hétköznapokért perlekedő *Leningrádi éjszakát*. Komor tanulságok nehezülnek ezekben a versekben.”

Érdemes idézni Fodor Géának a *Testamentum* című válogatáshoz írott utószavát is: „Kovács Vilmos (...) figyelmeztet a köreinket minduntalan zavaró őrmesterekre, az istenek halhatatlanságára szomjazó kis és nagy császárokra; a Janus-arcú, skizofrén hatalomra, melynek *'égre emelt ökléből / kibullott valahol a simogató szándék'* (*Meghalt Julis néni*), s amely *'ekrazitot balmoz, nyolcvan tonnát egy főre'* (*Csillagfénynél*); az értelmet száműző „rendre”, *'mely fél lelkiismeretétől'* és *'elhallgattatja költőit'* (*Ma kiáltsatok*), a Lorcák, Puskinok és József Attilák utódait.”

A korábbi költői (és eszmei) biztonság tragikus megingását mutatja tulajdonképpen a *Csillagfénynél* című kötet, mondhatnám, a költő első igazán személyes és igazán jelentékeny verseskönyve. Ennek a bizalomvesztésnek és a költői világképet érintő eszmei válságnak a jele a Kiss Ferenc által igen nagyra becsült és részletesebben is bemutatott *A tenger* című költemény, amely egyszersmind meg is küzd a válsággal, és egy újszerű költői világképet is konstituál. Ez a világkép éppen a lelki biztonság újolagos felépítésének az eszköze. „Első látásra – idézem ismét Kiss Ferencet – csak különködő: nem úgy látom, mint mások, nem úgy, ahogy illene. Mintha csak az ellentmondás ingere sarkallná. Aztán észrevesszük, hogy ez a dac az elidegenedés, a jellegtelenségben való feloldódás ellen szegül, hogy itt az emberi érdekű létezés eszméje a tét. Az a természetes igény, mely minden életképes alakzatban őt igazoló törvényekre ismerhet, s amely az adott összefüggésben, a Kedveshez szólva, még a szerelem érdekei felől is hitelesíti a jellegörzés, az otthonosság, az értelmes élet, az egyéni arculat védelmének szándékát.”

Ennek nyomán tulajdonképpen azt is megállapíthatom, hogy Kárpátalja magyar költészetében először Kovács Vilmos tett elhatározó lépést afelé, hogy szakítva a hivatalos költőszereppel a maga személyes tapasztalatai és felismerései nyomán alakítson ki egy (ott és akkor) merőben újnak tekinthető költői identitást. Ennek az identitásnak „iskolateremtő” szerepe volt, minthogy a hatvanas és hetvenes évek költői, Balla D. Károly, S. Benedek András, Dupka György, Finta Éva, Fodor Géza, Füzesi Magda, Horváth Sándor, Nagy Zoltán Mihály, Vári Fábián László, Zselicki József és társaik többnyire éppen Kovács Vilmos példája nyomán, az ő költői

pályájának és sorsának tanulságait figyelembe véve alakították ki a maguk költői világképét és értelmiségi önazonosságát.

Kovács Vilmos költészete az eszmei és költői önkeresés kohójában újult meg, ennek a megújulásnak olyan versek voltak a tanúi, egyszersmind következményei, mint a *Csillagfénynél*, az *Izsák-székesegyház*, a *Világosító Szent Gergely örmény püspök fohásza az Úrhoz*, valamint több hasonló költemény. Valamennyiben kimutatható az önálló közéleti gondolkodás, esetenként a szovjet rendszer diktatórikus gyakorlatával történő egyértelmű szembefordulás. Csupán az utóbbiból, amely különben a költő utolsó, hosszú időn át kéziratban maradt verse, idézek néhány sort: „*Szentatyám, te látod: / a pilátusok keze tiszta. / A hatalom nagyobbat kiáltott / és rájuk bízta / az akolt, / s a történelem szikkadt mezőin / most ők terelik, ők őrzik / tikkadtan, vakon / szédelgő ember-nyájad, / mely tenni már fáradt, / álmodni dőre, / s szívét nem találja / a rozsdás imák színpadi töre.*” De érdemes idézni a vers következő szakaszát és zárósort is: „*Szentatyám, te tudod: e fáradt nyáj után / hiába kiált már száz torok. / Tettet és álmot is utál. / Becsapták pilátusok és pásztorok, / akikben bambán hitt, / kik rózsafüzérrel láncolták össze / tonnás bombáit / és puskaporába tömjént keverték. / De ezek a fáradtak, ezek a leverték, / ha megkergeti őket a vész/ – holnap elnémítják barangjaidat, / mert ölni kell a réz. (...) Szentatyám, verj felre minden barangot – / nyájad ölni készül. / Emberszagot érez.*” Gondolom, annak idején sem lehetett ezeket a sorokat félreérteni, így utólag pedig mindenképpen a szovjet rendszer radikális bírálatairól és elutasításáról tanúskodnak.

A költő szembefordulása az őt körülvevő világgal és a hatalommal egyszersmind valódi emberi, erkölcsi, történelmi és közösségi értékek felmutatását követelte meg. Valójában ennek a lelki kényszernek, a vallomás kényszerének nyomán jöttek létre Kovács Vilmos leginkább maradandó – mondhatnám így is: antológiákba kívánczó – versei. Ezek egyszersmind a kárpátaljai, egyáltalán a kisebbségi magyar irodalom karakteres alkotásai. A kisebbségi magyar irodalmak ugyanis ma is, és természetesen a mögöttük levő évtizedekben is szinte küldetészerűen őrizték a maguk kulturális hagyományait, a „tájhaza” múltjának és szellemiségének karakterjegyeit. Mindez a közösségi identitás védelmének és szolgálatának eszköze volt. Nem csupán őrizték, teremtették és alakították is ezeket a hagyományokat: Erdélyben, példa rá, mondjuk Kányádi Sándor, Szilágyi Domokos és Lászlóffy Aladár, a Felvidéken, példa rá, mondjuk Tózsér Árpád, Cselényi László és Gál Sándor költészete mindenképpen hagyományőrző és identitásalakító erkölcsi-szellemi-közösségi intézményként működött.

Hasonló szerepet és küldetést vállalt Kovács Vilmos „kárpátaljai” költészete is, amely részben a szülőföld tájait, természeti képét, részben ennek történelmét és népi hagyományait jelenítette meg. Olyan verseire gondolok, mint a *Verecke*, a *Vereckén* vagy a *Pásztorsíp szólt Beregben*: ezek a költemények valóságos belső izzással mutatják meg azt, hogy mit jelent a szülőföld iránt vállalt hűség, hogy mit jelent kárpátaljai magyar költőnek lenni. Hadd idézzem most csupán az elsőnek említett (1967-ben dátumozott) költeményt: „*Ez hát a bon... Ez irdatlan / begyek közé szorult katlan. / S az út... kígyó vedlett bőre. / Hány népet vitt temetőre. / S hozott engem, ezer éve, / Árpád török szava, vére / bélyegével homlokomon...*” Ezekkel a verseivel Kovács Vilmos nem csupán szülőföldjének és e szülőföld történelmének állított költői emléket, egyszersmind valóságos „kárpátaljai mítoszt” is teremtett, ahogy például Dsida Jenő annak idején megteremtette az erdélyi, vagy Kányádi Sándor időben közelebb hozzánk a székelyföldi táj, ember és történelem mítoszáat.

A szülőföldön megtalált költői identitás és létrehozott költői mítosz minősíti a tragikus sorsú kárpátaljai költő művészetét. Olyan verseiben, mint a maga költői sorsával viaskodó *Ars poetica* vagy a kései *A tudat szunnyadó határőrei*, az *Őszi elégia*, a *Búcsú*, és mindenekelőtt a *Testamentum*, Kovács Vilmos lírája valóban a „nagy költészet” magaslatára emelkedett. Ezek a versek olyan költő keze nyomát viselik magukon, aki megküzdött a maga poklaival, meg tudott szabadulni szellemi béklyóitól, és ha drámai módon is, valamiféle bölcs nyugalommal volt képes értelmezni saját emberi és költői sorsát. Mi több, ennek a költői sorsnak a szakrális és metafizikai távlatát is felismerte és kifejezésre juttatta. A *Testamentum* első két szakaszát idézem: „*Uram, emeld fel csontig nyűtt testem, / s fűjd el belőle múlt lobogások / füstölgő üszkét. / Ismerd fel bennem halandó másod, / ki most fekete árnyadra estem, / s hozzá szegeznek lázvörös tüskék. // Uram, megjártam én is a poklod, / ha teremtésed csodája hívott, / kiosztva részem.*”

Lehet, hogy Kovács Vilmos nevét csupán egy vékony kötetre való vers őrizi meg, ezeket a verseket azonban számon kell tartanunk a huszadik század magyar költészetének megbecsült korpuszában: egy tragikus sorsú költő és egy tragikus történelmi megpróbáltatásoknak kiszolgáltatott nemzeti közösség tapasztalatairól, igazságairól, reményeiről tesznek vallomást.

S. Benedek András költőt, művelődéstörténészt, folyóiratunk főmunkatársát a Magyar Írószövetség Arany János Díjjal, a Magyar Művészeiért Alapítvány kuratóriuma A Magyar Művészetért Díjjal tüntette ki. Gratulálunk az elismeréshez, és jó egészséget, újabb eredményekben gazdag alkotómunkát kívánunk lapelődünk alapító főszerkesztőjének!

A szerk.

NYOLC ÉVTIZED A ROMLÁS SZÁZADÁBÓL

Az anyatestből kiszakított Kárpátalja önálló kulturális élete s benne irodalma az első negyed században csak feltételesnek tekinthető. A Felvidék, vagy más néven a Felföld részeként a csehszlovák időkben nem különült el teljes egészében ez a terület, azt követően pedig néhány évre csak tájegységi jellegzetességei tették egyedivé. 1944 őszén azonban nemcsak Magyarországtól választotta el a kis vasfüggöny, de egy barbár keleti birodalom Európából is kiszakította.

A bíbor áruhába öltözött nagyhatalmi sovinizmusnak volt gyakorlata a kis népek, nemzettöredékek elnyomásában. Intézkedései itt is radikálisak voltak. A felnőtt magyar férfilakosság elhurcolása, az értelmiség elüldözése vagy fizikai megsemmisítése, a magyar vonatkozású emlékek lerombolása, a könyvtárak állományának zúzdába küldése és az „ezer év óta nem volt itt semmi” parancsának úton-útfélen való tudatosítása látszólag meg is teremtette a *tabula rasat*. A magánszorgalmú kutyák sokban félelmen alapuló hűsége éppen akkor teremtett államhű alibi-irodalmat, amikor az itteni közösségnek épp a legnagyobb szüksége lett volna értük és helyettük szóló írókra.

Ezt a korszakot többen és többször elemezték (köztük magam is) folyamatosságot, rejtett értékeket kutatva; kevés sikerrel. Ami volt, az ma már szállóigévé vált. „Arany elmének gyöngy a gondolatja” – mondjuk és legtöbbször ismerjük a folytatást is, a generalisszimusz dicsőítését. De sokan tanulhattak abból a tankönyvből is, amelyben a következő versike szerepel: „Azért gazdag ez a kolhoz, / Mert földjein traktor dolgoz.” Még a hatvanas évek elején is Beregújfaluba „kecskeköröm kövekkel kivert úton” lehetett eljutni. Ez utóbbi már azt a pontot jelzi, ahol a szakma az elvárásokhoz nivellálódik.

Több ismerője és ismertetője szerint Kovács Vilmos viszonylag kései irodalmi jelentkezése (harminczéves korában jelentek meg első írásai) egyben szerencsés is, mert így nem kényszerült méltatlan alkukra. A pálya azonban nem az első vers megjelenésével kezdődik. A küzdelem

annál a pillanatnál kezdődik, amikor a suhanc Vilmos két bőrend oldalszalonnával megjelenik a kiéhezett Budapesten, a Teleki téren. A Lujza utcai ágybérleten töltött hetek alatt egy másik világot ismerhetett meg a radikális kárpátaljai faluval szemben. Mert Vilmos kommunista családból származott, és ez a származása a szovjet világban is vezető szerepre predesztinálta. Volt faluja tanácsstikára, majd könyvelő lett. Azonban sem szemét, sem szívet nem zárta el, és nem idegenedett el az útra bocsátó közegtől. Ahogy a *Holnap is élünk*ben olvashatjuk, hallotta és értette falubelieji panaszát a háromnapos munkára vitt családtagok kapcsán. A drámái szembesülés azonban akkor következett el, amikor lassan hazatértek az életben maradt rabok. Nyugodtan mondhatjuk tehát, hogy Kovács Vilmos a kollektív világból nagyrészt kiábrándulva érkezett el az irodalmi jelentkezés pillanatához.

Tegyük hozzá: nem a semmiből jött. Irodalmi iskolázottsága munkácsi könyvelői korszakához kötődik. A járási lapnál működött az az irodalmi kör, amelynek tagjai a lap nyelvével ellentétben főleg magyarok voltak. Itt hallgathatta meg Kovács Vilmos Herpay Ferenc extrém elemekkel dolgozó szürrealista írásait. Elmondhatjuk, hogy élete ekkor már szinte teljesen a szellemi és képzőművészeti értelmiséghez kötődik.

Radikalizmusa keserűséggel és némi ingerült cinizmussal társult, amikor Ungvárra érkezett. Egy évtizede volt arra, hogy önmagával folytatott küzdelemben végigjárja két évszázad irodalomfejlődési útját. Ezt a fejlődést jelzik az egyre színvonalasabb kötetek, míg szerzőjük eljutott a magyar irodalom korabeli színvonalába illeszkedő irodalmi teljesítményig. Ez azonban a hatalom gyanakvása és néhány kortárs szakmai irigysége miatt tovább egyedül már nem volt folytatható. A valóságos irodalmi beháborúvá eszkalálódott ellentétek pillanatnyi vihar előtti csöndjében jelentkezett az első, a közelmúlt terrorját és a jelen fenyegetettségét jól látó, mégis félelmek nélkül felnőtt generáció.

A korszakváltás érdekes módon konkrét dátumhoz is köthető. Valóban különös módon az ungvári egyetem magyar tanszékének 1965-ös évfolyamába tucatnyi tehetséges és vállalkozó szellemű fiatal nyert felvételt. Ez a későbbiekben további fiatalokkal gyarapodó csoport tette élővé az egyetem irodalmi körét, ahol határozottan szembeszegültek első „kirótt” feladatukkal, Kovács Vilmos *Holnap is élünk* című regényének elítélésével. Ők hozták létre – az egyetemi kötöttségektől némileg elrúgva magukat – az *Együttet*. Ugyancsak ők voltak, akik a későn ébredő hatalom retorzióit is vállalták és megőrizték az így kialakult csoportot.

Biztatást – érdekes módon – csak Rotman Miklóstól kaptak. A jelen sorok írója akkor a *Kárpáti Igaz Szónál* dolgozott és a beérkező „irodalmi” alkotások szemlélézésével foglalkozott. Adatait, helyzet- és helyismeretét kihasználva majdhogynem illegálisan megszervezték egy új generáció csoportos jelentkezését. Ez a csoport lett később a helyi ifjúsági lapnál legalizálódott Forrás. Az új nemzedék így rendszeres fórumhoz jutott. (A már említett személyi egybeesésnek köszönhetően a *Kárpáti Igaz Szónál* is jelentősebb tér jutott publikációiknak.) Megemlékezéseket, irodalmi matinékat és író-olvasó találkozókat is tarthattak, ami elképzelhetetlen lett volna a korábbiakban.

Mindehhez azonban a helyi írószövetségben is változások voltak szükségesek. Az addig a hatalom által kinevezett klientúrát leváltották, és az ekkor már valóban demokratikus választásokon igen tehetséges írók jutottak szerephez. Ezek az ukrán és (titokban) ruszín alkotók magyarbarátok voltak. Ők érték el, hogy az addigi, pozícióhalmozó lapszerkesztőt Kovács Vilmos váltotta a magyar referens tisztségében. Így nemcsak lehetőség, de igény is nyílt a kollektív rendezvények megtartására. Ezek az alkalmak akkor „pörögtek fel”, amikor megjelent a porondon az Észtországból hazaérkező Fodó Sándor. A publikációs lehetőségek is mintha bővültek volna. A Kárpáti Kiadó magyar szerkesztőségében dolgozó két író kiharcolta a *Kárpáti Kalendárium* irodalmi mellékletének megjelenítését, amely folyóiratot helyettesített és a tervek szerint idővel azzá is vált volna. Az itt felrajzolt fejlődésrajzra érdemes figyelni, mert csak így teremthető meg az a disztinkció, amely a jövő kutatói számára biztosítja a fogódzókat, hogy elkerüljék a korszak jelenségeinek összerosását.

Kovács Vilmos pontosan tudta, hogy az új generáció még nem készült fel feladatára. Előre menekült tehát, megelőzve a műveket, a teljesítményt, és egyelőre „szerkesztéssel mentett” alkotásokkal biztosította a fiatalok kárpátaljai és magyarországi megjelenését.

Az egy-két reprezentatív íróra igényt tartó hatalom egyre nehezebben tűrte a magyar kultúra kiteljesedését. Az alkalom a leszámolásra Kovács Vilmos és Benedek András 1970-ben *Tiszatájban* közölt tanulmánya után jött el. 1971-ben lefejezték a kárpátaljai magyar irodalmat és két évtizeddel visszavetették annak fejlődési lehetőségeit.

Kovács Vilmos és a fiatalok kapcsolata azonban nem szakadt meg. Egy szűkebb körű, mondhatnánk titkos találkozósorozaton, minden második hét csütörtökén, 5 órakor a kárpátaljai magyarság önvédelmének stratégiai kérdéseit beszéltek meg. Ugyanakkor Kovács Vilmos lakása nyitva állt minden irodalmi ambícióval rendelkező fiatal előtt, akár egy labdarúgó-mérkőzés közösen végigizgult tévéműsorát kapcsán.

Ez volt az az időszak, amelyet M. Takács Lajos a kárpátaljai magyarság polgárjogi küzdelmeként jellemezett. A hatalom azonban nemcsak a közösséggel, hanem az egyénekkal is igyekezett leszámolni. Többnyire sikerrel.

A többbit már jól ismerjük, de érdemes leszögeznünk, hogy a kárpátaljai származású Dr. Kiss Ferencnek valószínűleg igaza volt, amikor a Forrásról írva 1973-ban leírta a következő, a szakmában szokatlanul határozott szavakat: „Bizonyos, hogy a kárpátaljai magyar irodalom ez által a raj által fog megújulni”.

Ma kiteljesedőben van a kárpátaljai magyar írás. Mindannyian tudjuk, hogy Kovács Vilmos emberi-írói öröksége nélkül ez nem lenne lehetséges. De lehetetlen lenne a Forrás-nemzedék nélkül is. Legyünk büszkék erre az örökségre és ne felejsük el, a vilmosi örökséget nem lehet kiporciózni. Nem szabad szembesülni a *Hozsánna néked* jóslatával: „Persze, ma már mindenki barát, / s boldogan dadogja, hogy mikor illette / Múzsád romlott lányainak farát.” Ez a példamutató örökség a mienk ugyan, de nem rólunk szól, hanem értünk.

Higgyük el, erőt ad akár az elviselhetetlenhez is!

S. BENEDEK ANDRÁS

KÜZDELEM EGY LAKHATÓBB VILÁGÉRT

Küzdeni valamiért vagy valami ellen a szellem emberei többnyire tollal-gondolattal szoktak, esélytelenül és önfeláldozóan. Az a kor, az a társadalmi rendszer, amelynek évtizedeiben Kovács Vilmos költészete kibontakozott és túlságosan korán megszakadt, különös makacssággal elutasított mindennemű kritikát, még akkor is, ha azok jobbító szándékú törekvések formájában nyilvánultak meg.

Felmérni nem, csak elképzelnünk tudjuk azt a keserűséget, amit Kovács Vilmos érezhetett, amikor rá kellett döbbsennie: a rendszer, amely látszólag az ő személyiségéhez legközelebb álló eszmét testesíti meg, vagyis – szintén látszólag – a szociális jellegű igazságtalanságok és egyéb társadalmi problémák megszüntetésének, megoldásának szándékát tűzte amúgy nagyon is vérvörös zászlajára – az a rendszer valójában velejég antihumánus, hiszen eltörli a legalapvetőbb emberi szabadságjogokat is.

Amint ez a felismerés rávilágított a hitvány valóságra, Kovács Vilmos szembefordult azzal a hatalommal, amelynek úgynevezett „gondviselő” küldetésében a pályája elején írott versek némelyikének tanúsága szerint még gyanútlanul hitt. Ne feledjük: Kovács Vilmos olyan mélyről, olyan közegből emelkedett ki, ahol minden korban leginkább elviselhetetlen volt a gyomorkordultató és a szellemet kiszikkasztó nyomor. Érthető, ha elfogadta a mindezek megszüntetését hangoztató új rendszert, és egy ideig bízott az ígéretek valóra váltásában.

A felismerés, miszerint semmi sem az, aminek az ideológia láttatja, nyilván nem villámcsapásszerű gyorsasággal ment végbe, de bizonyos, hogy a *Holnap is élünk* című regény megírásakor Kovács Vilmosnak már nem voltak illúziói.

Magát a regényt sokan, sokféleképpen értékelték, fanyalogva is, pedig ez az első hosszabb terjedelmű irodalmi mű, amely pátriánkban nem is annyira tükröt tartott a szovjet valóság elé, hanem átvilágította, röntgensugárszerűen láthatóvá tette annak szövedékét; és mondjon bármit néhány finnyás szakmabeli, ez a mű az és olyan, aminek és amilyenek egy regénynek lennie kell: cselekményében izgalmasan fordultatos, tartalmában elme-mélyig elgondolkodtató, stílusát tekintve istenadta természetességgel, ugyanakkor szerzői megtervezettséggel olvasható.

Aki ismeri ezt a regényt, tudja: a benne feltérképezett valóság megjelenítése igen fontos lépés egy más létminőség, Kovács Vilmos szavaival szólva „egy lakhatóbb világ” muzsájságosan egyre határozottabb

igenlése felé. Ne tévesszen meg senkit, hogy a költő a szóban forgó verssorban „csak” „álmodja” a lakhatóbb világot, hiszen ez a fogalmazás a költészet csodáját művelő személyiség lehetőségeinek, úgymond „harci” eszköztárának korlátozottságát jelzi csupán.

Másfelől be kell látnunk, hogy az élhetőbb jövő arculata, megteremtésének mechanizmusa eleve nem adott, azokat ki kell alakítani, ha úgy tetszik, megálmodni. Önmagában a tény, hogy Kovács Vilmos abban az embertelen korban és rendszerben egy egészen más, ember által lakhatóbb világról merészelt álmodni – talán a maximum, amit költő vagy író megtehet.

Más kérdés, hogyan teszi. Kovács Vilmos közéleti témájú költeményeiben a rendkívül plasztikus képi megjelenítés mellett lenyűgözően kristálytisza szerkezetet találunk, és ehhez a két értékkategóriához a versek többségében közérthetőség társul – szájbarágás vagy valamiféle „alászállás” szándéka és jele nélkül. Bizonyos, hogy Kovács Vilmos bármelyik új keletű irodalmi irányzathoz szegődve „tudott” volna – úgymond – „modernül” is írni, ám a származás, a körülmények, és főleg a felismert küldetésstudat olvasható, többféle olvasói réteg által befogadható költészet művelésére készítette, korántsem ösztönösen. Ő már akkor tudta, hogy a megtapasztalt valóság világos fogalmazásban átlényegített megjelenítése nélkül nincs igazi korszerűség.

Amikor arra gondolunk, hogy elvben még köztünk lehetne, nem tudhatjuk pontosan, hogyan viszonyulna mai világunkhoz. Merjük hát azt hinni, hogy hozzánk képest sokkal élesebben érzékelné a sorsunkat ma is determináló igazságtalanságokat, nagy hiányainkat, emberek és intézmények gyarlóságait, az ő szellemi örökségével ellentétes magyar megosztottságot. Mindezt látva, véleményét és ítéletét nyilván szemrehányó, ostromozó, változatlanul lakhatóbb világot álmodó költeményekben csapná a hatalombirtoklók, a magyar-magyar szembenállást folyton újraindukáló politika arcába.

Nekünk, akik valamilyen mértékben az ő szellemi örököseinek hisszük magunkat, meg kell tanulnunk becsülni azt a szellemi szuverenitást, amit Kovács Vilmos annak idején csakis gyötrelmek közt vívhatott ki, amelynek megvalósítása ma is nehéz, de amelynek jelképes talapzatán egyáltalán megnyilvánulhat az örök, felelősségteljes ellenzéki magatartás. Kovács Vilmos sorsa és hagyatéka erre tanít.

EGY REGÉNY KÁLVÁRIÁJA

Kovács Vilmos *Holnap is élünk* című regényéről

Volt a szovjet irodalom történetében egy nevezetes időszak: az 1960-as évek eleje. Ekkor jelentkeztek műveikkel az úgynevezett Új hullám írói, költői, akik azt vallották, hogy „Nem lehet többé a régi módon írni”. Vagyis szakítottak a szocialista realizmus megcsontosodott dogmáival, harcot indítottak a konfliktusmentes, a valóságot szépítő, felcicomázó, illusztratív tendenciák ellen az irodalomban. A való élet elmélyült feltárására, hiteles ábrázolására törekedtek, leleplezték a sztálini személyi kultusz brutalitásait, súlyos következményeit. Az Új hullám úttörői voltak: Szolzsenyicin, Tvardovszkij, Baklanov, Jevtusenko, Nyikolajeva, Szimonov és mások. Műveik országszerte, így vidékünkön is élénk érdeklődést keltettek, különösen Alekszandr Szolzsenyicin *Ivan Gyenyiszovics egy napja* című kisregénye, amelyet a büntetőtáborokban szerzett élményei alapján írt meg, valamint Jevgenyij Jevtusenko *Sztálin örökösei* című, a *Pravdában* is megjelent publicisztikai költeménye, amelyben a személyi kultusz maradványai ellen emelt szót.

Bizton állíthatom, hogy ezek a művek bátorították Kovács Vilmost merész hangvételű regényének megírására, noha tudomásom szerint már korábban is foglalkoztatta egy, a kárpátaljai magyarság háború utáni sorsáról szóló szépprózai mű megírásának gondolata. Úgy érezte, hogy élményei, reflexiói nem férnek bele verseibe – epikus formát kívánnak. Így született meg a *Holnap is élünk* című regény 1963 nyarán, mindössze két hónap alatt. Erre az időre szabadságot vett ki munkahelyén, az ungvári Kárpáti Kiadóban, ahol szerkesztőként dolgozott. (Meg kell említenem – további mondandóm érthetősége végett –, hogy akkortájt a kiadó magyar szerkesztőségének vezetője voltam, s Kovács Vilmos engem kért fel regényének szerkesztésére.)

A kéziratot 1963 augusztusában adta le a kiadónak. A könyvkiadás szabályai szerint egy szakavatott külsős recenzensnek kellett véleményeznie a beérkezett kéziratokat, elbírálnia, hogy érdemesek-e a megjelentetésre. Erre különösen nagy gondot fordítottak kiadónk vezetői a magyar kéziratok esetében, amelyeket nyelvismeretük hiányában nem tudtak elolvasni. Ezért nagyon meg kellett fontolnom, hogy kit ajánljak recenzensnek. Természetesen olyan bírálót igyekeztem kiválasztani, aki nem marasztalja el a regényt, s akinek véleménye mérvadó lett volna kiadónk vezetősége számára. Végül is – Kovács Vilmostal egyetértésben – a Moszkvában élő Kahána Mózeszt ajánlottam. Meglehetősen szabadelvű írónak ismertük, emellett az SZKP és a Szovjet Írószövetség tagja volt, s feddhetetlen forradalmi és írói múltja sokat ígérő érvet jelentett kiadói feletteseinkkel szemben. Vilmostal együtt személyesen ismertük, mivel azelőtt már járt Ungváron, s kiadónkban is megfordult. Róla még annyit, hogy Erdélyben, Gyergyóbékáson született 1897-

ben. Pályája kezdetén Kassák Lajos *Ma* című folyóiratának körébe tartozott, a Tanácsköztársaság idején vöröskatonaként harcolt, utána Bécsbe emigrált, majd Berlinben, Párizsban élt. Hazatérése után a *Korunk* munkatársa lett, de végül is a Szovjetunióban, Moldovában, majd Moszkvában kötött ki. Az 1960-as években egy ideig az Ungvár melletti Kincseshomokon lakott, onnan települt át Budapestre, ahol 1974-ben elhunyt.

Kahána jó érzékellemmel felismerte a Kovács-regény esztétikai értékeit, egyszersmind néhány „hibás gondolat” kijavítását, a szerző általi megcáfolását, „egészen csekély javításokat” indítványozott kedvezőnek mondható recenziójában, amelyet 1964 januárjában kapott meg a kiadó. A recenzió nyomán a szerző két új fejezettel bővítette regényét. A szerkesztéssel és a nyomdai munkálatokkal csaknem fél év telt el.

A szerkesztés nagy élmény volt számomra, ugyanis a regény valamennyi szereplőjének prototípusát személyesen ismertem, illetve ismerem. A kéziratot olvasva szinte magam előtt láttam őket. A sok vonatkozásban életrajzi fogantatású és kiemelten a kárpátaljai magyar alkotó értelmiség háború utáni sorsával, problémáival foglalkozó regény hősei javarészt festőművészek, akiknek alakját a korabeli kárpátaljai írókról, költőkről, szerkesztőkről mintázta meg a szerző, vagyis a képzőművészet területére vitte át akkori irodalmi életünk eseményeit, történéseit. A festőművészek gyűlésén lezajlott összeütközések (a regény egyik fő konfliktusa) valójában az írószövetség összejövételén történtek, ahol természetesen nem képzőművészeti, hanem irodalomelméleti kérdésekről folyt a vita pártfunkcionáriusok jelenlétében. Külön tanulmányt érdemelne, hogy Kovács Vilmos kikről mintázta meg regényének hőseit. Azok a kárpátaljai olvasók, akik a regényben ábrázolt korban, az 1950-es évek második felében éltek és az irodalom iránt is érdeklődtek, nyilván felismerik a cselekmény valódi, élethűen megrajzolt hőseit. A szerző csupán annyiban tért el a valóságtól, hogy a korabeli irodalmi alkotásokat (nemcsak a sajátjait) képzőművészeti alkotásokká változtatta regényében. Íme egy példa. Feltehetően sokan ismerik poétánk *Őszi éj, alvó park* című költeményét, amelynek második sora így hangzik: „Őszi éj. Alvó park. Didergek egy padon.” E sor olvastán a cenzor annak idején megkérdezte a költőtől: „Hát hogyan is van ez? Ön hajléktalan?” Ezt az epizódot a *Holnap is élünk* főhőse, Somogyi Gábor festőművész így adja elő a képzőművész-szövetségben: „Egy képet hoztam be ide. El akartam ajándékozni. Be volt csomagolva, de a kollégák rávettek, hogy mutassam meg nekik. Egyszerű kis kép volt, őszi parkrészletet ábrázolt, egy lócát, amelyen egy fiatalember ült tenyerébe hajtott fejjel. A lámpafény oldalról világította meg. Színprobléma, hangulat. És egyszer csak megszólalt a hátam mögött valaki: 'Mi az, már New York-i külvárosi parkokat festegetünk, lócán hálókka! Mert tudtommal

nálunk mindenkinek van fedél a feje fölött...’ Azt hiszem, ehhez nem kell kommentár.” Így lett a versből festmény az író tolla nyomán.

A szerkesztést a szerzővel együttműködve, baráti jóindulattal végeztem, egyetlen mondaton sem változtattam a hozzájárulása nélkül. Ám a munka elhúzódott. Nehéz volt Vilmost meggyőzni arról (bár ő is jól tudta), hogy mi mindenbe köthetnek bele „jóakarói” a regényben. „Adod a főnököt!” – válaszolta megjegyzéseimre, tettetett szemrehányással. Végül is leadtuk a nyomdába a kéziratot, s 1964 júliusában megkaptuk a betördelt korrektúrát.

Ekkor kezdődött el a regény kálváriája. Időközben ugyanis Balla László került a magyar szerkesztőség élére, főként a helyi kiadványok gondozójaként, engem pedig főszerkesztő-helyettesé neveztek ki, s a magyarországi kiadókkal közös kiadványaink gondozása lett a feladatköröm. Annak idején évente 10-12 könyvet jelentettünk meg a budapesti Gondolat, Európa, Kossuth, Móra Ferenc kiadókkal együttműködve, közös kiadványként, nagobbára az orosz és ukrán klasszikusok műveit.

Tehát Balla László lett a helyi kiadványok felelőse. Kiadónk igazgatója, Vaszil Feszenko ragaszkodott hozzá, hogy az új osztályvezető szerkesztő írjon lektori jelentést Kovács Vilmos regényéről, amely már Kahána Mózes recenziója nyomán felkeltette érdeklődését. Ekkor már ismeretes volt a Balla és Kovács közötti feszült viszony. Balla meg is írta terjedelmes, tízoldalas, ledorongoló „szakvéleményét”. Most azonban nem ebből, a már számos kiadványból ismert lektori jelentésből, hanem Balla László *Szegény ember vízzel főz* című visszaemlékezéseiből idézek, amelyben így indokolja meg elutasító véleményét (141. o.): „Itt ugyanis együtt volt minden, ami miatt akkor már szigorú felelősségrevonás járt: a szovjet rendszer éles bírálata, a nemzetiségi elnyomás ecsetelése, a magyar férfilakosság 1944 végén történt deportálásának fölemlgetése (ez különösképp főbenjáró bűnnek számított, a hivatalos fölfogás ezt aényt egyszerűen nemlétezőnek tekintette). Már első pillanatban meg voltam győződve arról, hogy a regényről nem írhatok a kiadását ajánló pozitív szakvéleményt. Biztos voltam benne, hogy megjelenése nemcsak a szerző elleni drasztikus lépéseket vonna maga után, hanem messzemenően kedvezőtlenül módosítaná a kárpátjai magyarság egésze irányában elfoglalt álláspontot is...” Majd így folytatja: „Hanem bármily aggódással is olvastam Kovács regényét, határozottan ellentmondásos érzésekkel viseltem iránta. Tudatában voltam, hogy igazat szól, tiszta szívvel bajos volna ellentmondani neki.”

Balla László tehát bevallja, hogy nem „tiszta szívvel” tanácsolta el pályatársra alkotását. Ugyanakkor támadta lektori jelentésében Kovács Vilmos esztétikai nézeteit, azzal vádolta a szerzőt, hogy az absztrakt művészetet népszerűsíti,

tagadja a forma és a tartalom egységét, megkérdőjelezi a párt vezető szerepét az irodalomban és a képzőművészetben, ideológiai eltévelyedéseivel lejárta a szocialista realizmus módszerét, gúnyt űz a szovjet emberek szent eszményeiből, s nézetei összeegyeztethetetlenek a Kommunizmus Építőinek Erkölcsei Kódexével. Még abba is belekötött, hogy a regényben olyan szavak fordulnak elő, mint a „szarni”, a „kurva” és a „pössenteni” (pl. az autóban utazó két cimbora egyike azt kéri, hogy „álljunk már meg pössenteni”). Tóth István irodalomtörténész értékelése szerint e lektori jelentés Kovács Vilmosra nézve „leghízelgőbb” mondata az, hogy „a regény művészi szempontból alulmarad a szerző képességeinek”.*

Balla „szakvéleményének” ismeretében, s miután már az Ungvári Állami Egyetem magyar-francia tanszéke is elmarasztaló véleményt fogalmazott meg a regényről, miszerint „a mű árthat az ukrán és a magyar nép barátságának”, a Kárpáti Kiadó vezetősége – egyebek között Kovács Vilmos nyomatékos kérésére – szerkesztőbizottságot állított fel a regény megvitatására. A korrektúrát nyolc példányban sokszorosították, hogy a szerkesztőbizottság minden tagja elolvashassa.

Az 1965. január 28-án ülésező szerkesztőbizottság összetétele meglehetősen heterogén volt. Tagjainak a fele alig tudott magyarul, például Ivan Vas, a területi pártbizottság nyugalmazott első titkára, Szemen Panyko költő, na meg a kiadó igazgatója és irodalmi vezetője. Heves vita folyt a regényről, természetesen orosz nyelven, s főként kiadásának „célszerűségéről”. A jelen levő Kovács Vilmos nyomatékosan elutasította Balla László lektori jelentésének tendenciózus állításait, amelyekre többen is hivatkoztak, valamint a „világnézeti gyengeségeire” vonatkozó bírálatokat.

De voltak a szerkesztőbizottságnak konkrét, tartalmi kifogásai is a regény ellen, kategorikus követelményeket fogalmazott meg a szerzővel szemben. Mégpedig: hagyja ki, vagy legalábbis enyhítse, a népgazdaság újjáépítésével indokolja meg a magyar férfilakosság elhurcolásáról és rehabilitálásának elmaradásáról szóló részleteket; ne ruszinoknak, hanem ukránoknak nevezze vidékünk szláv ajkú lakosait; ne említse a déli harangszó betiltását, a moszkvai időszámítás kényszerű alkalmazását, a magyar tannyelvű iskolákban uralkodó állapotokat (amelyekre még részletesebben kitérek), a sorbanállást a boltokban lisztért, cukorért és egyéb hiánycikkekért; ne írjon arról, hogy a kolhozokban nincs nyugdíj, s hogy a katonának behívott magyar fiatalokat a Donbászba (Donyec-medencébe) irányították bányamunkára; a területi

*Vö: *Tízévkönyv. Hatodik Síp Antológia, 1989–1999*. Tóth István: *Kovács Vilmos „Holnap is élünk” című regénye megjelenésének körülményeiről*, 169-180.

pártbizottság épületének bejáratánál pedig belépő cédula kitöltése kötelező, és rendőr igazolatja az érkezőket; végül pedig ne említse, hogy a regényben Bokoros néven szereplő szicsgárdista költő – prototípusa Patrusz-Karpatszkij – 1948-ban a városi színházban elszavalta *Üsd a magyart!* című versét. Ez csupán néhány, leglényegesebb észrevétele volt a szerkesztőbizottságnak. Kovács Vilmos minderre – tettetett naivsággal – így válaszolt: „Miért húzzam ki, miért javítsam, hát nem igaz, amit írtam?” Vilmos, az igazság bajnoka, verseiben is azt vallotta: „Ami igaz, meg nem halhat”. Mindemellett kénytelen volt figyelembe venni a szerkesztőbizottság véleményét, pontosabban utasításait a *Holnap is élünk* megjelenése érdekében. Mert a kérdés így állt: vagy kijavítja a „hibákat”, vagy nem jelenik meg a regény. A szerző és a szerkesztő két hetet kapott a további munkára a kiadó vezetőségétől.

A szerkesztőbizottsági ülésre visszaemlékezve meg kell említenem, hogy e grémium egyik tagja Rotman Miklós volt, a területi pártbizottság sok vonatkozásban liberális felfogású, a magyar kisebbség körében tekintélynek örvendő munkatársa, aki egyértelműen a regény szerzője mellé állt, hangsúlyozva, hogy „A regényt ki kell adni. (...) Szükség van némi kiigazításra, de ez kimondottan szerzői és szerkesztői munka.” Az ő szava, a területi pártvezetés képviselőjének véleménye volt a döntő. Ő pedig a magyar férfilakosság elhurcolásáról szóló részleteket sem kifogásolta a regényben. Szerintem azért, mert bántotta igazságérzetét, hogy a „felszabadulás” után számos egykori kommunista harcostársa is a deportálások áldozata lett vagy vele együtt háttérbe szorult. Rotmant sokan a kárpátaljai magyarság szószólójának tartották, s nem véletlen, hogy a regényben Kovács Vilmos róla mintázta meg a „jóságos” Reiner alakját. Ugyanakkor Rotman személyiségének ellentmondásosságát jelzi az a tény, hogy 1973-ban ő írta a *Mérges fűvek. Jegyzetek a magyar burzsoá nacionalizmusról* című, a *Kárpáti Igaz Szóban* megjelent, a helyi magyarság polgárjogi mozgalmát elítélő cikket, és ő segítette elő a Kovács Vilmos vezette Forrás Stúdió szétverését is.

Mint már említettem, a szerkesztőbizottság követelményeit Kovács Vilmos kénytelen volt elfogadni, s azoknak megfelelően megcsonkítani regényét, amely csak így láthatott napvilágot 1965 májusában, 2500 példányban.

És ekkor kezdődött a *Holnap is élünk* második kálváriája. Az igazságot kimondó irodalmi alkotásokra éhes kárpátaljai magyarság ujjongva fogadta a regényt, amely róla és neki szólt. Mint Gortvay Erzsébet irodalomtörténész írja egyik tanulmányában: „A *Holnap is élünk* kőként csapódott a kárpátaljai magyar művelődési élet állóvizébe.” Persze olyanok is akadtak, akik nem értettek egyet az íróval. Egyes visszaemlékezések szerint a regényt a sajtóban is „kárhoztatták”, s „elképesztő sajtó- és rágalomhadjárat indult Kovács Vilmos ellen.” Ezek az állítások valótlanak. Tény, hogy jelzések érkeztek a területi

pártbizottsághoz, miszerint a regény ideológiailag, politikailag ártalmas, s az „illetékes” hatóságok elmarasztalták a szerzőt és a kiadót, de a kárpátaljai sajtóban egy szó sem jelent meg a regényről. A területünkön megjelenő lapok – nyilván szándékosan – elhallgatták a regényt, mert nem kívánták felkelteni, illetve még jobban felcsigázni az olvasóközönség érdeklődését.

Az anyaországi médiában elsőként az *Élet és Irodalomban* (1965. október 2.) jelent meg róla ismertetés *A kárpátaljai magyarság regénye* címmel. Ezt követően a pozsonyi *Irodalmi Szemle* és a szegedi *Tiszatáj* közölt elismerő recenziót. Később, főként Kovács Vilmos 60. születési évfordulója alkalmából, megszapordtak a munkásságáról szóló publikációk. Nem mindegyik érthetünk egyet, például az ilyen értékítéletekkel sem: „Írt néhány jó verset és egy gyengécske regényt.”

Nagy hiba lenne csupán esztétikai mércével mérni ezt a fogya tékosságoktól sem mentes alkotást. Az akkori valóságba beágyazva kell értékelnünk jelentőségét, azt, hogy művészi eszközökkel ábrázolta a szovjet uralom alá került kárpátaljai magyarság sanyarú helyzetét, ki merte mondani az igazságot az égbekiáltó igazságtalanságokról, ami abban az időben korántsem számított „bocsánatos bűnnek”.

Nem is bocsátották meg neki az irodalmat is „irányító” parancsuralmi hatóságok. A területi pártbizottság – hat hónappal a könyv megjelenése után, 1965 novemberében – jelentést íratott egyik osztályvezetőjével, a magyarul is jól tudó Volodimir Bodnárral a regény „politikai hibáiról”. Ebből az irományból (amelyet én is megkaptam, hogy okuljak belőle) kitűnik, hogy szerzője el sem olvasta a regényt, esetleg a kéziratról készült recenziókat ismerte. Ugyanis olyan részleteket kifogásol, „idé”, amelyek a megjelent könyvben nem olvashatóak. Például Somogyi Gábor húgának szavait: „És itt van a könyvtár, az iskolai, amit én vezetek. Mintegy háromezer kötetünk van, de ezek jó kétharmada orosz és ukrán irodalom. Már kértem, hogy ne küldjék őket, a gyerekek úgysem olvassák, hiszen alig gagyognak oroszul, ukránul meg egyáltalán nem tudnak. De azért csak küldik... Meg az is furcsa, hogy a gyerekek Jó napot! helyett úgy köszönnek, hogy Zdrasztvujte!, engem meg Margit Gáborovnáának szólítanak. És ez mindenütt így van. A múlt évben a területi oktatásügyön felvetettük ezt a kérdést, de nacionalizmussal vádoltak bennünket.” Ez a szövegrész valóban szerepelt a regény eredeti változatában, de a korrektúrából kihúztuk a cenzúra utasítására. Számos hasonló példát említhetnék a jelentésből, amely azzal vádolta a szerzőt és a szerkesztőt, hogy nem vették figyelembe a szerkesztőbizottság „útmutatásait”.

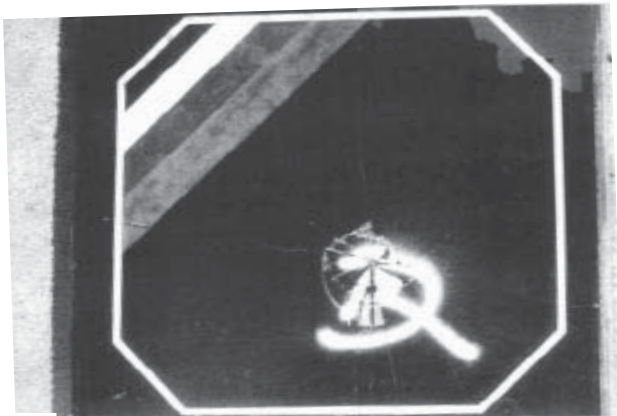
E tendenciózus, a tényeket elferdítő jelentés alapján betöltötték a könyv forgalmazását. Területünk könyvtáraiból, idővel pedig – a szovjet hatóságok utasítására – a magyarországi közkönyvtárakból is kivonták Kovács Vilmos

műveit. Ezért hézagpótló a regény újrakiadása, valamint a szerző válogatott verseinek megjelentetése is, hogy életműve jelen legyen a mai nemzedék tudatában.

Kovács Vilmos jelentős szerepet játszott a kárpátaljai magyarság polgárjogi mozgalmának kialakulásában, amelynek egyik szószólója, vezető egyénisége volt a 20. század hetvenes éveinek elején. Ekkor már valóban sajtó- és rágalomhadjárat indult ellene. Az ellenzéki séget nem tűrő, szigorúan megtorló hatóságok az irodalom és a közélet peremére szorították, kiadói munkahelyének felmondására, majd 1974 szeptemberében „eltévelyedéseinek” nyilvános beismerésére, *A nagy valóság* címmel megjelent „önvallomásának” megírására kényszerítették.

Van a regényében – a cenzúra akadékoskodása ellenére is benne maradt – egy élesen felvetett kérdés: „Vajon meddig tart még a szellemi kiszolgáltatottság?” Ez a kérdőmondat, ez a gondolat a regény egyik alapmotívuma. A szerző, sajnos, nem érthette meg az alkotói szabadságjogok korlátozásának megszűnését. Életműve torzó maradt, de így is felbecsülhetetlen értéke az egyetemes magyar szépirodalomnak. Ma a róla elnevezett irodalmi díj, valamint az ungvári Kárpáti Kiadó, a gáti művelődési ház és középiskola falán elhelyezett márvány emléktábla, a hálás utókor örzi feledhetetlen emlékét.

BARZSÓ TIBOR

S. BENEDEK ANDRÁS

LEITTUK LENINT

*Megjelent a könyv. A bronzszobor hazug,
Mertpapír mása és a három tolmács
Harminc ezüsttel a hegy alá indult,
Hogy szégyenük rögvést a borba fojtsák.*

*Felvetett fejfel a komor Vilmos,
Népből kelt fia a megtiport népnek,
Kit a regós Sinka pogány imái
A rőt 'moszkál' kánonból kitéptek.*

*A költő, hogy jövőbe nézzen az arcél,
Tükröt tört. Bószén szidta a nyomda.
„Bűvös írt hát ide, szerednyeit!”
S az első kört sürgősen lenyomta.*

*Bajsza alatt hümmög a konok József,
Pazarló fia a kisgejőci ácsnak.
Romlik, de áll még a harmadik Róma,
Lássunk hát neki a bús borivásnak.*

*S ha a „lámpás” végül hazasegít,
Hogy hajnalig velünk virrasszon,
Verejtékben fekszünk az ágyon, mint
Kazal alján meggyalázott asszony.*

ECSETVONÁSOK

A KOVÁCS VILMOS-I ESZMÉNYKÉPHEZ

A mai ötvenen aluliak nem emlékezhetnek rá, milyen volt a csönd 1957 őszén Kárpátalján. Kísérteties komorságába nem vegyült már puskaropogás, a szögesdróton sem szűrődtek át újrakezdsre buzdító bűvös jelszavak – itt is, ott is kemény megtorló intézkedések állandósították a félelmet, figyelmeztettek a csodavárás hiábavalóságára.

Ebbe a nyomasztó, agyat-lelket bénító csendbe bűgött bele egy verseskötet cím: „Vallani kell”.

Vallani kell – szuggerálta így, felkiáltójel nélkül (önmagának?, a kortársaknak?, magának a kornak?) egy akkor még ismeretlen nevű költő, Kovács Vilmos. Volt valami kétértelmű, dodonaian sejtelmes ebben a dallamos címben. Személytelen állásfoglalást, szelíd meditációt (mert ugye nem „muszáj”, csak „kell”) és félreérthetetlen, tétovázást nem tűrő parancsot egyaránt ki lehetett belőle olvasni.

Aki abban az időben írt vagy írást értelmezett, tudja jól, hogy a korra nem volt jellemző a polifónia. Egyértelmű felkínálkozásra, kételyt nem ismerő kiállásra volt csak igény. Az önhitt ideológia már-már száműzött a költészetből minden esztétikát.

A kötet előszava is emígyen ajánlja Kovács Vilmost az olvasó figyelmébe: „A szovjet ember érzéseit, gondolatait fejezi ki... Megéneklí a szovjet valóságot, a kárpátontúliak szabad, alkotó életét, melyet a Nagy Október keltett életre.” S ez majdnem így is volt. Mert Kovács Vilmos sem írt ekkor még mást, mint mások, csak éppen másképpen írta azt meg. A „szovjet valóság” az ő számára a Kárpátok alatti szülőfalu: *...Hol bölcsőm ringott, / anyám dúdolta halk dalát; / felettem eperfa ingott, / s szarka pletykálta a csodát, / mikor először mondtam / akadozva: édesanyám... (Újra szülőfalumban).*

Ebből a faluból ugyanúgy eltűntek a múlt jellegzetes relikviái, a „golyafészkes szalmatető”, a „kidólt falú szülőház”, a „celédsorba vezető út”, mint más községekből akkoriban, „s a gróf birtokán megjelent az új gazda, a cseléd, a béres”. De történnék itt olyan dolgok is, amiket csak a költő lát és hall meg. Például, hogy *...korán kelő szélben ringó / vörös fenyő új zöld ágán / jöreggelt rikkant egy rigó, / s derülnek a fák a lármán (Hajnal).* Vagy: *Szél kujtorog füttyörészve, / árny bukdácsol térdre esve, / s holdlámpásával fürkészve, / rám világít a halk este (Halk este).*

A kötet hangszínét nem a korabeli transzparenszek ríktó vöröse határozza meg, hanem a lírai hős élményvilágának sokszínűsége. A szellő a kötetben „virgonc”, a kedv „mókás”, a hajnalsugár „pirosruhás”, az őszi csend „tarka”. Egyszeri impressziót sejtetnek a metaforák, a megszemélyesítések: „az ég nagy

sötétszürke selyem”, „kipirul a hold, míg a néma hegyeket megmássza”, „s egy orgonabokor csodát várón kikönyököl a mohos palánkon”.

Eseménnyé a kötetet mégsem a költő tárgykörének és eszköztárának kezdőkre ritkán jellemző egységisége tette. Sokkal inkább Kovács Vilmos-nak, a költőnek és az embernek az az alapvonása, ami az irányított irodalom korában valósággal kihívásnak számított: az őszintesége. A hiteles költői szóra kiéhezett kárpátaljai olvasó hibátlanul ráértett: ez az ember nem mond olyat, amit nem hisz vagy nem gondol. És ami ennél is vakmerőbb vállalkozás volt az elsőkötetes költő részéről 1957-ben – a verseibe bele tudta szőni saját véleményét a megelőző esztendőkről. Előbb a Munkácsy emlékének szentelt *Élő színek*ben nyilatkozta megfellebbezhetetlen magabiztossággal: „Ami igaz – meg nem halhat!” Aztán a *Magóg fiában* Adynak adresszálva ismétli meg a szívet melegítően szép és hátborzongatóan aktuális üzenetet, hogy „az igaznak nem áshat senki sírt”.

A cenzoron kívül aligha akadt Kárpátalján olyan ember, aki e sorokból ne az eltiport magyar forradalommal való tiltott együttérzést, ne egyfajta nemzeti hitvallást olvasott volna ki. Sokak szerint éppen erre célzott a kötet címe is. És még valami, amit talán senki nem írt meg eddig a kötetéről: Kovács Vilmos ki merte mondani benne azt a varázsszót, hogy *magyar*.

Későbbi kötetekben Kovács Vilmos is adózhatott a korízlésnek a *Kommunista* című filmről, a harkovi Sevcsenko-szoborról, a Zaporozsjei Vízierőműről szóló versekkel, az őt értők tábora erre szemet hunyt és csalhatatlanul ráértett a sorok közé bújtatott allúziókra. Ki tudná ma már megmondani, mi mindennel asszociálódhattak az ő egykori érzés- és tudatvilágában az ilyen szentimentálisnak tűnő szentenciák: *s a legszebb mese volt, taníthattak bármit, / hogy le tudta győzni Góliátot Dávid*. Vagy: *...gyógyírnak kevés a más öröm, / s csak a nagy dolgokért önként vállalt kereszt / váltja meg az embert...(Falusi emlék)*.

Az olvasóközönség nagyobb részének az volt a fontos, hogy ezek már nem a sematikus „szovjet ember” „tartalmában szocialista, formájában nemzeti”, „pozitív, optimista töltetű” közhely kollekciói, hanem egy magyarul érző, gondolkodó és néhanapján álmódó költő tudatos létélményei. A kevesebbeknek, de főleg a magyarországi kritikának az is feltűnt, hogy Kovács Vilmos képzettársításai behálózák a bölcsőjét ringató falu, az otthont adó város, a szülőföld mellett a tágabb hazát, Európát, sőt magát a Mindenséget is: *Ezt, én ezt akarom, a Földet, / mely a felfoghatatlan Mindenség / rettentő nyomása alól fölment, / és néha hagyja, / hogy embernek mutasson, roppant nagyinak / az illanó pillanat, / ha rám szakad a Végtelen Idő (A Földet akarom)*.

1957 és 1962 között Kovács Vilmosnak három verseskötete teszi evidenssé, hogy személyében olyan költő reprezentálja az összmagyar irodalmi palettán Kárpátalját, akinek az általános értékvesztés és értéktévesztés éveiben nem csorbult emberi és nemzeti identitása. Esztétikai irányítúje is túlmutat az akkori költői gyakorlat korlátain. Olyannyira túl, hogy műnem- és műfajváltásra kényszerül. Regényt ír, az írói és emberi sorsát megpecsételő, megrágalmazott és meghurcolt, mégis diadalmas *Holnap is élünk*. A peresztrojka korai fuvallata volt ez a regény 1965-ben, épp a politikai nyomás erősödése, a visszarendeződés kezdetén. Nem véletlen, hogy „a kárpátaljai magyarság regényeként” került be a köztudatba. Ez a könyv tudósít először provokatív hitelességgel arról, ami az itteni magyar kisebbséggel a szovjet birodalomba szakadása után történt. Ezért is részesült idehaza egészen a rendszerváltásig oly ádáz elmarasztalásban. Pedig a megbélyegző minősítések mögött egyáltalán nem kikezdehetetlen esztétikai alapelv, sokkal inkább átlátszó bizonyítványmagyarázat, a másfajta erkölcsi magatartás lehetőségének tagadása lapult. Ezt testesíti meg Somogyi Gábor, a *Holnap is élünk* hőse, aki a saját értékrend, a pusztá *én* megtartása érdekében le tud mondani társadalmi pozícióról, művészi karrieréről, anyagi biztonságáról.

A *Holnap is élünk* kőként csapódott a kárpátaljai magyar művelődési élet állóvizébe. Arculcsapása lett sok mindennek, amit az akkori kulturális hatalom örökkévalónak hirdetett. És megjelenését akármilyen kemény mőresre-tanítás követte is, meg nem történtté a betiltással nem lehetett tenni. Nyitánya lett az elkövetkező évek egyenlőtlen küzdelmének azért az emberhez méltóbb holnapért, amelyben élni Kovács Vilmos szeretett volna.

Ennek a körvonalait varázsolja elénk utolsó, *Csillagfény*-nél című verseskötetében (1968). A hasztalan hitek, füstbe ment illúziók nélküli, végleges költői világkép épül itt fel versből, mint „isteni szándék”, amely *Semminek sok volt, de csillaggal írott (Testamentum)*. Áttételesebb, modernebb, magasabb rendű művészisége révén ez a verskötet Kovács Vilmos költészetének csúcsaként került be az egyetemes magyar irodalom történetébe. (...)

Élete és műve a meg nem alkuvás, a lánkra verter élni nem tudás példájává vált. Ami érték felmutatható ma a kárpátaljai magyar irodalomban, valahol vele rokon.

Elmeditálhatnánk afölött, vajon hol állna ma Kovács Vilmos, ha élne. Ne tegyük. Neki meg kellett halnia ötvenévesen ahhoz, hogy eszménykép maradjon, hogy az anyaország ne csak földjébe fogadhassa be Vereckétől Európába, s onnan a csillagok felé tartó fiát.

GORTVAY ERZSÉBET

DUPKA GYÖRGY

BÚCSÚ AZ UNGVÁRI KÓRTEREMBEN

In memoriam Kovács Vilmos

– Hej, Barátom, gondolkoztál-e azon,
ba saját tengelyéből
egy üstökös kifordul,
vajon elvész a Térben,
vagy csak pályája módosul?
Tudatomba borotvapengével
hasít a felajzott Érzés:
e nyájból örökre kiszakadok?
– Ó, Barátom, hiába a sóhaj –
a kórtermi csend lekaszabol.
Elbujdosnék az enyészet elől,
a Versekből is felszálltak már
fekete Éjbe gyászolni a Csillagok,
roppant fényük belenyilall arcomba,
mely mint sivatag, sárgává aszott.
Utam megszakad, elenyészek
e fehéren kísértő ágyon.
– Vajon elszenesedik velem
minden földi lábnyom?
Érzem, mellekre nehezül
az egykor CSILLAGFÉNYNÉL
nyakamba akasztott tábla,
rajta lángoló BETŰK:
IDÓNAP ELŐTT BEVÉGEZTETETT,
átkát a Végzet arcomra tetováлта.

Epilógus

Emlékünkben szava aranyrög lett.
– Ha az Értelem szét is oszlik
fényévnyi távolságra
– vajon befog-e minket
ránk hagyott verseinek radarbulláma?

Ungvár, 1977.

KOVÁCS VILMOS AZ UTÓKOR EMLÉKEZETÉBEN (1981–2007)

1981

December 1-én, nem sokkal *Kovács Vilmos* halálának negyedik évfordulója után *Vallani kell!* címmel irodalmi estet rendeztek a Budapesti Műszaki Egyetem Vásárhelyi Pál Kollégiumában, amelynek szervezője *Székely András Bertalan*, a kárpátaljai magyar írók és költők műveiből összeállított műsor szerkesztője *Medvigy Endre* irodalomtörténész, a budapesti Forrás Kör vezetője volt. Nyitó előadást tartott *Pomogáts Béla* irodalomtörténész, aki a kárpátaljai magyar irodalom helyzetét elemezve többek közt Kovács Vilmos alkotói pályáját mutatta be. Az irodalmi est két felkért előadója *Balla Gyula* és *(S.) Benedek András*, a Forrás Stúdió egykori tagjai voltak. A műsorban elhangzott Kovács Vilmos tizenkét költeménye és három részlet *Holnap is élünk* című regényéből *Havas Judit* és *Szabó András* előadóművészek tolmácsolásában. *Marosi Júlia* népdalénekléssel tette még emlékezetesebbé a műsort.

1987

Ez év nyarán Gáton, Kovács Vilmos szülőfalujában emlékülést tartottak az egykori Forrás Stúdió tagjai és a költő barátainak, tisztelőinek egy csoportja: *Fodor Géza*, *Vári Fábián László*, *Zselicki József*, *Dupka György*, *Füzesi Magda*, *Fodó Sándor*, *Jurij Skrobinec*, *Petro Szkunc*, *M. Takács Lajos*. Az emlékülés résztvevői döntöttek a Kovács Vilmos nevét viselő irodalmi kör megalakításáról és pályázatot hirdettek a költő emléktáblájának elkészítésére.

Novemberben, Kovács Vilmos halálának tizedik évfordulóján, *S. Benedek András* szervezésében emlékestet tartottak a budapesti Állami Gorkij Könyvtárban. Az est egyik előadója, *Czine Mibály* irodalomtörténész a kárpátaljai magyar irodalom történetét, ezen belül Kovács Vilmos munkásságát tekintette át. *Lator László* kárpátaljai származású költő Kovács Vilmos költészetéről beszélt, a budapesti Forrás Kör tagjai Kovács Vilmos verseiből adtak elő.

Decemberben *Skultéty Csaba* közíró, az Ung megyei Nagykapos szülőtte, *Ambrus Márton* néven három évtizeden át a Szabad Európa Rádió munkatársa a Münchenben megjelenő *Új Látóbatár* című folyóiratban méltatta Kovács Vilmos munkásságát. Ez volt az első alkalom arra, hogy Kovács Vilmos személyiségéről és munkásságáról fogalmat alkothasson a nyugati szóránymagyságra.

1988

Ez év tavaszán a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara egyik reformkörének szervezésében – Magyarországon elsőként – M. Takács Lajos, az orosz irodalmi tanszék adjunktusa *A kárpátaljai magyarság polgárjogi mozgalma* címmel tartott előadást, amelyben Kovács Vilmost a kárpátaljai magyar polgárjogi mozgalom *egyik vezető harcosának* nevezte. Az előadás élénk visszhangot váltott ki a hallgatóság körében.

Budapesten életút-interjú adott Balla Gyulának Fodó Sándor, Kovács Vilmos egyik legbensőségesebb barátja, amelyben megrajzolta Kovács Vilmos portréját is. Az interjú az Országos Széchenyi Könyvtár Történelmi Interjúk Tára Soros Gyűjteménye megbízásából készült.

Megjelent a Kárpátalján gyakran fellépő *Dinnyés József* zeneszerző, daltulajdonos *Küzdelem. Magyar költők Kárpátalján* című daloskönyve, amely ezer példányban tíz költő tizenöt, köztük Kovács Vilmos két megzenésített versét (*Bikabáton, Testamentum*) adta közre.

A Kárpátok alatt címmel megjelent a Kárpátaljáról Magyarországra áttelepült *Szenes (Kroó) László* emlékirata, amelyben – a köztük korábban megnyilvánuló nézetkülönbségek ellenére – elismerően ír Kovács Vilmosról.

Áprilisban Gáton a Beregszászi Járási Könyvbarát Szervezet keretében megalakult a Kovács Vilmos Irodalmi Kör, amely a névadó jeles személyiség szellemi hagyatékának megőrzését, életművének ápolását, műveinek népszerűsítését, egy emléktábla felállítását és a helyi néphagyományok ápolását vállalta. A kör elnökévé *Czébely Lajos* költő-tanárt, vezetőségi tagjaivá *Fodor István* tanárt és *Kovács Emilt*, a költő testvérét választották meg.

1990

A debreceni Csokonai- és az ungvári Kárpáti Kiadó közös kiadványaként, M. Takács Lajos gondozásában és utószavával megjelent Kovács Vilmos *Holnap is élünk* című regényének második, a szerző által átdolgozott kiadása.

Júniusban a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség *Kovács Vilmos Irodalmi Díjat* alapított azzal a céllal, hogy méltó emléket állítson a kárpátaljai magyar íróknak, „aki irodalmi munkásságával és közéleti tevékenységével az elsők közt vállalta fel nyíltan és őszintén az 1944-ben újra kisebbségbe szakadt kétszáz ezres kárpátaljai magyarság sorsproblémáit; hogy hangsúlyozza a magyar irodalom határok fölötti egységét, oszthatatlanságát; hogy a maga szerény eszközeivel hozzájáruljon az egyetemes magyar szellemi élet vérkeringésének kialakításához és fenntartásához...” A KMKSZ Elnöksége a díjat odaítélő kuratórium tagjaivá a következő személyiségeket kérte fel: *Kovács Vilmosné* (Budapest), *Fodor András* (Budapest), *Kányádi Sándor* (Kolozsvár), *Dobos László* (Pozsony), *Tolnai Ottó* (Újvidék), *Gömöri György* (Cambridge). A szövetség a maga részéről Fodó

Sándort, *Balla D. Károlyt*, Vári Fábián Lászlót, *Dalmay Árpádot*, *Debreceni Mibályt* és *Szöllősy Tibort* delegálta a kuratóriumba, utóbbit titkári minőségben. A díjat – az elnökség megrendelése alapján készülő arany pecsétgyűrűt – a kuratórium évente egyszer, Kovács Vilmos születésének évfordulóján jogosult odaítélni.

A budapesti Magvető- és az ungvári Kárpáti Kiadó gondozásában, M. Takács Lajos összeállításában, jegyzeteivel és utószavával megjelent a *Vergődő szél. A kárpátaljai magyar irodalom antológiája 1953–1988* című antológia, amely tág teret szentel Kovács Vilmos költői és prózaírói munkássága bemutatásának.

Gáton és Beregszászban utcát neveztek el Kovács Vilmosról.

A *Hatodik Síp* című folyóirat szeptemberi számában megjelent Kovács Vilmosné visszaemlékezése.

December 1-én a KMKSZ helyi alapszervezetének és a Kovács Vilmos Irodalmi Kör fáradozásának eredményeként a gáti művelődési ház falán felavatták Kovács Vilmos emléktábláját. Az avatóünnepség fő szónoka Füzesi Magda költő volt. Dalmay Árpád, a KMKSZ Beregszászi Járási Szervezetének elnöke beszédében kifejezte reményét, miszerint Gáton néhány év múlva sor kerül Kovács Vilmos szobrának felavatására is. Az ünnepségen irodalombarátok népes csoportja vett részt, valamint a költő Budapesten élő özvegye és más családtagjai.

Decemberben a Forrás Stúdió egykori vezetőségi tagja, Balla Gyula a *Kárpátalja* című lapban nyílt levéllel fordult a Kovács Vilmos Irodalmi Díjat odaítélő kuratóriumhoz annak kapcsán, hogy még augusztusban levelet kapott Szöllősy Tibor titkártól, aki arra kérte, vegyen részt a kuratórium munkájában. Balla Gyula felháborodásának adott hangot amiatt, hogy a kuratórium tagjait illetően – mint írta – „...hiányolok, hiányoltam néhány nevet azok közül, akikről tudom, hogy mit jelentett nekik Kovács Vilmos barátsága, s Kovács Vilmosnak a 'banda' nyájsmege”.

1991

A *Hajdú-Bibari Napló* szeptember 14-i számának irodalmi mellékletében, M. Takács Lajos és *Kozma Endre* közlésében válogatás jelent meg Kovács Vilmos verseiből.

Az év őszén a Kárpátaljai Magyar Kulturális Napok keretében először adták ki a KMKSZ *Kovács Vilmos Irodalmi Díját*. A díjat megosztva kapta *Nagy Zoltán Mibály* író és M. Takács Lajos irodalomtörténész.

1992

Dupka György kezdeményezésére, Fodor Géza összeállításában és utószavával, *Testamentum* címmel az ungvári Intermix Kiadónál megjelent Kovács Vilmos válogatott verseinek gyűjteménye.

1993

...*folytatás* címmel, a Hatodik Síp Alapítvány gondozásában, S. Benedek András előszavával és Vári Fábián László utószavával újabb versválogatás jelent meg Kovács Vilmos életművéből.

1997

Gortvay Erzsébet összeállításában és előszavával, az Intermix Kiadó gondozásában *Ha rám szakad a végtelen idő* címmel megjelent a harmadik válogatás Kovács Vilmos verseiből.

1997

Az Ungvári Állami Egyetem magyar tanszékének tanára, Gortvay Erzsébet irodalomtörténész a *Csillagfénynél* című, Kovács Vilmos életében megjelent utolsó verskötete kapcsán többek közt ezt írta: „Az örök emberi és aktuális nemzeti problémákra rálátni képes szellem utolsó nagy szárnyalása volt. Utána a kitaláltóság, a lelki illegalitás esztendei következtek. De nem a fegyverletétel. Vers helyett beadványt fogalmaz magyar óvoda, iskola, napilap ügyében. Ma, a halála óta eltelt húsz év távlatából világosan látjuk már, hogy az ő irodalmi csatározásai indították el a kisebbségi polgárjogi küzdelmeket Kárpátalján.”

A KMKSZ Kiadó gondozásában, Kozma Endre szerkesztésében és előszavával megjelent Kovács Vilmos *Kik voltak...? Nyelv- és őstörténeti írások a bonfoglaló magyarság kialakulásáról* című kétkötetes munkája.

A KMKSZ emlékkonferenciát rendezett Kovács Vilmos tiszteletére az ungvári Művészeti Iskola üléstermében. Az előadók – Balla Gyula, Fodor Géza, S. Benedek András, M. Takács Lajos, Medvigy Endre és mások – a „Kovács Vilmos-jelenséget” igyekeztek megvilágítani. A megemlékezés az ungvári egykori vármegyeháza udvarán folytatódott, amelynek épületében működött a Kárpáti Kiadó, ahol Kovács Vilmos 1958-tól 1971-ig dolgozott. Itt Vári Fábián László mondott emléktábla-avató beszédet, azt követően az író testvére, *Kovács Emil* és *Kovács Miklós*, a KMKSZ elnöke leleplezte Kovács Vilmos emléktábláját.

Kovács Vilmos-emlékkonferenciát tartottak a megyei könyvtárban, ahol Dupka György, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségének elnöke és *Vaszil Pop*, az Ukrán Írószövetség Kárpátaljai Szervezetének elnöke emlékezett a költőre és polgárjogi harcosra. A rendezvény további előadói: Gortvay Erzsébet, *Fedinec Csilla* és Balla Gyula Kovács Vilmos magyarság- és közösségformáló tevékenységéről, művészi világáról, szellemiségéről beszéltek.

1998

A *Kárpátaljai Minerva* évkönyv *Ez volt a Forrás!* címmel, S. Benedek András összeállításában különszámot adott ki, amelynek egyik szerzője, Vári Fábián László többek közt ezt írja: „Legjelentősebben a Kovács Vilmossal kötött

szövetség erősítette a Forrás bátyáit, aki a kárpátaljai magyarság első számú írójaként felelősséggel vállalta a patrónus szerepét és szakmai, társadalmi tekintélyénél fogva egyengette az utat megújulni készülő irodalmunk előtt.”

2000

A bumán tudományosság fóruma alcímmel megjelent a *Kárpátaljai Minerva* IV. kötetének 1. füzeté, amelyben többek közt *Pál György* értékelte Kovács Vilmos munkásságát, *Sára Péter* Kovács Vilmos nyelvtörténeti írásait elemezte, *Fedinec Csilla* a költő versvilágát tárta fel a *Testamentum* című kötet alapján.

2001

A *Kárpátalja* című hetilap versrovata *Penckőfer János* elemzésében Kovács Vilmos *Testamentum* és *Verecke* című költeményét ajánlotta az olvasók figyelmébe.

Gortvay Erzsébet összeállításában és utószavával, az Intermix Kiadó gondozásában megjelent a *Lecke. Kárpátaljai magyar elbeszélők a XX. századból* című antológia, amelynek szerzői közt jelen van Kovács Vilmos is.

2002

A KMKSZ gáti alapszervezete a Magyar Költészet Napja alkalmából felelevenítette a Kovács Vilmosról elnevezett szavalóversenyt. A három korkategóriában megrendezett szavalóverseny kötelező verse volt Kovács Vilmos három költeménye: *Vihar, Verecke, Lázás a Föld!*

Együtt címmel megjelent a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportja által (újra)alapított folyóirat első száma, amelyben Gortvay Erzsébet így ír Kovács Vilmosról: „Nincs erkölcsi jogunk se ma, se máskor őt a magunkénak vallani, ha nem ismerjük el: mostoha szülőföldje még haló porait se érdemelte. Nem érdemli mindaddig, amíg azok, akik kiütötték kezéből a tollat, munkahelye feladására kényszerítve a létminimum alatti helyzetbe taszították, szintűgy el nem ismerik: felsőbb utasításra és/vagy önző személyes indíttatásból, de vétkeztek Kovács Vilmos ellen... A változó, felgyorsuló Idő maga alá temette azt a rendszert és társadalmat, amely annak idején kivetette magából Kovács Vilmost. S ha azok, akik benne egykor a Kovács Vilmoséhoz hasonló esetekhez asszisztáltak, ma Pilátusként mossák kezeiket, ez már annak a költészetnek az elismerése, amit *Testamentum* c. versében a halál árnyékában élő költő sommásan így minősít: *Semminek sok volt, de csillaggal írott.*”

2003

Gortvay Erzsébet összeállításában és utószavával, az Intermix Kiadó gondozásában megjelent a *Verecke. Kárpátaljai magyar költők a XX. századból*

című antológia, amely többek közt Kovács Vilmos költészetéből ad közre válogatást.

Az Intermix Kiadó gondozásában, *A hűség csapdájában. Pályakép és korrajz* címmel megjelent *Botlik József* monográfiája Kovács Vilmosról.

A MÉKK és Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportja szervezésében Kovács Vilmos-napokat tartottak Ungváron, Munkácson, Beregszászban és Técsőn.

2004

Kárpátaljai Magyar Nívódíj – Kovács Vilmos Irodalmi és Művelődési Díj elnevezéssel díjat alapított az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség, amelynek első kitüntetettje Nagy Zoltán Mihály író lett.

2005

Ebben az évben az UMDSZ *Kovács Vilmos Irodalmi és Művelődési Díját* Füzesi Magda költőnek ítelték oda.

2007

A Sislóci Középiskolában megrendezett ungvári járási költészetnap szavalóversenyen többek közt elhangoztak Kovács Vilmos versei is.

Ma kiáltsatok címmel, Nagy Zoltán Mihály összeállításában és utószavával, az Intermix Kiadó gondozásában újabb, immár a negyedik, a legteljesebb váltogatás jelent meg Kovács Vilmos verseiből.

Kovács Vilmos születésének 80., halálának 30. évfordulóján Gáton emléknapot tartottak a MÉKK szervezésében. A helyi középiskola falán Kovács Vilmos tiszteletére elhelyezett emléktáblát *Román Erika* iskolaigazgató, *Kovács Gábor*, a költő fia és *Lőrinc Béla*, a település polgármestere leplezte le. Dupka György, a MÉKK elnöke Kovács Vilmosra mint költőre, íróra és polgárjogi harcosra, *Barzsó Tibor*, az *Együtt* olvasószerkesztője mint barátira és kollégára emlékezett. Utána szavalóversenyre került sor a helyi és más iskolák diákjainak részvételével.

A MÉKK által megrendezett XIV. Ungvári Művészeti Napok keretében Dupka György, az Intermix Kiadó vezetője többek közt kiemelte az idei Kovács Vilmos-emlékév fontosságát, Barzsó Tibor pedig felidézte Kovács Vilmoshoz fűződő emlékeit.

A budapesti 78. Ünnepi Könyvhéten Kovács Vilmos alkotói munkásságát a *Ma kiáltsatok* című versválogatás reprezentálta.

Az ungvári egykori vármegyeháza falán elhelyezett emléktáblánál az UMDSZ, a MÉKK és az UMDSZ ISZ képviselői, a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportja tagjainak egy csoportja, valamint Kovács Vilmos egykori barátai és tisztelői születésének 80. évfordulóján jeles költőkre emlékeztek. Beszédet

mondott Dupka György és *Horváth Sándor*, *Zubánics László* pedig a költő egyik versét olvasta fel.

A MÉKK emlékkonferenciát rendezett a beregszászi Bereg Könyvesboltban Kovács Vilmos tiszteletére. Jelen volt és beszédet mondott Dupka György, Zubánics László, Pomogáts Béla, Vári Fábián László, S. Benedek András, Barzsó Tibor, Nagy Zoltán Mihály, valamint Kovács Vilmos életműve tisztelőinek egy csoportja, köztük Gortvay Erzsébet, Fodor Géza, *Csanádi György*, akik saját élményeik felelevenítésével egészítették ki az elhangzott előadásokat. A konferencia résztvevői Gáton megkoszorúzták Kovács Vilmos emléktábláját.

Az UMDSZ *Kovács Vilmos Irodalmi- és Művelődési Díj* ez évi kitüntetettje Vári Fábián László költő, balladagyűjtő lett.

A Budapesten működő Kárpátaljai Szövetség hagyományos balatonföldvári találkozásán Pomogáts Béla előadást tartott Kovács Vilmos alkotói pályájáról.

Barzsó Tibor szerkesztésében, jegyzeteivel és utószavával, az Intermix Kiadó gondozásában megjelent Kovács Vilmos *Holnap is élünk* című regényének 3. kiadása.

Dupka György, az Intermix Kiadó vezetője a Kolozsváron megrendezett Kárpát-medencei Kulturális Napok keretében előadást tartott és bemutatta Kovács Vilmos *Holnap is élünk* című regényének 3. kiadását, amely az író elbeszéléseit is tartalmazza.

A Kárpátaljai Szövetség *A kárpátaljai magyar irodalom napja* címmel egynapos rendezvénysorozatot szervezett Budapesten, amelynek vendége volt Dupka György és Barzsó Tibor, akik bemutatták a *Holnap is élünk* című regény 3. kiadását. A rendezvényen jelen volt és beszédet mondott S. Benedek András, Katona Tamás, Pomogáts Béla valamint Kovács Vilmos özvegye és lánya is.

November 13–15. közt Beregszászban Kovács Vilmos Emléknapokat rendezett a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. A rendezvénysorozat keretében megtartott emlékkonferencián részt vett és előadást tartott S. Benedek András, Tóth István, Penckófer János, Vári Fábián László és Zselicki József.

Összeállította: **DUPKA GYÖRGY**

ZSELICKI JÓZSEF

comedia

*pojáca rikkancs időben
a bűvész
nyulak helyett
a gyárakból bűvködi
a semmit
az ehetetlent*

*szentül térdepli
templomok követ
az ateista
kofa*

*árulja tudományát
a professzor
petrezselymet*

*a költőt
hogy szomjan ne fúlna
a szó
közbelyek bódíthatnák bambán*

*újjgazdagék
háza előtt
– sej haj –
pusztulásig vigyorog
és tartja tenyerét
a nyomorúság
a pondrónak
kész röbej
a tragédia*

**H
Í
R**

HÍR
ha lennék
a szó közepén
mondanám
jól van
anyám apám
a csönd szögletében
üldögél
nagyanyám nagyapám

HÍR
ha lennék
a szó legközepén
mondanám ki
van szerelmem
tüze az egekre ver

HÍR
ha lennék
a szó legeslegközepén
mondanám el
fiakat szült
a legszebb drága

HÍR
ha lennék
a szó legközepén

mondanám
l
e
g
e
s
l
e
g
t
e
l
e
n
l
e
g
l
e
g
ü
l
begyek tövében
rónák ölében
tiszta vízre lettem
tüzet csiboltam
VAN HAZÁM

LENGYEL JÁNOS

éjszaka

*pendül pattan egy ér
sorsot színez a vér
torz ábra vésvé
az elme egére*

*kiszárad a torkom
nincsen már oltalom
szavakat hányok míg
elérek nevedig*

*

*messze még a hajnal
talán nem is jön el
várom de a távol
sobasem lesz közel*

*süllyedő múlt jövő
a mellemen lábnyom
bazáról álmodom
kis magyarországon*

bizonytalan

*arcomra szállva verdes
fekete szárnyú gondolat
ha nem lehetek önmagam
égessen szégyen büntudat*

*egy vagyok már a sok között
bujdosni ítélt bontalan
megbénít máris nyomorom
szép holnapom bizonytalan*

*az én istenem arctalan
festhet hajnal fölém eget
nem jön tőle segedelem
rám szakad a földmennyezet*

NYILAS ATILLA

A MEGNYUGVÁS

[Az Álmoskönyvből]

*Mikor nagyapád elhalt,
a kutyák kaparták a földet
az udvaron és a töltés oldalában,
megérezték a balálát,
megérezték a szagát.*

*Vártam haza, és megjelent
a kiskapuban szabályosan, életben,
az otthoni munkásrubában,
simléderes sapka a fejében,
amiben nyáron szokott járni,*

*noha október hidegebb felében,
balála harmadnapján először,
és azután sorozatosan,
volt, hogy egymás után háromszor,
a természetes alakjában,*

*olyan megnyugvás volt látni,
mosolygott, ahogyan szokott,
becsengetett, és még hallottam is,
nyomta a csengőt, arra ébredtem,
föl is keltem, mentem az erkélyre –*

*és nem láttam ott senkit.
Akkor visszafeküdtem.
De sokszor megjelent, de sokszor.
De már nem. Nem látom már többet.
Csak amíg a régi házban laktam.*

*Ebből a szempontból talán megnyugodott.
Aki ilyenén nem esett át,
az nem tudja, hogy ez mit jelent.
Kinéztem, senki. De a kutyák
kint a kertben akkor is kapartak.*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

TÁBORI POSTA

(Folytatás)

Június első felében szokatlan forrósággal tört ránk a nyár. De nem is annyira a hőség, hanem a levegő magas páratartalma viselte meg igazán a szervezetet. Tisztjeink, akik negyedik, ötödik nyarukat töltik már német földön, hitetlenkedve csóválják és szaporán törölgetik a tányérsapka alatt bőven verejtékező fejüket, s míg nosztalgiával emlékeznek a dél-orszországi, vagy közép-ázsiai száraz melegekre, az idegen éghajlatot káromolva ők is csak az árnyék nyújtotta fedezéket keresik. Így nekünk is elnézik, ha a műszaki ismeretek elmélyítésére hivatott elméleti foglalkozásokon az önjárók és a rakéták szerkezetének buzgó tanulmányozása helyett kisebb csoportokba verődve beszélgetünk, vagy az asztallapon pöcsikélve mulatjuk ezt az embertelen időt. Hát hova lettek a Medárd-körüli hetek csapadékos, mérsékelt kontinentális nyarai? – csatlakozom gondolatban én is a méltatlankodók táborához, s a minden körülmények között kötelező katonai éberségre fittyet hányva a Tisza hűs, bársonyos vizét idézem magam elé. Ki a Tisza vizét issza... – jut eszembe a jól ismert szólás. De azért tegyük hozzá, hogy az Ung sem akármil!

Voltak valaha bágyasztóan meleg májusi délelőttjeink, amikor egyszerűen nem volt kedvünk a történelmi materializmus vagy más áltudományok ostoba törvényeit jegyzetelni, ezért kifeküdtünk a diákszálónkat övező Ung-parti füzesek közönségesen burjánzó ölébe. Itt csodálkoztam rá először a Magdi bikiniben incselkedő testére, melynek – hála legyen mondva a gyakori diákbulikért – tenyerem, ujjaim előtt már nem voltak titkai. De a látvány egészen más, s a szemem most nem győzte szomját oltani. A lány egy ideig elégedetten figyelte, milyen mohón bámulom, majd lehunyta szemét, hogy ne zavarja birtokbavételének ezt a lehetőségét sem. Nekem meg aztán az a bolond ötletem támadt, hogy lehűtsem kissé azt a naptól áthevített, finoman lélegző szobrot, de a merénylethez való folyóvizet amolyan vízi hörcsög módjára, kénytelen voltam az e célra megöblösített számban szállítani. Meg is melegeedett, mire odaértem, s hogy az iszapos fővenyen nesztelenül mellé kúszva hasára eresztettem, nem sikított, s egy kicsit sem vágott képen. Nem bánta, hogy a víz betölti a meglepett testtáj homorulatát, s a fürdőruha laza szorítása alatt kellemesebb utat keresve már egy mélyebben fekvő völgyecske felé igyekszik. S amikor számmal épp a hasára tapadtam volna, hogy visszaszívjam magamba a huncut kis patakot, ő átfogta nyakamat, két tenyere közé vette fejemet: – Gyere, gyere, gyere –

susogta, s én úgy mozdultam el térdeplő helyzetemből, úgy siklottam fölé, mint akinek akaratát valami boldogító, hipnotikus erő irányítja.

Istenem, hol kóborol már megint az eszem? Hát nem győtri a testet eléggé ez a korai kánikula? Mire való az efféle emlékekkel is fölöslegesen kínozni? Én nem tudom, miféle időszak ez, de Andunak, újdonsült örmény barátomnak is napok óta csak a nők járnak az eszébe. A minap, amikor Darvas könyvével a mosdó egyik hús sarkába húzódtam, fél óra múltán rám akadt, s a könyv eredetére, tárgyára vonatkozó néhány közömbös kérdés után – holott olvasmánynom témája is igen érdekelte – azzal állt elő, hogy őt már ez a két hónapi távollét teljesen kikészítette, ő megbolondul a hiábavaló vágyakozástól, annyira nem tud uralkodni a természetén. Abbahagytam hát az olvasást, s együttérző sóhajjal kísérve tettem a vállára kezem:

– Megértelek, barátom, de hát akkor mit szólnak én, aki a második évemet pazarlom itt szinte értelmetlenül, vagy az, aki nálam is régebben szolgál? Tudod mit? Tedd azt, amit a többiek. A szükség mindenkit rávezet, hogyan könnyítsen magán.

– Féltreétesz, László, én nem erről beszélek. Amire te utalsz, azt a természet maga is képes elrendezni. De ha már erről van szó, elmondom neked, mert azóta sem hagy nyugton, micsoda bolond, megmagyarázhatatlan erotikus álmom volt valamelyik éjjel.

Itt elhallgatott, s valamelyest elpirulva rám nézett, mintha csak biztatásomat várta volna, hogy mondhatja-e?

– Hallgatlak, barátom, most már igazán kíváncsivá tettél, beszéld el szépen, sorban, mit álmodtál?

– Mondom, nagyon furcsa volt, ne lepődj meg, és ne neved ki – fogott bele újra. – Azzal kezdődött, hogy egy tenyérynyi hosszúságú zöld kígyócskát találtam az ágyamban, mégpedig egy olyan fajtát, amely a mi kaukázusi hegyeinkben is honos. Amikor óvatosan hozzányúltam, hogy eltakarítsam a lepedőről, érintésemre a kis kígyótest megrándult, y-alakban kettévált, s attól kezdve már mint két parányi női comb és lábacska vonaglott előttem. Eszemben sem volt már, hogy eltávolítsam magamtól, inkább kíváncsian simogatni kezdtem, de csak ujjaimmal, mert a tenyerem túl nagy lett volna hozzá. Mondom, csak kíváncsiságból. De kis idő múltán azt éreztem, hogy altestem felé zúdul a vér, s akkor az egész kis lény egyetlen női nemi szervvé változott. Aztán... ágyékomra vetette magát, a helyét rögtön meglelte, s mint egy testforró szivattyú, erőteljes, ritmikus rángásba kezdett.

Hangját Andu itt, amennyire lehetett, lehalkította, bizonyára megbánta, hogy ilyen meggondolatlanul kitárulkozott. Kis szünet után kipirultan mégis rám emelte szemét, mintha azt tudakolta volna, hogy komolyan veszem-e? Láthatta rajtam, hogy előadása teljesen megfogott, annak minden mozzanatára

figyeltem, amit elmondott, azt érdekesnek, fantáziaindítóknak találok, s ekkor rászánta magát, hogy az álombeli kaland végére kirakja a pontot.

– László drága, hidd el, számos testi kapcsolatom volt már, de semmihez, egyetlen más alkalomhoz sem tudom hasonlítani azt az érzést, melyben akkor részem volt... Olyan mélyről, szinte a csontjaimból, vagy talán a sejtjeimből kitörő, több hullámban megújuló magömlésem volt, mint még soha. Erre, gondolni való, azonnal felébredtem, de még az azt követő másodpercekben is rángott az ágyékom, holott az álomkép már semmivé foszlott. A kiürült mennyiségről pedig, amely példátlanul sok volt, beszélni sem jó. Egy-két percig az ágyban tartott még a varázs, majd óvatosan elindultam a mosdó felé.

Most újból rám nézett, s láttam a szemében, hogy várja ugyan a véleményemet, de előtte még mindenképpen közölni szeretne valamit.

– És tudod, mi zavar a legjobban? Mert az, ugye érthető, hogy az ember, ha túl sokat foglalkozik bizonyos gondolatokkal, megvan rá az esélye, hogy azok álmában is előjönnek. De miért pont egy kígyó? Igaz, hallottunk már olyasmiről, hogy emberek az állatokkal, de nekem soha meg nem fordult a fejemben hasonló gondolat.

Utolsó mondatát egyfajta belső kényszerből fakadó magyarázkodásként értelmeztem, amellyel, mintha csak a köztudatban a kaukázusi népek nemi tévelygéseiről elterjedt hamis és rosszindulatú képzeteket szeretne volna oszlatni, ezért átvettem tőle, s máris elkötöttem a megkezdett gondolat fonálát.

– Andu, amiről beszélsz, azt én soha nem is feltételeztem volna rólad, hisz te meg én nem abból a fajtából származunk, amelynek csak egy meleg – s nem számít, hogy milyen eredetű – testnyílás a fontos. Egyébként az álmok természetét és törvényeit – ha vannak egyáltalán – nem ismerjük, így a te különös, elgondolkodtató álmodra se remélj elfogadható magyarázatot, legfeljebb álomfejtéseket kaphatsz, amelyekből én is rögtönözhetek neked egyet.

S annak ellenére, hogy a gondolataiba merülő fiú arcán jelét sem észleltem az érdeklődésnek, magam sem tudom, miért, de jobb ötlet híján egy bizarr, szellemesnek szánt fejtegetésbe kezdtem.

– Olvastam, mert valamikor érdekelt a téma, hogy bizonyos gondjaik megoldásához nem is oly régen még az európai népek is gyakran hívták segítségül a mágiát. Ha a hajadon lányt sokáig emésztette a bánat távollévő szerelme után, olykor attól sem riadt vissza, hogy varázslattal idézze magához a legényt, s az eljáráshoz használt eszközök, esetleg enyhébb mérgek által a megváltozott tudatállapotba jutva el is hitte, hogy szerelmes együttlétük a valóságban is megtörtént. Azt már én teszem hozzá, hogy ha ennek a feltevésnek van valamilyen csekélyke alapja, akkor az ilyen természetű kapcsolatteremtéshez az álomközeli állapot szolgáltathat ideális csatornát és teret. Ahogy elfogadjuk a gondolatátvitel létezését, miért ne feltételezhetnénk,

hogy hasonlóképpen a szerelemátvitel is létrejöhet? Gondolkozz csak, kit emészt otthon utánad a vágyakozás? Nem lehetséges, hogy egy mágikus szerelmi eljárás alanya voltál? – kérdeztem teljes komolyságot színelve, amikor végre sikerült elkapnom a tekintetét.

Jerevánban nevelkedett barátom összevonta sűrű, koromfekete szemöldökét és döbbsent értetlenséggel nézett vissza rám:

– László, én diplomás vegyész-mérnök vagyok, a boszorkánymesékben már gyermekkoromban sem hittem, s remélem te sem. Hogy juthat eszedbe ez a képtelenség?

– Ha neked ez képtelenség, s azt hiszed, hogy a tudomány előtt már nincsenek járatlan területek, tessék, adj ésszerűbb magyarázatot! – vágtam szemébe nevetve, mert tudtam, hogy ezzel keményen sarokba szorítottam.

Magát megadva, kényszeredetten ő is elhúzta a száját, s miközben fejét rázva magához ölelt, hogy jól hátba veregessen az ugratásért, hangját egészen halkra fogva ezt olvasta a fülemben:

– Belátom, megcsíptél, bár mindketten tudjuk, hogy csak blöffölsz. Ezért én most nem látom semmi értelmét a vitának, meg aztán idóm se nagyon maradt, ugyanis a bakui örmény testvéreknek egy kis ökölvívó leckét ígértem, tehát mennem kell. De ne hidd azt, hogy ilyen könnyen megüszöd. Tudod mit? Egyelőre azt kívánom neked, hogy legközelebb téged látogasson meg az a kígyó!

Nem tudom, tréfának szánta-e vagy őszinte, baráti kedvességnek, de Andu kívánsága attól kezdve átokként járt a nyomomban, úgy követett, mintha hozzám varrták volna. Elalvás előtt és ébredéskor is rá gondoltam, hívni mégsem volt merszem. Nappalok és éjjelek váltották egymást, s a kígyó nem mutatkozott. Holott, mint később értésemre jutott, már nagyon aktuális lett volna a találka, ám én, talán, mert túl jó alvó voltam, nem álltam készen a fogadására. De úgy tíz nap teltével, amikor alakot váltva mégis rám talált, már nem térhettem ki előle, mert mindkét minőségében nekem lett szükségem rá.

A hűvös, csempézett mosdóhelyiség nyitott ablakain át, ahol olvasgatni szoktam, szabadon járt-kelt a légáramlat, s mivel útjában álltam, a fejemet alaposan átjárta a huzat. Lefekvés után nem sokkal a bal fülem táját kezdte gyötörni a fájás, mely az álom kábulatában sem hagyott el. Az ébredés idejére tán tompult valamit, ám a reggeli mosakodáskor meglepetten éreztem, hogy képemen furcsán feszül a bőr, a tükör pedig nem csinált belőle titkot, hogy odalett az arcom olyan-amilyen szimmetriája. Ekkor még fülfájásra gyanakodtam, és a reggeli szemle előtt is ezt panasztam Kondratyenko törzsőrmesternek, aki hamarosan egy nagy csipet vattával és méregzöld színű Sipri kölnivel állt elém:

– Ez majd segít – mondja együttérző tekintettel, s már locsolja az émylyítően bűdös szeszt az ujjaiával gömbölyített tömésre. – Na, ezt tedd a füledbe.

A hideg, párolgó folyadék megborzongatja gyulladástól égő arcomat, de pár perc múltán már enyhe zsibbadást érzek és a sajtás alább hagy. Ezt Kondratyenko is sejtí, aki továbbra is szemmel tart, s kérdőleg néz rám:

– *Nu kák?* (Na, hogy vagy?)

– Már sokkal jobb, törzsőrmester elvtárs, köszönöm a segítséget.

– Látod, mégiscsak érdemes volt hozzám folyamodni! – feleli, akár egy jó gondviselő.

A reggelinél azonban, amikor könnyed oroszos eleganciával ráhaptam a teába való kockacukorra, csaknem felüvöltöttem, s a fájdalommal együtt hasított tudatomba a felismerés: nem a fülem, a fogam kínoz. A hírre Kondratyenko is megkeres, és felszólít, hogy nyissam ki a számat. Belenéz, s a gyulladt, dagadt fogíny láttán a fejét fogja:

– *Oj, bljágy! Nyemedlenno szhogyi v száncsászty!* (A kurva anyját! Eredj máris az egészségügyi részlegbe!)

A *száncsászty* mindjárt a kaszárnya közelében álló, közepes nagyságú, vidéki lakóházra emlékeztető épület. Van benne általános és fogorvosi rendelő, három kétágyas betegszoba, valamint egy kis étkező, s természetesen vécé, zuhanyzó. A rendelőben egészségügyi szakközépiskolát végzett, altisztí rangban szolgáló sorkatona, a *feldser* fogadja a beteget, s indokolt esetben – láz, testi sérülés – ellátja, esetleg elhelyezi a pihenőben, melyek azonban többnyire üresek. A fogászati rendelőben egyelőre senki sincs, a *feldser* azt mondja, várjak. Ez rátesz a bajomra egy lapáttal. Várok vagy másfél órát. Ekkor egy középmagas, kissé erős testalkatú szőke asszony libeg be az ajtón, a Krasznij százados felesége. Látásból ismerős, mint minden nő a laktanya területén, de Antalék társaságában férje után és az egyszerűség végett Piroskának hívjuk. Látja, hogy hozzá jöttem. Szemspirállal kormozott, hosszú pilláit rám nyitja, élenkvörös száját hasonlóképpen:

– Hozzám?

– *Ták tocsno!* (Igenis!) – mondom a szolgálati szabályzatból tanult választ, de ő emelt hangon visszavág:

– Lát ön a vállamon rangjelzést? Hát egyenruhában járok én? Nem tud tisztességes emberi hangon válaszolni? – tesz szemrehányást csípőre rakott kezekkel.

– Bocsánatot kérek – hebegem, de erre már nem kíváncsi.

– Várjon egy keveset – veti hátra a szót, aztán eltűnik a szobájában.

Idegesen járkálok a szűk folyosón, végignézem újból a fogmosásra, a fogkefe és a fogpor helyes használatára buzdító plakátokat. Hamarosan nyílik az ajtó, bemehetek. A doktornő nyakig gombolt, frissen vasalt fehér köpenyben a fogorvosi székre mutat, míg maga a kis asztalka mellé ül, hogy adataimat fölvegye. Úgy ülök le, mintha kőpadra mennék, a szívem szaporább ritmusra vált. A doktornő a „fotelem” melletti magas székre telepszik, szembe

velem, s most néz rám először. Arcom dagadt felét tenyerébe veszi, fejét rosszallóan csóválja, majd utasít, hogy nyissam ki a számat. Ráállítja a lámpát, a nikkelkampóval megkocogtatja a beteg fogat.

– Ez fáj?

Nyitott szájjal nem lehet beszélni, csak homlokom mozdításával jelzem az igent. A kampó hegyével ekkor a duzzadt fogínybe szúr.

– Ááh! – szakad ki torkomból a panasz.

– Miért csak most jött? – von kérdőre a szemembe nézve. – Lehet, hogy ezt a fogat meg sem lehet már menteni. – S mert a választ, hogy ez idáig nem fájt, már kívülről tudja, így vigasztal: – Nem baj, megpróbáljuk azért. Most bezárhatja a száját.

Erre megnyugszom valamelyest, de egyelőre fogalmam sincs róla, mi vár rám, hisz az iskolai és a sorozási vizsgálatokat kivéve nem voltam még igazán fogorvos kezében. A fúró láttán azonban, ahogy a doktornő utánanyúl, végigszalad hátamon a hideg, mégis túlteszem magam rajta, mert amíg kis üvegasztalkája fölött a megfelelő fúrófejek keresésével van elfoglalva, titokban az arcát figyelem. Nem látok a vonásaiban semmit, ami különlegessé, vonzóvá tenné. Bőre túlzott fehérségét, erősen pórusos felületét egy-két árnyalattal sötétebb, bősséggel pazarolt alapozóval próbálja rejtteni, de szájfestéke a legkülönb. Akár a mérgező növények figyelmeztető tarkasága, messziről kiáltja: kerülj távol, ne éj hozzám!

Én ugyan kerülném, de ki kíváncsi most a véleményemre? A doktornő felém fordul, s a fúróval szám felé közelít.

– Kicsit fájni fog – figyelmeztet –, de az üreget mindenképpen ki kell tisztítani.

Megmarkolom a fotel karjait, mindenre elszántan nyitom ki a számat. A halkan berregő fúró belekap a beteg felületbe, milliméterről milliméterre haladva marja és teríti szét maga körül az apró törmeléket. Nagyon kellemetlen, de még elviselhető. Fél percnyi fúrás után azonban jelentkezik, majd egyre fokozódik a fájás, s egyszer csak úgy érzem, hogy nem bírom tovább. Görcsösen markolom, tán fel is tépném, ha bírnám a szék karjait, ülő helyzetemből megemelkedem. Jótevőm idegesen állítja le a kis berregő szerszámot:

– Ne ugráljon a székben! A fúró könnyen komoly sérülést okozhat. Még öt másodpercig legyen türelemmel.

Újból az előbbi fájdalmat érzem, melyre magam megfeszítve, torkomból kiszakadó, minősíthetetlen ordítással tiltakozom.

– Nyugalom, nyugalom! – csillapít szóke kínzómasterem, s tenyerét gyöngyöző homlokomra tapasztja. – Legyen még egy kicsit türelmes. Mindjárt feltárom a fogüreget, hogy gyógyszerrel tehessek bele, s aztán visszazárom.

A művelethez fúrófejet cserél, egy üvegcséből csipesszel arzénszemcsét vesz ki, előkészíti a gyógytömés kellékeit. A fúrót magasabb fordulatra állítja, s szinte bocsánatkérő nézéssel folytatja:

– Ez fájni fog, de ki kell bírnia. És még egyszer kérem, ne mozogjon!

– Értem – bólintok, de látom a szemén, hogy nem bízik a tűrőképességemben, ezért a biztonság végett bal lábát megemeli, s természetes egyszerűséggel átrakja a térdeim fölé, hogy rendesen a székhez szorítson. Mozdulatában köpenye szaténanyagának feszülését érzem, gombok pattanását hallom, s érzem nagy, erős combja nadrágomon áthatoló melegét. A kis méretű fúró azonban sípolva közelít a góchoz, és nagyon hamar eléri az ideget. Mintha vasat vágtak volna agyamba, úgy iramlott bennem szét a fájdalom. Minden ízemben remegek.

– Jól van, jól van, kész, kész, kész! Csak ne zárja be a száját – hallok egyre kedvesebbé váló hangját, s már nyúl a tömésért, ügyesen helyére rakja, az üreget kevés vattával és gipszszel tömi be.

Alaposan megkönnyebbülök, hogy bezárhatom végre a számat, az élő kaloda azonban még mindig fogva tart. Ha néhány évvel fiatalabb lennék, azt gondolhatnám, hogy a türelmetlen páciens nyugtatásának, a fájdalomról való figyelem elterelésének ez egy bevett, szokásos módja, s mint ilyen, bizonyára hozzátartozik a kezeléshez. Csakhogy én huszonkét éves múltam, és ennek okán kezdem kényelmetlenül érezni magam. Pálcám, ahogy az oroszok nevezik, feléledt a meleg prés alatt és kinyújtózott a combomon. A kigyó pedig megérezvén, hogy munkadarab került asztalára, felhevült hengerét ösztönös, lassú mozgásba hozta. Előre, vissza, előre, vissza, előre, vissza – és számolhattam volna még valameddig, de szívem a torkomba nyomulva zakatolt, s hogy ki ne ugorjon onnan, nemcsak a számat csuktam be, hanem szememet is. Ekkor az imént még fúrót irányító kéz az enyémre simult, ujjaimat finoman lefejtette a szék karjáról, s oda irányította, vezette, ahonnan az a jótékony hőség sugárzott. Tenyerem jóval a térd fölé landolt, úgy siklott lassan combtővéig. Az ujjak eljátszadoztak a selyemtrikó alól kint rekedt szőrszálakkal, de a kaput már nem siettek nyitogatni. Térdeim remegni kezdtek, ágyékom szédülten lüktetett. Tátogtam kiszolgáltatottan, mint a partra vetett hal. A doktor nő rám emelte elhomályosodott tekintetét, s elégedetten nyugtázta, hogy égek, akár a rongy. Meg lehetett magával elégedve.

– Jól van, *nyicsevo*, semmi baj – simította meg vigasztalóan homlokom, aztán fölém hajolt, és arcom egészséges felére cuppanós csókot nyomott. Pár pillanatilag még szórakozottan bámulta ajkai hibátlan lenyomatát, majd zsebkendőjét jól megnyalazva ledörzsölte rólam a festéket. Ezzel véget is ért a kezelés. Felállt, elindult a kézmosó felé, hogy az összerúszozott zsebkendővel tőlem nedvessé lett alfelét is megtakarítsa. Amikor végzett, a kézi ruhát szárazabb oldalára forgatva kezembe nyomta, hogy tegyem magammal ugyanazt.

A folyosón lépések közeledtek, a fogorvosi rendelő ajtaján valaki kopogott. Abdrahmanov tizedes volt, értem küldték. A nő előtti látható zavarában elvörösödve sebtében elhadarja, hogy ütegünk soron kívüli fegyveres őrsgébe készül, s ha túl vagyok a kezelésem, jelentkezzem parancsnokunknál, mert a csapatázaszlóhoz csak velem teljes a létszám. Rendben van, mondanám, máris megyek, de szólni sem érkezem, mert a doktornő az altiszthez fordul, s ellenkezést nem tűrő hangon közli vele:

– *Sz tákoj scsekoj já jevo nye pucsu v kárául!* (Ilyen dagadt arccal nem engedem őt őrszolgálatba!)

A baskír dörmögött valamit az orra alatt, majd távozott.

– Te pedig – váltott át tegezésbe – két napig itt maradsz megfigyelés alatt. Most menj, szedd össze a tisztálkodáshoz való eszközeidet, s utána jelentkezz a *feldsernél*. Ő majd elhelyez.

Az ebédet még az egységemmel fogyasztottam el, s csak aztán kezdtem pakolózni. „No, ennek ismét a könnyebb vége jutott” – áradt felém az irigység több társam szeméből, de nem tartottam magam vétkesnek.

Kora délután, amint a *száncsászty* felé vettem utamat, Antalnéval futottam össze. A kölcsönös üdvözlést követően, mivel szája szögletén titokzatos mosoly bujkált, megálltam előtte egy pillanatra. Nem is teketóriázott sokáig, hamar kibukott belőle, amit nekem tartogatott:

– Na, Laci, töredelmes, és ha lehet, részletes vallomást kérek! Hogy tetszik neked Piroska? – s már nemcsak magában, de a valóságban is jelét adta derűltségének. Jóízűen, de különösebb feltűnés nélkül nevetett.

No, lám csak! Erről van hát szó! Az a másik már érkezett elfecsegni, hogy kipróbálta rajtam nőisége hatalmát. Nem baj, túlélem valahogy, de neki azért üzenek valamit, ami éppen bosszúnak sem lesz utolsó.

– Hogy tetszik-e? Egyáltalán nem. Csinosabbakhoz vagyok szokva, s úgy látszik, az itt töltött csaknem másfél esztendő még nem volt elég ahhoz, hogy Piroskát szépnak lássam.

Hát ezt kimondtam. A fenébe! Nem durva ez egy kicsit? Az a nő nem csak a fogammal törődött, de a szolgálat alól is kimentett. Szépíteni kellene valamit a helyzeten. S az előbb elmondottakhoz még gyorsan hozzáteszem:

– Meg aztán, tudja, Editke, hogy jövök én ahhoz, hogy szemet vessek a belső elhárítás tisztjének asszonyára?

BAKOS KISS KÁROLY

KÚT

*Egyetlen szomjas szája a szívem.
Szemed meg, mint a kút, olyan.
Igyál belőle – mondd szelíden,
S én belefutok boldogan.*

SZÉP IS, JÓ IS

*Szép is a nők domborúja.
Hanyatt fekve, hold ha éri.
Lepedőit szél ha bújja,
Majd a hajnal kicseréli.
S jó a férfi karja, válla,
Épp amikor átölelve*

*Nyúl a sásoknak utána...
Szomjas ujjá vízre lelne.
S ül a csillag szerte-széjjel.
Nem fér ehhez szó, csak annyi:
Szép is, jó is így az éjjel
Madarait felzavarni.*

CÍM NÉLKÜL

*Itt kínok laknak meg örömök
A szélben álmok járnak este*

*Itt esők mosnak és örök
Szálai éles dróttá hűlnek*

*Itt végtelenek a körök
A fák tornyai zöldre festve*

*Itt kínok laknak meg örömök
S az örömök kitelepülnek*

VÉTKES PASSZIVITÁS

Hatodik, befejeződő évfolyamunk negyedik számát tartja kezében az olvasó. Kerek évforduló híján mintha ok sem lenne a lap sorsát érintő töprengésre, számvetésre.

Akik – olvasószervező, tördelő, a szerkesztőbizottság elnöke, lapigazgató – lapszámaink születésénél a mellőzhetően „aprómunkát” elvégzik, vélhetőleg velem együtt jól tudják, lenne (van) miről beszélünk a „szürke” hétköznapiakon is.

Például arról, hogy 13 fős szerkesztőbizottságunk tagjainak fele „rendületlen” passzivitást tanúsít: nem csupán a megjelenő lapszámok szakmai értékelését mulasztják el, de saját írásaikkal sem járulnak hozzá a tartalom színesítéséhez, a színvonal emeléséhez.

Arról, hogy Fórum című közéleti rovatunkat máig nem tudtuk rendszerezíteni, mert alkotó értelmiségünk valamilyen okból nem hajlandó a napi-és hetilapok szintjén felülemelkedő írójegyzetekben, glosszában vagy a tárca műfajában kifejtteni véleményét a közösségi létünket meghatározó problémákról. Ugyanez a helyzet néprajzi rovatunkkal, amelynek gondozását, kincseket érő tartalommal való megtöltését többszöri kérés ellenére senki sem vállalta, pedig földijeink közül egyre többen doktorálnak néprajztudományból.

Arról, hogy az egykori Forrás Stúdió tagjai „elfeledkeztek” saját évfordulójukról is: senki közülük egy sort nem írt a 40 évvel ezelőtt – a szellem szabadságát megbénító szovjet korszakban – működő stúdió tényleges jelentőségéről.

És főképpen arról, hogy kisebbségi körülmények közt az írástudók cselekvő felelőssége, az írott szó szerepe a vészesen megingott nemzettudat ápolásában óbatatlanul felértékelődik. Lehet és szabad büszkén ékes ünnepi szónoklatokkal kirukkolni, de ez kevés, ha népünk valódi létgondjainak megismerésére, megjelenítésére, a létesélyt növelő konkrét megoldások kimunkálására, felmutatására (sokszor hitvány csoportérdekek szorításában – de ez nem enyhítő, inkább súlyosbító körülmény) hiányzik a nemzeti nagyjainkéhoz méltó bölcsesség, a küldetés beteljesítésének szándéka.

Márpedig teatrális szájtépéssel, „dicső” (valójában: Mohács óta a végveszély fenyegetettségével küszködő) népünk múltjának lobogtatásával nem lehet jövőt építeni. Az új kibívásoknak való megfelelésre – élhető jövő megalapozására a mában – passzív hozzáállással nincs esély, tehát mentés sem a szellemi restségre.

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY

PENCKÓFER JÁNOS

FÉNYFOLYAM

(Folytatás)

*Előttük batár,**mögöttük batár, fölöttük szelek, alattuk titok; jobbra nézni fájdalom,
balra minden olyan, akár ezer éve*

1. A senki földjén egyáltalán nem látszott, hogy senkié lett volna, hiszen ez a földszáv semmiben sem különbözött attól az ugyancsak szabad tenyészettől, amely alig néhány méterrel odébb vagy idebb várta a telet. Aki látni vélte, hogy a fáradt zöldben itt is, ott is van egy régen elvirított kék katáng, egy pásztortáska, cickafark vagy útilapu, vagy egy hamvában heverő gyermekláncfű – Ó, a cincom-láncom, karalánc, A méz pongyolapitypang vagy csak egyszerűen: tejesgaz, a kákics –, annak gondolatán, szívéen az is átsuhant, Ezeknek ugyan minden mindegy, hogy e növényeknek ugyan semmit sem jelent, ha magyar avagy ukrán ember keze nyúl feljük azzal a szándékkal, hogy kiirtja őket, vagy azzal a reménységgel, hátha gyógyulást hoznak a beteg szerelmének, édesanyjának, a rokonának, pici gyermekének, szomszédjának. És talán nincsen igazuk? Talán-tán nem a gyengeség a legnagyobb erő? E fákat, növényeket, bokrokat tán nem a gyengeségük élteti, ezek tán nem úgy élnek, amint éltek mondjuk ezeregyszáz éve? Mert ezeknek ugyan mindegy volt, ha tatár lovak lába taposott végig a szárukon, ha láncfalpak darálták maguk alá őket gyökerestől. Hát ezeknek bizony mindegy volt, hogy nemrégén még cseh nyelven, aztán meg szépséges oroszul közeledett hozzájuk valaki, mert ezek a szirmok, virágok, gyökerek nemigen, ezek aligha tudnak gyűlölködni, nemigen kívánják bárki pusztulását, és aligha engedelmeskednek kisebb hatalomnak, mint maga a Nap: maga a Fény: maga a Szeretet – s ezt aligha lehetne másként mondani. És nem irigykednek, ó, nem, ezek aligha tudnak felfuvalkodottak lenni, nem, ezek a nedvek többet tudhatnak és érezhetnek abból, amit életnek nevez az ember, amit ennek mondanak az utasok, a vámosok, a határőrök, gépkocsivezetők, buszsofőrök, sőt még tán a nemes-szép tartású kutyusnál, még annál is különbet-többet sejtene, a kutyusnál, mely most is sok ezer szagokat válogat külön, a kutyusnál, mely önszántából szegődött e szolgálatba, s végzi is munkáját méltósággal, jólétére pedig nincsen semmi gondja.

A senki földjén, vagyis közvetlen előtte: a vámterületen, ha félreállítanak egy-egy kocsit, egy-egy buszt, hát akkor nagyon megáll az idő. Mögöttük csordogál-folyik a munka: ellenőrzés, útlevelkezelés, Nincs, csak a személyes holmim, azon kívül semmi, Hová lesz az út, a kutyus meg csak lapít a gazdája mellett félig lesunyt farokkal, aztán elindul, teljes hűségében jár a kocsisorok közt, amíg a lámpa hol pirosra, hol meg zöldre játszik. De a gondolatot, édes Istenem, azt ki tudja kezelni; azt, hogy vajon mi volt itt, hogy mi lehetett annak idején ezen az átkozott vagy szent helyen, hogy vajon kik álltak ezen a helyen mondjuk ezeregyszáz éve, hogy esetleg kik gondolkodtak el sorsukon egy ilyen szerdai napon, egy ilyen esőcsapkodásos októberi, pontosabban: októbervégi napon és koradélután – a gondolatot ki tudja kezelni? És milyen szelek jártak akkor odafönn, és fáj-e bárkinek is bármi, hogyha jobbra nézett, amerre a havasokat most is sejteni lehet, ám nem láthatta, amint most sem látni semmit, csak a messzeséget, mégis érezni: a láthatatlan mindent önmagába foglal, mindent, még a havasokat is. Hát, igen: e hegyeket még senki hite nem mozdította ki a helyükről, nem, azok az idők kezdetétől állanak, azok az idők kezdetétől támpontjai a szeleknek, viharoknak, langyos légmozgásnak, de még talán annak is, ami az almáskert fölött annyira lenyűgözte egyvalakinek a tekintetét, igen, talán még annak is.

No és a nyírekben, a nyárfákban, a mogyoróbokrokban, bodzákban miféle információ van, hogy halálos pontossággal őrzik az elmúlhatatlant? Hogyan, miként, milyen tudás révén csomagolják be magukat, hogy tavasszal ott tudják folytatni, ahol ősszel abbahagyták, azaz mégsem: nem csak folytatás a tavaszuk, ó, hogy lehetne csupán annyi – az az örök kezdet egyben, és ők újra s újra megteszik ugyanazt, megmutatják tavaszukban, milyen volt a kezdet, s aztán leélik az életüket nyírként, nyárként, mogyóbokorként, hogy a nyírek, nyárok, mogyorók örökké megmaradjanak. Hát mekkora tudás ez, milyen gyengeség-erő-hatalom ez, hogy volt és lehetett mellettük bármi: magyar-ukrán határátkelő, vagy besenyő-tanya, vagy tatár-tábor, annyira gyengék ők, olyannyira nem küzdenek, hogy már elpusztíthatatlanok. És miért fontos, hogy őrizzenek, hogy megőrizzenek, miért a megőrzés, az átörökítés, és nem a megmásulás, vagy az önfeladás, önpusztítás, miért, miért, és honnan e temérdek miért kérdés? És miért áll meg néha az idő, miért olyan elviselhetetlen, hogyha várakozni kell, ha szembesülni kell efféle, ilyen bolond gondolatokkal, miért, hogy minden véletlen most ehhez a

csapathoz látszik elszegődni, s miért indult el velük ez a Szahajdák, ez a szerencsétlen flótás, aki csak a bajt hozta magával, hát ezzel a Szahajdákkal most már mindig történni fog valami?

Már ahogyan lekapta kabátját, hogy hát De itt volt, kérem, itt kell lennie ebben a zsebben, szépen egymás mellett: útlevél, a feljegyzéseim s egy térkép alaposan összehajtogatva, hátha kell, azt sose lehet tudni – hát már abban minden benne volt! Esetleg mégis ott, a csomagjában, Hogyha lenne szíves Kobály úr, a kedves Miki, ő megnézné, bár ez nem valószínű, de azért mégis, Ne haragudjanak, nem értem, ez hogy fordulhatott elő. És elnézést kért, totyogott meg kapkodott, meg markolászott, ide nyúlt meg oda nyúlt – A Miki idegeskedett! –, hogy Szilvia már nem bírta, ezt ő már nem bírta figyelni, elfordult és ingatta fejét, Hát még egy ilyen, Nem, ez nem lehet igaz, Hát ilyen nincs, Én meg is örülnék talán, ha ilyen férjem lenne. És most várjanak, most várniuk kell, és mindenki maga elé bámul, bámulja a semmit, mert itt nézni sincs mit, bámulnak, akár a birkák, ahelyett, hogy lenne valaki, és döntene, kimondaná: ha így, hát akkor ennyi, elég legyen ebből – indulás. De ez a Szabadi Zsuzsa is! Láta, hogy megváltozott az arca, mikor ez a Szahajdák, Akár egy katonatiszt, úgy nekiment, aztán meg csak motyogott, csak dadogott az ülésrendről, titkos eltűnésekről, vagy miről, most már sajnálja a Szilvia, Már sajnálom, hogy nem figyeltem eléggé oda, amikor odapenderült a csoportvezető elé, és Negédeskedett vagy mi a francot csinált, tán még be is mutatkozott neki, mint egy múlt századi filmben – dohogott a szőke-barna csíkos haj alatt a lélek, és a kéz megállás nélkül turkált, hogy a kézipoggyász, az a flancos valódibőr táska majdnem szétszakadt, s már se nem látott, se nem hallott Sunyó szeme-fénye, nem is vette észre, mi történik odakinn, hogy Szahajdákkal mi van odakinn, hogy vajon miért járhat kézről kézre egy mobil, hogy mi lehet a közös ebben a körben: a Mikiben, abban a nagyon is türelmes határőrben és a Szahajdáokban. Azt meg végképp nem figyelte, ahogy pár pillanat múlva mind a hárman külön-külön úgy kezdtek el mobilozni, mintha életük, az egész életük e beszélgetéseken-intézkedéseken múlna.

De mi kerítette be őket? Mi zárta magába, ölelte körül e maroknyi csoportot, mert hát Itt is, meg az előbb is valami történt, ez egészen bizonyos. Itt most Valami olyannal van dolgunk, amit nem láthat és nem tapinthat meg az ember, nem mutathat föl, hogy Ez az: ez foglalt magába valamennyiünket, Ez az idegérzékenységből font, áttetsző és mégis megfogható háló, vagy micsoda, de hát Figyelje meg ki-ki maga,

szóval: ez nem ilyen, ez a valami – Akárhogy nézzük – sehogysen anyag! Vagy mégis ezt hiszik? Mert ha most – Jöjjenek csak közelebb, és alakítson e hiányos létszámú csapatka egy tojásdad formát, az se baj, ha szabálytalanra sikeredik, ahogy a busz alakja engedi –, szóval: ha most ő azt mondja, hogy Takáts-Kis Zsolt, akkor igen sokan erre a kövérkés, majmos, félig kopasz fejre, erre a szemölcsre itt, e csúnyaságra gondolnak az orrcimpája mellett, vagy esetleg arra, milyen kék szemű, hogy néha hadar, néha meg egészen élvezettel ejti ki a szavakat, vagy ha már nagyon megfigyelte valaki, akkor A gacsos: a kacszázó járására fog gondolni, s azt hiszik a megfigyelők: ismerik, hogy megismerték: ez Takáts-Kis; de mégis lesz, akinek őbelőle az a láthatatlan, az az ovális, ám ugyanakkor szabálytalan valami fog megjelenni, ami körbeöleli őt, amit aurának, aureolának mondanak, s Ami a kisugárzásunkat jelöli. Egy üres, pontosabban olyan üres tojásdad és mégis szabálytalan forma ez, amiről hogyha megfelelkezik az ember, akkor bizony önmagáról, éppen hogy a teljes lényéről feledkezik meg, hiába kényeztetni: Fogja magát kényeztetni látványosabbaknál látványosabbakkal, hangzatosabbaknál hangzatosabbakkal, illatosabbaknál illatosabbakkal, ízletesebbeknél ízletesebbekkel, tapinthatóbbaknál tapinthatóbbakkal – hogy mondja ki? – megérthetőbbeknél megérthetőbbekkel –, mégis-mégis Ott marad majd valamennyiünkben valami kis hiányérzet, valami kis semmisség, ott, nagyon mélyen legbelül mégiscsak kielégítetlen marad az a pici pont, de ez a pici pont a minden. Ezen bukunk el vagy üdvözülünk, innen indul s formálódik nap nap után az a valami, ami a látványosabbaktól látványosabbakhoz, hangzatosabbaktól hangzatosabbakig, illatosabbaktól illatosabbakig, ízletesebbektől ízletesebbekig, tapinthatóbbaktól tapinthatóbbakig – hogy mondja ki? – megérthetőbbektől megérthetőbbekig vezet valamennyiünket, de – és ez az, amit mondani szeretne –, nem, Itt nem szabad megállni, mert a teljesség korántsem ezek összegéből áll, hanem, ami ezeken túl jelentkezik, ami az igazi szemünk és fülünk, orrunk, ajkaink és szánk, a bőrünk, eszünk, mindenünk –: ami ezekkel együtt érez, igen, ami mindenünkkel együtt-érez, az bizony A mi igazi lényünk, test és lélek együtt, de korántsem testünk határai között, hanem azon túl, a kisugárzott auránkban, aureolánkban, a mi szabálytalan tojásdad formánkban – hogy most így fejezze ki magát, s reméli, értik, mire gondol. És itt ez a Takáts-Kis Zsolt – Korsunovszki s Molnár szerint – kicsit meg is emelkedett, éppen csak egy káprázatnak hitt kis pillanatra, de akkor is felemelkedett. Azzal egyidőben történt, mikor nagy levegőt vett, hogy

kiegészíthesse önmagát, s elmondja: a bennünk lakó pici pontot, ő azt bizony nagybetűsen mondja Gyengeségnek, és ezt most is így mondja, ha halljuk, ha lehetett érezni, ő így érti a teljességet: egész-séget; itt van hát e senki földje, számára olyan ez, mint egy lefektetett, szabálytalan, élő ovális alakzat: kisugárzás, gyengeség: a magyarok országát körbeölelő valami, amely eddig még őt és az auráját, aureoláját teljesen összekuszálta, mert ő ahányszor csak hozzáért vagy áthaladt fölötte, rajta, mindegy, hogy Kelet vagy Nyugat, netán Észak, avagy Dél felé hagyta el ezt a körbekerített kis földet, őt teljesen megzavarta, szóval: úgy tekint erre a tojásdadra, micsodára, mint egy növényinek látott gyengeség-erő-hatalom érzék-kiteljesedésre, amelyen túl – ámde ehhez kapcsolódva – ott, a másik oldalon ugyancsak folytatódik A mi auránk, az aureolánk, a kiegészülésünk, és erről most itt, e senki földjén, már e várakozásban tudósít mindenkit a sajátágos növény-gyengeség-világ. Hát ezért nézi ő a mogoróbokrokat, gyermekláncfűvet, a nyárfákat, a bodzát vagy a kék katángot, s kéri, Így gondoljunk hát magunkra, kéri, Figyeljünk, hogy Miben folytatódhat a mi gyengeségünk, amiben Minékünk élnünk kellene, mert ez az, ami hozzásegít minket majd az üdvözülésünkhöz – Egész teremtett világunk – egyetlen élhető igazához: örök gyengeségünkhöz, igen, a gyengeséghez, hogyha értik, mire gondol.

2. Na nem! Hát ezt a süketelést, ezt a szómenéses félrészségséget, na ezt már – akármiféle Sunyó ő –, nem fogja bevenni. Amikor először indult be a pofa, még azt hitte, érdemes majd odafigyelni rá, mit beszél, de hát ez mi volt, kérdi. Hát ezek után, most mit gondoljon, kérdi, megbocsásson már, de Szíve legszebb Szalviája úgy viselkedik, tisztára olyan érzése van, mintha meghibbant volna, Már bocsnak, de ez van, ezt kell mondania, tisztára úgy érzi, ez valami titkos szekta, hogy ebbe őt egyszerűen behúzták, mert ez – akárhogy is nézi – Nem kirándulás, ez nem turistaút! Mert hát az rendben van, ha mondjuk Be van nyomva, vagy esetleg Simán hülye, ezért aztán így beszél, az rendben van, ha magának s annak a zenész haverjának – Szedlákovics Tamásnak, vagy kinek – zagyvál össze mindent, hogyha egymásnak keverik, egymáshoz verik a szókatyvaszt, de hát ez, hogy is mondta, gyűljünk csak köréje, Alkossunk tojásdad formát, s az se számít, hogyha szabálytalanra sikeredik, hát mi a francnyavalya ez? Hát mi ez, kérdi, hát szerinte normális, aki ilyesmit forgat a fejében? Rátelepedik az egész buszra, hogyha nem szólnak neki, ez mindjárt arra is meg fogja őket kérni, nem is tudja, mire, de hát Szilvi úgy lesi ennek a lökött főszernek a szavait, mintha, hát nem is tudja, neki elborítja az agyát az ilyen salátabeszéd. Nem akarná ő bántani, de hát

miféle tanár úr az ilyen? – és mondta, fújta, részletezte, ráolvasta, feltört belőle valami, és csak mondta, mondta, nem vehette, hogy is vehette volna ő észre, miképp győz a szőke-barna csíkos haj, miképpen győzi le a nő tekintete, hogyan segíti elő annak, éppen annak a győzelmét, ami ellen ez a felzúdulás elindult őbenne; ami Szíve Szalviáját már az első percben megbabonázta, ami e kirohanás nyomában halad; de azt sem figyelhette meg, hogy amint elapad a harag: elhagyják a szavai: mindjárt valami más kezdődik el ott, legbelül, igen, ott, legbelül, az énben, ott, a pici pontban, Melyről Takáts-Kis beszélt.

Tehát hiába volt Ez a lázas indulat. Hiába volt a szenvedélye, hiába mozgott Sunyó alatt, vele az egész ülés, mert a meggyőződésével ő sem jutott messzire, de mást sem igen érdekelt e páros civakodása, ugyanis ez az egész annak látszott, Ez bizony egy sima civódás volt, így a jobb oldali részen, szomszédságukban, a rézsút mellettük ülő Somogyiékat és a Lengyeléket lassan el is nyomta Ez a senki földjét végleg beborító délután, e senki-földje-szürkület. És nem kizárt, hogy Kovácslivi is hasonló menedéket választ, ám őt még a legelején olyannyira magához vonta A kinti mobiljárás, mely a türelmes határőr és a Kobály Miklósunk közt zajlott, valamint a Szahajdák külön mobilozása, aki Megint mintha katonatiszt lenne, úgy pattogott, olyan határozott volt egy rövid percre, szóval: őt, a Kovácslivit mindez jobban érdekelte, úgyszólván idejekorán szépecskén átült, és egy szabad jobb oldali helyről, az Icuka háta mögötti ülésről televíziózott, igen, televíziózott, mert akár egy adást – ahogy mondják: egyenes közvetítést – ő úgy figyelte, mi történik, s egyáltalán nem bánta, hogy kimarad a barátnője életéből egynéhány húsz percre, ugyanis amit azon a magasított járdaszigeten látott, az bizony többet ért, az neki sokkal izgalmasabb volt, Mint ennek, a pórázon vergődő kis Sunyókának ez a sokadszori látszatlázadása. Sőt még a zenész-tanárnak, ennek a kifésült Liszt Ferenc-hajat viselő Szedlákovics Tamásnak a meg-megtorpanó és félhangos beszéde sem tudta lekötni, mert A némajáték, őt az sokkal jobban magához kötötte, s Leginkább a Miki tette ezt velem, aki most újabb oldaláról mutatkozott be nekem – megintcsak: akaratán kívül.

Mert az ember sosincs egyedül! Mert az ember sose higgye, hogy az arcát elrejtetheti. Sose higgye, hogy kijátszotta a térfigyelő kamerát, hogy elfordult a szembejövő, vagy az őt megleső szemek elől, hogy kitérhet valaha is az elől, amit most legegyszerűbb lesz csak véletlennek mondani. Hisz Kovácslivi maga se értette, hogyan vette észre Miki eddig ismeretlen vonásait, Azt a nagyon kemény elszántságot, amely egész más emberré

tette ezt a talpraesett s kedves buszsofőrt. Ő ugyanis szinte visszahőkölt a felismeréstől, igen, Szinte visszatántorodtam attól a felvillanástól, amelyben a Miki nem Miki volt, hanem kelepcebé csalt vadállat, vagy micsoða, hiszen eltorzult vonásaiban nyoma sem volt annak az embernek, aki ugyan már a balesetnél is, a rendőrok előtt is változtatni tudta saját arcát, testtartását, na de azt, hogy ilyen fokon tudja művelni ezt, hát ezt azért Nem gondoltam volna. Tán a visszapillantóban vette észre, nem emlékszik pontosan, vagy tán Ahogyan éppen szembefordult énvelem, amikor odaért, amikor odalépett és a csomagtartó ajtajára vicsorított, igen, mintha oda, pont a csomagoknak szánta volna azt, a vicsorgást, mert közben kinyitotta, vagyis felemelte azt az ajtót, igazgatott valamit, becsapta, aztán ment, haladt, sietett, hogy hát máris ott, az utastérben, ott kezdjen el rendezkedni. Igen, mintha így történt volna, de az is lehet, mindezt Én láttam csak így, ki tudja, mi a szintiszta igazság. Mindenesetre az utastérben az a rendezgetés bizonyos, azt Nagyáki is megerősítette, ámde Ezt a visszapillantós mesét, azt mosolyogva elutasította, mondván, abban – a tükörben – Livi akkor sem láthatott volna semmit, hogyha három üléssel előrébb ül, ugyanis azt a sofőr állítja be önmagának: Nem kell hadovázni, ködösíteni, merthogy ő szintén látott ezt-azt.

Kovácslivi számára e pici részlet egyszerűen mellékes volt már egy kicsit akkor is, amikor megijedtem Mikitől, később meg méginkább olyan lett. Őt a Miki rendezgetése, őt igazából ez érdekelte: A szemlélő, de gondoskodásnak álcázott rendteremtés-féle sokkal jobban lekötötte a figyelmét, az a törődés, amellyel végigmustrálta az ablakzárakat vagy miket, leghátul is matatott kicsit, Ide is volt egy pillantása, oda is, hogy aztán egy hirtelen jött mozdulattal lekapjon egy kabátot a félszendergő-várakozó Tunyogi feje fölötti polcra, majd egy reklámszatyorba fordítsa olyan ügyesen és feltűnés nélkül, mintha csak az is zár- esetleg kilincsigazítás, vagy valami ilyesmi lett volna, és aztán már el is tűnjön szatyrostól meg mindenestől, azaz nem szatyrostól, nem, mert az egy pillanat: és nem volt, csak egy pillanat, és nem volt már sehol. Igen, a Kovácslivit mindez sokkal jobban érdekelte, mert már ettől, egész pontosan: ezek után már megint Miki lett a Miki, felismerhető lett újra, meg hát ez az akció, hogy volt és nincs szatyor, neki pont ez keltette fel a figyelmét, hogy van a buszon egy igazán fura figura, egy egészen különös ember. Igen, ő csak ekkor vette észre azt az alakot, akit ő addig egyáltalán nem, de azután se igen tudott megfigyelni, szemmel tartani, Mert egyszerűen olyan sima, jelentéktelen volt, olyan természetes, illékony, akár a levegő. Pedig ha ezen a buszon valami különösképp felébredthette volna az utasok figyelmét, hát akkor

az bizonyára éppen az a valami lett volna, ami ehhez az emberhez, vagyis az ő üléséhez kapcsolódott –: az a szabálytalan-szokatlan kabin, amelynek Megjegyezhetetlen arcú lakója volt ez a Megjegyezhetetlen nevű utas, ez a Miklós József János.

Az ő helye – Cseri szemében – olyan volt, Akár egy második sofőrülés vagy micsoda, amely egy emeletes pultszerűségből állt, két kis keskeny csíkból, amin különféle kapcsolók, kijelzők voltak elhelyezve. Ez egy kétülésnyi kabin volt, egy előlről is, hátulról is üvegfalal leválasztott kuckó, olyanformán, mint az intercity-vonatokon a dohányzó – amíg volt dohányzó – részleg, s ez a Második sofőr, ő mindig kapcsolgatott ezen a bizonyos pulton, amiközben Fülhallgatózott meg CD-ket cserélt, meg néha felállt s megigazított valamit Itt meg ott, az ülések fölött, de mindezeknek célját, hasznosságát először csupán a szürkületben vették észre, Mikor már a fényerő-szabályozásról meg a színesfény-szolgáltatásról tudomást szereztünk. No meg főként arról, hogy hát Ez egy kísérleti busz is egyben, Csak a cég szolgáltatása, hogy ezen elég sok extra-próbálkozás van, és meglehet, hogy éppen ennek az útnak a tapasztalatai nyomán kerülnek majd szériagyártásba, Mint például ez a lehúzható zsalufal, amely egészen kiváló találmány – magyarázta Ez a fura muksó –, hiszen, aki szeretne már kicsit magára maradni, elkülönülni, akiknek Sutyorekolhatnékjuk támad egymással, akkor Itt van ez, nevezzük oldalfalnak, itt meg az elülső, itt meg ez a hátulsó zsalurekesz, és máris kész a magán-kuckó. Zene meg hangulatvilágítás, az tőlem, Miklós József Jánostól, hát kell ennél több, kell-e nagyobb kényelem erre az útra, kérdezi – és Kovácslivi ekkor nézett csak körül. Ő ekkor látta meg, miféle busz a Magyar Nova Futura, s miféle buszkísérő kalauz egy ilyen ember, akire, hát, szó szerint igaz, hogy lehetetlen odafigyelni, mert olyan, hogy csak alig-alig, valóban csak alig-alig tartózkodik ott, Ahol beszél. S akkor még a fejük fölötti dologról, arról a kis félfalról nem is szólt, arról a fél-álmennyezetről, melyből elő lehet húzni, egy kis tolóajtócska mögül Csak hopp, és kijjebb, egész egyszerűen kijjebb lehet venni, s dőlésszögre, távolságra pontosan be lehet állítani ezt a mozgó képernyőt, amelyen megtekinthetők a legkülönbözőbb fotók, a digitális felvételek végtelenül hosszú sora, sőt még kisebb mozgófilmeket is képes közvetíteni, Mindössze az a bökkenő, hogy jelenleg csak innen, jelenleg csak ebből a kabinból lehet irányítani, és egyszerre mindössze három sorozatot képes ez a rendszer levetíteni – egyszóval, van itt minden, hogy A jónép szórakozzon, hogy a jónép tényleg éljen, szórakozza már ki magát rendesen, ha elindult, ha felkerekedett egy ilyen útra.

3. Így látta meg Kovácslivi, amit addig nem vett észre. Úgy látszik, hiába nézett ő körül, a beszállás után hiába pásztázta végig tekintetével ezt az egész utasteret, mindhiába járt ő erre, akkor is például, mikor Lengyel néni, Aranka megkérte, szóljon már a kis unokának, a Ferinek, hogy kicsit csendesebben, szóval: ő semmit se látott, még ezen a kabinon sem akadt fenn, nemhogy az apróságokon, az apró, piciny mütyürökön, amelyeket később elég sokan – Nyugodtan mondhatjuk – megszerettek. Mert ha fölnyúltak, csak annyit kellett tenniük, hogy fölnyúlnak az álmennyezetig, a toléajtócska mögötti mozdítható képernyőhöz, s Bepötyögtetni, hogy mondjuk J-3; 2,5; aztán megint valamit: egy vagy két betűt, az S-t, a B-t, a Z-t, vagy P-t és így tovább – hét szín, hét betű –, és aztán máris színfürdőzhetnek, nyugodtan színfürdőzhetnek a jobb oldali hármás székpáron ülők, mondjuk egy sárga-barna színpompában, s közben újraélhették, miféle helyeken, hogy merre jártak ők a maguk mögött hagyott napokon – no, persze, mindezekhez előbb még a zsalufalakat is hasznos volt lehúzni, ám ez éppen olyan semmiség, akár a bepötyögtetés. Egyszóval: mindez feltűnhetett volna neki is és bárki másnak, avagy valamennyiüknek egyszerre, és mégsem ez történt; még akkor sem kötötte le a Lívia figyelmét, hogy a Hirtelen jött barátkozás közben Mindezekre ráismertetett a hármás nevű ember, mert a volt-nincs szatyor sokkal jobban, őt bizony akkor az sokkal jobban érdekelte. Ennél a kabinnál tűnt el, úgy látta, hogy Kobály Miklós ide villámította be – Akkor ez a szó jutott eszembe, de hogy honnan, nem tudom! –, mert megvillant, és éppen itt villant meg utoljára az a szatyor, s aztán már a sofőr keze üres volt, és ment, haladt, sietett vissza oda, ahol úgy várta őt az a türelmes határőr, no meg az a szegény, Szegény Szahajdánkunk.

Csak még egy kicsit megvárakoztatta őket, mert a pakolászás – úgy látszik –, az mindig fontosabb. Mikor kívülré került, hát megint felnyitott egy ajtót, és egy kissé újra átrendezte azt a csomagtartó-teret, hogy aztán egy jókora táskával tűnjön fel, s azon egy ilyen felirattal: D'ont touche me look! És Kovácslivi, mikor észrevette, hogy e táska legtetején, hogy a nyitott táska legtetején ott van az a szatyor, mely az imént tűnt el a Miki kezéből, melyet épp az imént villámított félre a kíváncsi szemek elől a sofőr, de ott, az utastérben, nos, Hát, hogy fejezzem ki magam: én elámultam, és az ámulatban teljesen felébredt a nyomozó – eddig számára is ismeretlen – ösztöne. Az a szerencsétlen Szahajdák meg bámult, az csak bámulta a táskáját, és amikor már megkérdezte volna, hogy Ebben a szatyorban, hát Ebben mi van, mert hogy Ez itt nem az én micsodám

– Ezt mutatta tisztára az arca! –, hogy ott idegen cuccokat lát, akkor már Miki nyújtotta is, odanyújtotta kezét, hogy itt a búcsú perce. Úgyhogy D'ont touche me look! ide vagy oda, meg hát a félszeg mutogatása a táskájára senkit sem érdekelt, ugyanis Szabadi Zsuzsa szintén ekkor ért oda, és meglehetősen erélyes, széles kézmozdulatokkal magyarázni kezdett valamit. De nem támadás volt ez, hanem inkább valamilyen női beszéd szabadságban megengedhető kis unszolás, meg csipkelődés, az, ami a férfiakból leggyakrabban tényleg cselekvést vált ki, meg persze némi fogak közötti sziszegést, érthetetlen mormogást, hogy Jól van már, na, Jól van, minden rendben van, Megyünk már, megyünk, na, mehetünk, Hagyd már ezt a rempelést, hát ne legyél boszorkány, hogyha asszony vagy, Megyünk, na, megyünk már, megyünk. Így aztán, valóban úgy közvetített a Livi magán-televíziója, Magyar Nova Futuránk középső, jó hatalmas üvege, Mintha csak tényleg egy feleség pirított volna rá tétova és tesze-tosza férjürára: úgy viselkedett a Miki, s Kovácslivi ámult-bámult: Hát ez nem lehet igaz. Az előbb Szabadi még nem volt valamibe beavatva, most pedig már tiszta feleség, a Miki még az előbb vadállat, egy vicsorító, kelepcebe fogott állat, most meg tiszta nyuszika, vagy mi a csuda, hát ezek titokban összetartoznának, mi van itt?

Kurta-furcsa, zavart volt tehát a búcsúzás, ám ez a buszban elbágyadtak előtt határozottsággá lett: Miki még abban a szent minutumban tudtul adta mindenkinek: Most már tényleg indulás, és Szabadi meg tódította: Ébresztő, Na, most már tényleg indulás! Mert most már ők valóban nem várnak tovább, mert nem várhatnak, s különben is, a rendőrök hogyha megérkeznek, elkezdik a kérdeztést, hogy most akkor ez a szerencsétlen Szahajdák, ez mit keresett ott, az almáskertben, miért ment be a sűrűbe, hogyan veszíthette el az útlevelét, mi minden van a zsebében, kabátjában, abban, amelyet egy fára felakasztva találtak meg, hogy miféle térképpel szerelte fel magát az útra, kit ismer a balesetet elszenvedett utasok közül, és így tovább, és így tovább, Ki tudja, mi lesz, és ki tudja, meddig tarthat mindez! Különben meg Bizonyára észrevették, milyen bizonytalan, milyen csetlő-botló az az ember, ki tudná azt megmondani, meddig tart, míg tisztázódik minden, s Itt a sürvedés is, igen, lassan beesteledik, no, most már tényleg sietniük kellene! Ja, még egy lényeges dolog: Nehogy már cserbenhagyásnak vegye ezt valaki, ez nem cserbenhagyás, ez nem az, még ha úgy is látszik – mondta Miki, és már vissza is huppant az ülésére. Ezzel egyszerre indult be újra az a motorduruzsolás, hogy aztán Szabadi Zsuzsa szókíséretében szép lassacskán beálljanak az ukránok vámterületére, és ott alig győzzék ámulattal, mert a határőr, de még a

vámos is magyarul, igen: tisztán magyarul szólott hozzájuk, ráadásul olyan előzékenyen, hogy ez mindenkit elkápráztatott. Később voltak, akik bevallották, hogy ők szégyellték magukat – Majd' a föld alá süllyedtem szégyenemben –, mert hát, mire számítottak, maguk se tudják már. Talán arra, hogy Itt, ezek kutyafejűek, mint amilyenekkel a János vitéz találkozott nagy vándorlásában, szóval: nem is tudják, mit képzeltek, s honnan vették azt a képzetet. Alig győzték köszönömökkel meg mosolyokkal eltüntetni szégyenüket, ne gyanakodjanak már a szép magyar szavakkal közeledő ukrán egyenruhások, hogy milyen elvámolni való előítéletet hoztak ők magukkal, Miközben Európa földrajzi közepe felé vettük az irányt, miközben Szép csendesen átszeljük a határt, ájutunk a saját auránkba – hogyha hinni lehet Takáts-Kisünk majmos ábrázatának, vagy inkább: betegesen fel-feltörő beszédének.

Aztán meg újra hirtelen a leállás, és abban egy szokatlan elárvulás-érzés. Olyanféle, nem is apró jelekben, hogy Krisztina, az elmúlt órák ötok Krisztinája visszatért, de inkább: odahúzódott a nagyszüleihez, a Somogyi-papához, az ő Kálmán-manójához, így aztán Icuka átpakolózott Eleonóra mellé. De így tett Skirecki Margit leánya is, az Ivett: visszabotorkált az anyja mellé, oda, a negyedik, bal oldali negyedik ülésre; s így tett Bernadett, Tunyogi Albert unokája, csak most mind a ketten, ők most mind a ketten egy ülésel előrébb – Dehogysis eggyel: Szahajdák már nem volt: kettővel előrébb jöttünk –, szóval: előrébb kerültek. És Nagyáki szintén elősomfordált, a Sunyónak becézett szerelmes bátyjához kicsit közelebb, a bal oldali harmadik ülésre, így aztán a két testvér között, a Sándor és az Ákos közt már csupán Dodi s Kovácslivi ült. És úgy látszik, hogy nem tehetett mást az ötok vezére se, őt is, Csernyákit is visszahúzta valami, oda, előre, Nagy Ákoshoz, oda, hová ő is berendezkedett a beszállás után, hogy maga mellett, jobb oldalon, rézsút ugyan, ámde maga mellett tudja Nagyiékat, Lengyel-nagyiékat, Hogy Aranka s Misó nyugodtabb legyen, ahogy azt később magyarázta. De a telefonálások mindezeknél sokkal jobban árulkodtak. Most akadt a legtöbbjüknek egy-két elfelejtett ügye, valamiért aggódni kezdtek az otthon hagyott szeretteikért, de játszották az agyukat, amint azt Korsunovszki Valentin is mondta, hogy hát Ki kell használni a térerőt, ez itt a legutolsó lehetőség, hogy még hazai tarifán szóljanak egymással, Mert aztán már nemzetközi árra állnak át a mobilok, és az meg sokkal drágább, mint a jó kis hazai, az itthoni, vagyis az otthoni. És ez a mobilozás, ez a gombnyomogató kedély fordult el lassacskán a tolóajtócskák mögötti képernyők felé, hogy felfedezzék azokat, s aztán már senkinek se maradjon emléke, kitől, mikor látta meg, vagy ki mutatta meg nekik, hogy mit, hogyan, de nem is ez a fontos. Hanem az, hogy

egyszer csak Szilviát már a Mozikabin – így nevezte Szilvia, hogy mozikabin – előtt láthatta, aki figyelte, láthatta, amint mosolyog, kérdez: tárgy, amint érvel – kezében a sárga kamerával meg egy ugyanolyan sárga színű digitális géppel –, és aztán a képernyőkön Mindjárt megjelent Egy érdekes fotó, amelynek Ekkor címe nem volt még, az első pillanatban Nem adtunk még neki címet, hiszen ekkor Ahányan csak voltunk, annyiféleképpen láttuk. Merthogy volt azon Egy kevés almáskert, a furcsa úrbéli tájat idéző almafák, a lefelé, a föld felé lenyúló ágaikkal, s volt azon Egy kevés Karambol is, de valahogy mégsem Ez az úrbéli hangulat, s nem is a Zsiguli, Audi vagy Peugeot Boxer vonzotta az ember szemét, hanem valami egyéb. Csak nézték-nézték, Bámultuk az egész fényképet uraló eget, nézték először a semmit, aztán pedig észrevettek valamit, de mindhiába kérdezték egymást, Mi a csuda az a valami az égen, senki sem tudta a választ. Szilviát magát is, állítólag őt is hirtelen találta meg Egy nagyon furcsa felismerés, melyről először csak sugdosni kezdett a saját társaságában, de aztán Kovácslivi s Dodi unszolására mégiscsak elkérte a Csoportvezetőnktől: Szabadi Zsuzsától a busz mikrofonját, s elmondta a véleményét, Miféle egy Madárlábnymom lehet az, amit a képen látunk, amelyet e fénykép mutat, de amit az almáskertnél, előben még senki sem vett észre. Három hosszabb csík, ha lehet azt mondani: felfelé, valami legyezőszerűen széttartó felhő- vagy fénycsomósodás, s az ehhez kapcsolódó negyedik, a lefelé, s egy kissé oldalra elhajló negyedik Karom Tisztára olyan volt, mint az a réges-régi gyerekkori emléke a Kupolajáró Madárról, arról a bizonyos égenjáró, egeken lépkedő óriásmadárról, amely állítólag Sosem azért hagyja lábnyomát az égen, sosem azért lép bele a felhő- és a fénymezőbe, hogy valaki féljen tőle, hanem éppen ellenkezőleg: ha van még olyan ember, aki fél a semmitől, az ürességtől, aki fél, hogy mindörökre elnyeli az űr, a semmi, hogyha azt hinné valaki, mindörökre magányosságra és rokonalanságra ítélte őt ez a létezés, hát tudja: Sosincsen egyedül: csak keresse meg a lábnyomot az égen, lássa meg, mit nem is olyan könnyű észrevenni. Ámde Szilvia kis magyarázata a fényképéhez Egyáltalán nem nyugtatta meg e társaságot, Egyáltalán nem örültünk ennek a felismerésnek, sokak szerint jobb volt addig, amíg senki sem látott az égen semmit, úgyhogy kikapcsolták sorra képernyőiket, és úgy tettek, mintha az almás felett pár órája semmi se lett volna, mintha minden rendben lenne, mintha senki sem tartana semmitől, pedig hát Féltünk, nemhogy megnyugodtunk volna ettől, hanem éppen ellenkezőleg: ők félni kezdtek, Kiszolgáltattottak lettünk, nincs mit szégyellni, ha bevallják, igenis féltek, ők ekkor valahogy valamitől, valamilyen érthetetlen okból – tényleg félni kezdtek.

CZÉBELY LAJOS

HAIKUK

Nappali hold

*A nappali hold
gyakori vendég, soba
az éjjeli nap.*

szigetlét

*körös-körül víz
mossa földünk fölöttünk
batártalan ég*

kék, ezüsttel

*őszi ég kékje
vadludak országútján
ezüst repülők*

idegenben

*otthonatlan éj
fogyó-hold fénygödrébe
hajtom le fejem*

fikció

*Tisza-víz tükrén
gomolygó viharfelbőt
úznak a halak*

Jelenem

*Óhaját lesem
sóbajtozó erdőknek,
múltjuk jelenem.*

Az égen

*Vízözön nyomán
szétázott nevetésem
úszik az égen.*

örömhír

*holdsarló subint
csillagok tekintete
új hajnalt ígér*

elhivatottság

*komor vizekben
halk-csillogású halak
szemben az árral*

Hiúság

*Felhőcskéből nem,
nagy fellegből vágyom
hullani alá.*

BECSKE JÓZSEF LAJOS

VÁDIRAT

*Szégyenre született zilált horda,
nem én dobom, ha szikla hull rá,
de méltó büntetés ez önveszejtő,
agysorvadásos szájtépőknek.*

*Genny, mi értelmes elmébe bújhat
– mint barack édes húsában féreg –
mind ott nyüzsög e fajban,
felzabálva minden vélt esélyt.*

*Mondják, a végtelen foghatatlan,
s mi van, egymás vesztére tör –
Az én fajtám végtelen a bűnben:
testvére ellen bajtja hitvány érdek.*

*Rajta tán átok ősidők óta?:
elkártyázta, ha ligetje virult!
Vesztesként keseregni se tud,
pedig házában rég idegen dorbézol.*

*Szégyenétől pirul a hajnal,
de az ő arca csak döllyfibe torzul,
napnyugtát les, a fény halálát,
az idő kegyére méltatlanul.*

*– Szégyen, de nem dobok követ rá,
ki átokra lett oly méltó,
csak búsít a romlás ily tökélye,
mitől undorral telne el bárki más.*

VALLOMÁS

*Én már semmitől se félek.
Nem lázadok, nem remélek.
Mint a füvek, éldegélek,
lassú perceken elégek.*

*Nincs énem, nincsen hiányom,
se bitem, se kívánságom.
Lapulok lebullott ágon,
földön és szivárványon.*

*Nyáron a fény megsimogat,
harmat öntöz, eső sirat,
télen puha paplan alatt
álmodom: a kozmosz halad.*

*Belém omlik a bukott úr,
kívül vagyok itt legbelül,
a világ gyökeremre ül
csöndnek, fénynek szerelmesül.*

*Elszáradt ágán a létnek
talán mégis csak remélek.
Többé semmi mást nem kérek,
mert már csak másokért félek.*

BARTHA GUSZTÁV

SAJGÁS

Negyedik fejezet

Tizenkilenc éves korában minden az ember. Egyik percben gyermekmód álmodozik, a rákövetkezőben, életunt aggastyánként, az élet hiábavalóságát bizonygatja.

Valló Péter miért lett volna kivétel?

Parttalan végletek között cikázó képzelete híján mivé lett volna? Anyósok kedvencévé, teszi-veszi emberkévé, aki idejekorán helyre kis pocakot ereszt, s gond nélkül erjeszti maga körül az unalmat. „Élet ez?” – kérdezhetné akkor joggal bárki; és Valló Péter kérdezte is, igaz, csak magától, ha a folyton valamit rágcsáló, bendőjét tömő... tunyasággal találkozott. És: találkozott. A délelőtti műszakok alatt többször türtőztetnie kellett magát, hogy rá ne borítsa az asztalt a kolhoz műszergyártó részlegének raktárosára. Végigvárni azt a tötyögést, szörtyögést, amit a Lajos művelt, amíg megtalálta s leemelte a raktár polcairól a keresett alkatrészeket rejtő dobozokat – ideg kellett! Ahhoz meg birkatürelem, míg az asztalra borított, apróbbnál apróbb kondenzátorok, az Á, B és C betűjelekkel megnevezett, rikítószárga, mélyfekete vagy tűzpiros színű bigyuszok halmazából bütykös ujjaival kiszámolta a heti norma teljesítéséhez szükséges mennyiséget. Talán, ha nem rágcsál közben kekszet, töltött ostyát vagy kenyérhéjat, s nem hümmög annyit tele szájjal, nem tévesztette volna el annyiszor a számolást. De mert csak azért is folyvást evett és hümmögött, számolt hát, és újrászámolt rendületlenül. Törődött is azzal, hogy a félvezetők híján áll a futószalag; a délutáni műszakokban éjfélélig kell majd túlóráznia a brigádnak, hogy hozni tudja a havi tervet! Ő a Lajos volt, a párttitkár sógora – és kész!

Mivel mást nem tehetett, Péter a raktár asztala mellett állva sokszor elábrándozott azon, hogy mégiscsak eltanulja barátjától, Vendeltől a betűrajzolás minden csínját-bínját, és dekorátornek áll. Transzparenszeket, plakátokat fest majd, kidíszíti a munkahelyi Vörössarkokat, és... és igen, a maga ura lesz, nem lesz kiszolgáltatva ilyen hólyagoknak, mint a Lajos. A gondolat megnyugtatta, eltöltötte hálaérzettel barátja, Vendel iránt.

Vendel két bőrönddel érkezett, költözött a Juci halála után két és fél évig üresen, kifosztva árválkodó házba. A bubifrizurás, öltönyös fiatalember Vinceként mutatkozott be a konyhakötényben eléje siető Valló Borisnak, s azt sem titkolta, hogy fél az ideúton őt megfenyegető

mogorva vénemberektől, néhai Bakos Juci testvérbátyjaitól. Nem ok nélkül. A csempét lefeszegette volna a falról a két öreg, ha engedik. Nem engedték. Mikor már minden mozdíthatót kirámoltak a házból, a kolhozelnök rájuk küldte a körzeti milicistát, de még így is kiszaggatták a falból drótostól a villanykapcsolókat, csatlakozókat, kibunkózták a fürdőszoba betonjából a kádtartó vasakat, s annyi kárt csináltak a meszelt falban, ablaküvegben, amennyit csak tudtak. Mégsem ez jelentette a gondot Vallónénak; nem sokkal a házrongálás után fülébe jutott, hogy a testvérek azzal fenyegetőznek, ha a kolhozelnök idegent költöztet a házba, ők biz' azonmód rágyújtják a tetőt az új lakóra. Nem is akadt igénylője a háznak a faluban, pedig lett volna rászoruló, és Valló Boris is mindent elkövetett, hogy találjon egy embert, aki felfog a lakatlan portán; megszabadítja őt végre a rémálmaiktól. A tanácselnök hitegette, a párttitkár biztatgatta, csak éppen történni nem történt semmi. Vagyis, annyi, hogy a testvérek mind sűrűbben bukkantak fel a szomszédban. „Szemrevételezik a kolhozhozományt” – élcelődött Jancsi bácsi, de Vallónénak egyáltalán nem volt nevetethnékje. Álmaiban nem a tűzvész látványa riogatta éjszakai nyugalma, ezt amúgy sem nézte ki a két, kaparkodásban meggörbödött öregemberből; a gyűjtogatásért börtön jár, vagyonvesztés, s azok sok mindent akarhatnak, csak veszíteni nem. „Meglásd, a végén ideköltöznek! – ojtogatta félelmét az urába Valló Boris. – Az ételt kinézik majd a szánkából! Mert – feljelentgetők, folyton más szemében keresik a szálkát.”

Vendel, aki akkor még Vince volt, erélyes pártfogóra lelt Vallónénán. Az asszony tíz helyett lótot-futott, rendezkedett körülötte; függöny került az ablakokra, a kolhoz jóvoltából néhány bútordarab a konyhába, szobába, na és egy kétkarikás gáztűzhely, nagy piros gázpalackkal. Ez utóbbira volt a legbüszkébb Valló Boris, hogy volt türelme kijárni a rávaló pénzt a gazdaság garasoskodó főkönyvelőjénél.

„Nem nézhetem el, hogy egy teát ne tudjon megfőzni magának” – szerénykedett Vallóné az ismerősök, szomszédok előtt, majd azonnal a műteremlakásra terelte a szót, mert a faluban senki nem tudta elképzelni, hogy is néz az ki belülről. Összefestékelt asztalterítőről, szertesét heverő festékesdobozokról, ecsetekről, és orrfacsaró oldószerszagról beszélt Valló Boris, meg a szobasarokba állított nagytekeres piros színű szövetanyagról... Végül felpanaszolta, hogy a nagyobbik fiát egyelőre kénytelen a festő elvtársnál hálalni, mert az eszementek nem átallnak éjnek évadján ott settenkedni, leselkedni a ház előtt. Az ostoba vénemberek nem és nem hajlandók tudomásul venni, hogy nincs közük a házhoz.

Vincécskének – ahogy kezdetben becézte újdonsült szomszédját Val-lóné – alig lehetett szavát venni. A kérdésekre adott rövidke igen, nem válaszaiból Valló Boris így is összerakott róla a maga számára egy használható képet: szakközépiskolát végzett, katonaviselt, szerelem nincs a láthatáron; Ungváron lakik a szüleivel, akiket szeret, s akikhez minden hétvégén hazautazik majd. Az meg magától értetődött számára, hogy havi negyven rubelért az ő konyháján fog kosztolni a csendes, rendes fiatalember.

Valló Péter nem érte be ennyivel. Ha tehetne, ott sündörgött Vince körül. Nem a fiatalember különossége vonzotta (a tavasszal és ősszel városi kórházban eltöltött hetek alatt sok – mit sok: rengeteg! – emberi furcsaságot volt alkalmá látni, megismerni), hanem az, amit a saját habitusából felismerni vélte benne. Az ellentétek kölcsönös vonzásáról szóló bölcselet szépen cseng ugyan, de a végkifejlete átalakulás vagy megsemmisülés. Péter se ezt, se azt nem akarhatta, mert nagyon megszenvedte már a magányt; s mivé lett volna akkor, mivé, ha magára erőlteti Vince mind szembeötlőbb manírjait? (Szakáll, csöves szerkő, térdet verdeső, bojtos, sárga sál...) Különc kölöncé, utóbb mondvacsinált vértanúvá vált volna, mert senki nem szenvedheti el sokáig, hogy folyton maga mellett tudja tükörképét.

Sokkal, de sokkal többre vágyott: egy igazi barátra. Ez a vágy csitította türelmetlenségét, ringatta álomba sokáig. Ráadásul Vendelhez hordta a hétvégeken felülő gondolatait, kérdéseit a végtelenbe táguló világegyetemről, az élet semmisségéről, vagy csak egy elolvasott könyvről, hogy lássa, ő is észrevegye: egy komoly ember gondolja komolyan a barátkozást. De – és a betegsége után ez volt életében a második megfjethetetlennek tűnő titok – nem tudott igazán a szívéhez férkőzni, valami hiányzott a kapcsolatukból, valami, ami elengedhetetlenül fontos egy mély, igazi barátságához. S hiába törte rajta a fejét Valló Péter, nem tudott rájönni, mi az, ami hiányzik ahhoz, hogy Vendel feladja a tisztes távolságtartást.

Munkából jövet a reggeli műszak után, mindig az eperfához támasztotta biciklijét, majd átköpi a bal válla felett, csak aztán simogatta meg a kutyáját, hagyta magát játékba vinni Ducskó által. Nem tudta hol, mikor ragadtak rá e babonások, de ha elfelejtette elismételni őket, lelkiismeret-furdalást érzett, vagy baljós előérzete támadt. Könnyebb volt csak jobb lábbal lépni a küszöbre, csak tele vödör vizet bevinni a házba, mint a rosszat, bajt sugalló érzéseket egy percig is elviselni. Idővel a Vendelhez

való bekukkantás is a rituáléja része lett. Nem azért, mert nem lett volna kívül szót váltania; ha mást nem, Kati mamát mindig odahaza találhatta. Mióta magukhoz költöztették a mind magatehetetlenebb öregasszonyt, naphosszat a kiságy végében ült, s hol paszulyt fejtett, hol málét morzsolt, vagy az ölében doromboló macskát simogatta – az ő világa az ágy két négyzetméterére zsugorodott. „Hát igen – szánta, sajnálgatta magában Péter –, ennyi az élet!”

Jobb, magasabb gondolat az eperfa alatt sem jutott eszébe, hiába időzött, simogatta kitaróan nagyra nőtt kutyája buksi fejét. Csoda, hogy közhelyet szólva nyitotta rá az ajtót Vendelre?

– Ma élünk, holnap nem – mondta, majd óvatosan körbekémlelt a szobában, kereste, mit végzett a barátja tegnap óta. „Semmit – állapította meg magában –, munkaasztalán ugyanaz az úttest fölé szánt lózung kiterítve, mint tegnap délután”.

– Reggel be kellett utaznom a városba – magyarázta lustasága okát Vendel. – Volt egy kis gond odahaza.

„Igen, de hol van az az otthon, a város melyik csücskében, meg egyáltalán: mi gondja lehet Vendelnek?” – kérdezte magától Valló Péter, majd lehuppant a fal mellett álló székre. Érezte, hogy neki kellene megszólalnia, mondania valami fontosat, de csak ott tudta folytatni, ahol elkezdte:

– Balázsnak se kellett volna még meghalnia.

– Ki az a Balázs? Ismertem?

– Akinek a katonai temetése volt.

– Ja! – húzta szót és a plakátbetűket rajzoló ecsetet Vendel, majd bal kezével a szakállát, bajszát percegetve elhátrált az utcára néző ablakok előtt álló asztaltól: – Örülj neki, hogy nem soroztak be, megúsztad az öreg katonák basáskodását, az állandó egzecíroztatást... az afganisztáni kalamajkját!

– Örüljek? – fordult a kérdéssel Valló Péter a még hátráló művész felé, mert művész volt Vendel, igazi festőművész. Legutóbb két darab ropogós szárubelest kapott egy Szent Györgyöt ábrázoló képéért, azelőtt meg százat egy kisebb méretűért. Igaz, titokban festi őket, éjszaka, de akkor is: háromszáz rubelt keresni két hét alatt!

– Az a te bajod, hogy komolyan veszed: aki nem szolgál a seregben, az nem ember. Tudod, kik terjesztik ezt az ostobaságot? Az olyan ipsék, akiknek annyi kis izgalom, történés volt az életükben, amit a katonai szolgálat két-három éve alatt megéltek – Vendel visszalépett az asztalhoz,

festékbe mártotta az ecsetet. – Azt hiszed, én repestem az örömtől, mikor négyévnyi tanulás, kétévnyi katonáskodás után egy isten háta mögötti, ágrólszakadt kolhoz dekoratőre lettem? Egy frászt! De ha akkor adok a kárörvendők véleményére, hogy a komcsik élve eltemettek – fellógatom magam.

Valló Péter hallgatott. Vendel betűt betű után megrajzoló mozdulatait figyelte, majd a sánta lábú széket nyekergette maga alatt, s közben arra gondolt, hogy barátja újra kioktatta, hogy megint, mint mindig, igaza van. Nem, így nem állhat elé azzal, hogy tanítsa meg őt a betűrajzolásra, se azzal, hogy rettentően fél a holnapi naptól – a végén kinevetné.

A hosszúra sikeredett csendet Vendel törte meg:

– Gubanc van a munkahelyen?

– Nemigen – felelte kisvártatva Péter, s közben arra gondolt, ha nem számol a Lajossal, meg azzal, hogy megint nem fizetnek túlórapénzt, és annak se néz oda, hogy a műszergyártó részleg dolgozóival – kopejkákért – egy álló hétig takarmányrépát egyeltetett a kolhozelnök: valóban semmi érdemleges nem történt. Cinezi a panelokat, letudja a műszakot – és kész.

– Ne akard mind a húsz asszonyt egyszerre meghódítani! Válassz ki közülük egyet, és a végén még élvezni is fogod a... műszergyártást.

Valló Péternek fájtak a barátja szavai, sértették önérzetét. „Ha tudnád, hogy holnapra behívóm van, jelentkezni kell orvosi felülvizsgálatra, nem gúnyolódnál” – berzenkedett magában, de szólni semmit nem szólt. Mit mondhatott volna, na mit? Hogy fél, nem jön álom a szemére?

Okosabb dolog begombolkozni a hallgatásba, hagyni, hogy a másik beszéljen.

Várta Péter, emberül állta a közöttük lévő négy év körkülönbőség meghatározódását. Megtehetné volna, hogy feláll, és hazamegy, annyiszor hallotta Vendel kiselőadását a rendszer átkáról, de annyiszor, hogy kapásból el tudta volna ismételni. Amint s ahogyan elindult barátja föl-le a szobában, már tudta, mi következik, hogy... újfent eltaszítja magától. Miért, igen, miért nem veszi észre végre benne a barátot, aki csak bátorításra, jó szóra vágyik!

– Nemcsak én tudtam, meg akik velem együtt kimaradtak a képzőművészeti főiskoláról: ahhoz, hogy szabad legyen a pálya, kapcsolatok kellene, pénzzel bélelt borítékok, hanem azok is, akik miatt a helyzet előállhatott. S most figyelj, Péter, ezen a ponton kezd el működni... – itt elhallgatott Vendel, majd halkán, szinte suttogva folytatta – a rendszer ördögi rafinériája. Ők tudják, hogy te tudod; te tudod, hogy

ők tudják: ha nincs összekötetés, pénz, az ember holtáig mázsolhatja a fehér betűket vörös alapra, s mégis, vagy talán épp ezért, felkínálnak neked egy dekoratóri állást, jó fizetéssel, lakással. Nem tehetsz mást, elfogadod: enni kell, öltözködni, csajozni... Már csak várniuk kell, és figyelni. Hogy mire? Arra, Péter, hogy a lappangó – ki merné hangoztatni? – igazságok és a hirdetett tézisek közé szorított sorsodba beletörödsz-e, vagy fellázadsz ellene. Ha beletörödsz: jutalmaznak; ha lázadsz: jön a milícia. Ez még talán rendjén valónak is tűnne: add meg a császárnak, ami a császáré, az Istennek, ami az Istené – ha nem csavarintának még ezen is egyet. Testvériség, egyenlőség... szavak – mondta Vendel már emelt hangon, s merőn Valló Péter szemébe nézett. – De ha leírod, és plakát gyanánt kifüggesztik őket a középületekre, tudtodon kívül cinkosává válsz a rendszernek. Mitfárere lesz az azoknak, akik meglopták az álmodat, kisodortak a perifériára. Kapizsgálsz már, miért mondogatom mindig, hogy a szavak csak szavak, és szimpla betűkből állnak: cirill betűkből, latin betűkből...

A kívülről szemszögéből nézve, Valló Péter sorsának lefolyástalannak tűnő állóvázat szellő aligság fodrozta, nem hogy belédobott kő. Az Odesszából való hazatérte és Vendel felbukkanása között eltelt másfél év alatt vele történtek jó, ha kitették egy átlagos, hivatalos kérvényhez csatolt önéletrajz három mondatát. Befejezte a középiskolát. Betegsége miatt felmentették a sorkatonai szolgálat alól. Munkába állt a kolhozba kihelyezett műszergyári részlegen. Egyértelműnek, magától értetődőnek tűnt a jövője is, mintha okos helyen, bölcs emberek rég megírták volna, hogy Valló Borisnak, ha eljön az ideje, csak idéznie kelljen a soros bekezdést. „Van könnyű munkája, elfogadható keresete, és amint felépítjük neki a nagy, háromszobás, konyhás, fürdőszobás kockaházat a mamája telkén, felőlem meg is nőülhet, ha akar – ismételtette Vallóné a rokonok, ismerősök előtt, nehogy újra szóbeszéd támadjon a nagyfia körül (volt belőle elég!). – Én nem szólok bele – ígérte meg végezetül –, azt fogják enni a párjával, amit főznek, csak háború ne legyen!”

Hát igen, csak háború ne legyen! Nem volt a boltokban cukor, ecet – nem baj; hiánycikké vált az étolaj, a cigaretta – nem baj; órákat álltak sorba az emberek kenyérért, növényi zsírért – nem baj, csak háború ne legyen! Hogy ez a mondás a szovjet csapatok afganisztáni bevonulása után vált szállóigévé, vagy már előtte is széltiben használták – nehéz megmondani. De annyian és annyiszor mondogatták, hogy végül Ágnes néne is csak legyintett a hallatán, pedig ha valaki, akkor ő tele volt frássszal a következő

ködfüggönyön. A január második napjához méltatlan, ködös-kehes idő a hangokat is tompította. A vas kisajtó sarkainak elnyúló, hosszas csikorgása mégis jól hallható volt, és olybá tűnt, mintha nem emberkéz tolt volna. S valóban, az ajtó magától nyílt ki, nem sarkig ugyan, csak annyira, hogy Valló Péter beléphessen rajta.

Lujza szótlanul tett-vett a konyhában, nem akart tudomást venni Péterről, hogy a fiú bejött, megállt a kiságy mellett. Talán azért, mert kissé meggörnyedt, remegő alakja, félénk tekintete nem illett bele az általa fenntartott pedáns tisztaságba, rendbe. Hát igen, a fűszertartó dobozok a konyhaszekrény tetején; a csészék és a tányérok a tükrös kirakatban; a fazekak és a lábasok a szekrény alsó harmadában szinte sugallták: az élet dolgainak csak egymás után (kisebb, nagyobb, még nagyobb), vagy szépen egymásba rakva (nagyobb, kisebb, még kisebb) szabadna létezniük. Az is fontos, hogy a fogóruha kockás legyen, az abrosz, az ajtó- és ablakfüggöny mintázata pöttyös, a falvédők virágai keresztöltésű hímzéssel készüljenek, mert különben a helyükre szoktatott tárgyak elmozdulnak, kifordítják sarkából a keserves világot. S akkor mi lesz, mi jöhet még?

Ezt érezhette ki Valló Péter nénje nem várt közömbösségből, miután alábbhagyott a félelme és kihúzta magát; sajnálni kezdte Lujzát, a bicegő, kancsal Lujzát.

– Nem vagy éhes? Melegítsek káposztás paszulyt? – kérdezte az asszony váratlanul.

A hangja meglepően visszafogott volt, már-már kedvesnek hatott. Péter mégsem ezen akadt fönn. Miután letette táskáját a kiságyra, és leült az asztal mellett álló egyik hokedlire, egy másik asszonyt látott a spór mellett állni, nem azt a Lujzát, akit kisgyerek kora óta ismert, és sohasem szeretett. A nagy tányér ételt, karéj házikenyeret sem a sokszor tapasztalt „nesze neked” mozdulattal tette eléje: kanál se csörrent, tányéralj se koccant az asztal lapján, és az arkifejezése eközben – a máskor zord, gyűlölködő (uram-bocsá!) – anyáskodóvá vált. „Nem létezik!” – hitetlenkedett magában Péter, de hiába próbálta figyelmét az evésre összpontosítani, nem tudta levenni szemét az ismerős ismeretlenné átváltozott Lujzáról, s már abban sem volt biztos, hogy a kerítéskisajtó magától nyílt ki.

– Egyél csak! – biztatta nénje Valló Pétert, miután félrehúzta, befedte a spóron levő fazekat, és elindult a kiságyhoz. A természetes, mindig fekete fejkendőt, surcot hordó asszony mozgásában nyoma sem volt a szokott darabosságnak, aligság bicegett járás közben, s ahogy a kisszéket a lába

alá húzva, suvickolóshoz szokott kezeit az ölébe rejtve elhelyezkedett az ágyon, maga lett a megtestesült légiesség. Megfoghatatlanná vált Péter számára, nem tudta magában hová tenni.

– Az ő szégyenük, nem a tiéd. Nem kell megvárnod Jancsi bátyádat, nélküle is nyugodtan hazamehetsz – törte meg a csöndet az asszony.

– Mindennap öröködik? – kérdezte Péter jobb híján, s hangjától maga is megijedt, annyira nyersnek, idegennek hatott a mind otthonosabbá váló környezetben.

– Ő tudja, miért. Szép nyugdíja van, ülhetne idehaza – válaszolta Lujza, s egy pillanatra elmélázott, majd újra megismételte: – Az ő szégyenük, nem a tiéd.

– Félek – vallotta be Valló Péter két kanál étel között –, tudja... néném, a pénz miatt.

– Fel se fogják hozni – az asszony petyhüdt, vértelen arcán mosolyféle futott végig. – Magamról tudom. Jancsi bátyád se kérdezte meg, azóta se, hol jártam, mit csináltam, mikor bánatomban egyszer itt hagytam. Könnyebb volt neki Bakos Jucit hibáztatni egy életen át, mint engem kikérdezni. Pedig az a szegény asszony – Isten nyugosztalja! – nem tehetett semmiről.

A kanál félúton megállt a Péter kezében, a harapás kenyér rágatlan maradt a szájában, de zavarát leginkább a tekintetére kiülő értetlenség tükrözte.

– Itt hagyta? – kérdezte döbbenet, tele szájjal.

– Jóval azután történt, hogy a magyarok bejöttek. Má' javába jártak fel a falunkbeli lányok Pestre dolgozni, hozogatták haza a kelengyére való pénzt... Én mentem el Jucihoz – épp idehaza volt –; kérleltem, könyörögtem neki, ha istent ismer, vigyen magával... Elegendem vót az örökös szemrehányásból, számonkérésből, abból, hogy Jancsi bátyád bennem látta az okát annak, hogy nem született pulyánk. Lehordott mindenféle félcsípejű kurvának, még az apámat sem kímélte, pedig apám jó ember volt, állt a szavának. Elég az hozzá, három hétig bírta a lábam a strapát a szövőgyárban... Haza kellett jönnöm, a drágalátos uramhoz, hogy ahhoz. Attól kezdve...

Azóta, s ezt Valló Péter is megtapasztalta, a szökést megelőző időszak emléke orvosolatlanul ott sajog, búvópatakként kanyarog a legeldugottabb agytekervények mélyén, nem lehet meg nem történté tenni. S már semmi sem lesz ugyanaz, mint volt azelőtt, mielőtt úgymond (csonkos Béla szerint): világgá ment. Meglehet, azt tett volna jót Péternek, ha az apja, id.

Valló istenesen elveri, az iskola számon kéri rajta a három hét igazolatlan hiányzást; hogy sírjon, szenvedjen, izzadja ki magából az eltulajdonított pénzt, a félévi, érdemtelenül kapott iskolai jegyek ellentétét. De ahelyett: Ágnes néne negédes, Kati mama szánakozó volt irányába; csonkos Béla megígérte, hogy beavatja a méhészkedés rejtelmeibe, Janika neki adta a sok csereberét megélt, Piramis együtttest ábrázoló poszterét; anya megpróbált orvosi igazolást szerezni (eredménytelenül), apja egy jópofa, vicces ember fizimiskáját magára ölteni (reménytelenül).

Nem csoda, hogy Péter végül belebetegedett a sok jószágba.

Valami rettentően kezdett hiányozni az életéből, s bár körülírni sem tudta, nem hogy nevéen nevezni, de afelől nem volt kétsége, hogy az a valami létező dolog, s a körülötte élőknak a birtokában van.

Hol éjszaka, lefekvés után, hol reggel, az ébredés első pillanataiban tört rá a hiányérzet keltette szorongás. Bőre hirtelen lúdbőrössé vált, aligság kapott levegőt, és a szíve... a szíve úgy kalimpált, mintha ki akarna szakadni a helyéről. Aztán csönd, gyöngyöző izzadság a homlokon, némi remegés, s jött a percekig tartó ólmos fáradtság – mozdulni sem bírt.

*

Fél órával a menetrendszerű autóbusz érkezése előtt Valló Péter már a buszmegállóban állt. Éjszaka alig aludt (meglehet, ebben a Vendellel folytatott délutáni beszélgetés is közrejátszott), nem reggelizett; az eseménydúsnak ígérkező napnak a gondolata izgatta. Ráadásul: az anyja, a sőtartóig bezárólag, egy nagytáska batyut készített az útra, s mindenáron azt akarta, hogy magával cipelje. Kati mama az ágyvégen ülve a szófogadatlan fiú esetéről motyogott. Öccse csámcsogva evett, s az apja, nem tudni miért, a tehénistállóban felgyűlt, ott bűdösödő trágyával hozakodott elő, hogy nem csak ő issza a tejet, eszi két pofára a túrót. Péter legszívesebben üvöltött volna; reszkető inakkal, de türtőztette magát. A fürdőkádban ülve, gondolatban mondta meg a magáét id. Vallónak: Janika kezéből sem esik ki a villa. Öccsének öltözködés közben, képzeletben ment neki, vágta jól fejbe, hogy csengjen a füle, ne bosszantsa tovább a gusztustalan csámcsogásával. S igen: köszönés nélkül hagyta ott az egész társaságot, Kati mamástól. Nem tudják megérteni, az istennek se, hogy neki pontban nyolc órakor a járasi Hadkiegészítő Parancsnokság udvarán kell állnia, hogy a sorsárról van szó, nem pár villa ganéról; fogkeféről meg bolyhos törölközőről; csak azért is Pistikéről!

Állt a buszmegállóban. Kopott farmernadrág volt rajta, a legújabb divat szerint, övön kívül hordott piroskockás ing. Rövidre vágott haja

nem illett a nyakában lógó, rockegyüttesek neveivel teleírált rojtos vászontarisznyához, izgékony türelmetlenségéhez. LGT, Piramis, P. Mobil... Ha nem a nadrágszáron, akkor a tarisznya övén zongoráztak az ujjai. Nem és nem – nem jelenhet meg az orvosi felülvizsgálaton hosszú, koszcspajzott hajjal. „Nem és nem...” – kereste a ritmust, oldotta mind breakesebbre a buszravárás keltette szorongást. „Igaza lehet Vendelnek – vélte sóhajtásnyi szünetet tartva –, hogy a Hobó Blues Band az igazi.” Aztán, már csak a három óra húszra gondolt, a hajnali derengésbe belényilálló bluesra. Nem érdekelte a Hadkiegészítő Parancsnokság épületének aszfaltozott udvara, se az odahaza történetek, még annak sem örült, hogy az útra elkészített nagy batyuból végül is csak a sportruháját, szobapapucsát viszi magával. „Mert meglehet, minden meglehet... Igen és igen – kár, hogy nem tanultam meg citerázni!”

Valló Péter fél órát várakozott a buszmegállóban, s közben ugyancsak megszaporoztak körülötte utazni vágyó falubelijeit. „Rokon, nem rokon, le a cseresznyefáról” – dörmögte maga elé, és senkire, semmire nem volt tekintettel: az elsők között kapaszkodott fel a zsúfolásig telt autóbuszra, fizette ki a viteldíjat a sofőrnek. „Nem fagyaltozni megyek a városba, behívóm van, vagy mi a szösz!” – igazolta maga előtt a pimaszságát, hogy aztán még undokabbul vesse be magát az egymáshoz préselődött emberek közé. Beljebb kellett jutnia az autóbuszban, mindenáron! A szőke hajú, s minden bizonnyal kék szemű lány a harmadik ablaknál állt, vagyis, mikor beállt a busz a megállóba, Péter ott látta meg. „Még egy kicsikét!” – nyögte, s térdét, könyökét használva, ereje teljes megfeszítésével végül sikerült a lány mögé kerülnie. Tavaszhoz illő, sárga színű, apróvirág mintás ruhácskát viselt. Anyagát selymes tapintásúnak érezte Valló Péter, mikor a kapaszkodóvas után nyúlva, kézfeje végigsiklott a lány hátán. Akarva sem tudott volna közelebb bújni a szőkeség lágyan domborodó csipejéhez, vékonyka derekához, mint ahogy a túlszűfolt buszban utazók odapréselték. Szó szerint. „Ebből se lesz ismerkedés” – volt az első gondolata, de ahogy megérezte ölen a lány feszes fenekét, melltartójának pántját a mellkasán, kisebb rémület fogta el: nyilván ő is érzi az ágaskodó... Visszafojtott lélegzettel várta, mi fog történni, de, és ez kissé meglepte, a lány nem húzódtott el, nem fordult oldalvást. A keze szinte önkéntelenül csúszott mind közelebb a kapaszkodóvasat szorító fehér, puha kis kézhez; s alig hogy hozzáért, a lágyan domborodó csípő megmozdult, először le, aztán lassan föl... Le, lassan föl...

A jó dolgok pillanattá sűrítik az időt. Mire rádöbben az ember, mi is történt vele valójában, a rácsodálkozás kábulatában olyan egyes egyedül marad, mint Valló Péter a végállomásra befutott autóbuszban.

Igen, mozdulnia kellene: de hová? Miért? Miért kell átbukdácsolnia a piacolni érkezett asszonyok busz mellé lerakott kosarain, nagy táskáin? Holott még itt van: hallani ruhácskája halk zizegését, érezni szőke hajának jázminillatát... Itt van valahol! Nem tűnhetett el csak úgy!

Sietett. Futott. Rohant. Be a váróterembe, ki a váróteremből; végig a hosszú placcon, egészen a nagyútig, meg vissza, még az indulásra kész autóbuszokba is bekukkantott, de sehol nem találta a sárgaruhás lányt. Elnyelte a káprázat, hogy az! Mert mi más lett volna az egész, ha nem egy káprázat, ébren álmodott álom? „Nem és nem igaz...” – lihegte, ismételte kifulladásig Valló Péter; azért mégis visszament a váróba, fölment a lépcsőn a terem galériájára, hátha... A karzatot egy hűtőpultos gyorsbüfé foglalta el vaslábú asztalaival, székeivel, s a kávé ugyanúgy két csészéből itták reggel kilenc óra előtt a vendégei, mint másutt. Mióta bevezették az új pártfőtitkár, Andropov tiltó rendelkezését a reggel kilenc óra előtti alkoholárúsításról, senki nem csodálkozott a dolgok ilyenként alakulásán. Péter sem. Csalódottsága okán maga is beállt a sorba, kért két kávé, majd, miután illendően viszonzta a túlpirosított büfésnö cinkos mosolyát, gondolkodás nélkül magába döntötte az egyik csészében lévő féldeci vodkát. „Uramisten, mi lesz, ha észreveszik rajtam az orvosok, hogy ittam!” – rémületét követően egyik cigarettát a másik után szívta a kávézó egyik asztalánál ülve, s közben ekként okoskodott: „Tojok rá, ő kezdett ki velem, ejtett a végén pofára – nem én őt!”

Gyalogosan indult el a városközpontba. A kék színű Ikarus autóbuszok gyors egymásutánban haladtak el mellette. De nemhogy a számukat – 2-es, 7-es, 10-es... –, a kereküket se igen látta Valló Péter, annyira lekötötte a figyelmét az útpadka finom, a sebes gépjárművek légsvungja által folyvást más és más alakzatba fodrozódó, csipkéződő porának a látványa. Az elmúlás, vagy az illékony valóság mibenlétén elmélkedik ilyenkor az ember; ha nagyon csalódott, nem tud szabadulni önnön semmiségének tudatától. Porba sűjtja. Istenem, milyen rettentően nehéz onnan felállni! Gondolni is arra, hogy még ma dolga van: el kell jutnia A pontból a B-be, ahol majd gatyaszárban végigmegy egy csomó fehérköpenyes, vadidegen férfi és nő előtt, akik forgatják és tapogatják; súlyát, magasságát méregetik, csalafinta, beugratós kérdésekkel nyaggatják hosszú perceken át, hogy végül kezébe nyomhassanak egy, a járási kórházba szóló beutalót. Mert ott majd alaposabban megforgathatják és megtapogathatják; a kórlap macskakaparásszerű bejegyzéseiben megindokolhatják azt, hogy miért nem lehet katona. Miért... „Miért nem fordult legalább egyszer hátra,

hogy láthassam az arcát, megismerhessem?” – emelte tekintetét kérdőn Péter a magasba, saroknyira a Hadkiegészítő Parancsnokság épületétől.

Bő húsz perce volt még nyolc óráig. Méricskélhette volna kedvére – mint már nemegyszer – avatott szemmel az üzletkirakatokra kiragasztott, a házfalakra felfüggesztett plakátok, az úttest fölé kifeszített lózungok nagy fehér betűit. Eltöprenghetett volna azon – mint már annyiszor –, hogy a kisebb, nagyobb, még nagyobb ötágú-csillagos, sarlós és kalapácsos, Lenin arcéles klisékhez hozzá lehet-e jutni készen, mikor dekoratórnek áll, vagy magának kell majd kimetszenie linóleumból, mint tette Vendel. Ez utóbbi eshetőség problémák garmadát vehette volna fel, elégségesen kitöltve a várakozás idejét, ha már a kezdet kezdetén nem folytak volna össze azok a fránya cirill és latin betűk Valló Péter szemei előtt. De – összefolytak. A lózungok kerekded betűi meg fogták magukat, és egyszerűen leperegtek; ott gurultak, karikáztak a föllocsolt, fénylő hátú aszfalton. Valló Péter képzeletében a betűk helyén, a sárgán villogó szemafor fölött tavaszhoz illő, apróvirágos, napsütésben fürdőző rét kezdett el burjánzani a hosszú, vörös színű vásznanon, és csak burjánzott, csak burjánzott...

A járás falvaiból és a városból behívókkal verbuvált, kiszuperált osztag (így nevezték egymás között magukat a fiúk) teljes létszámban ott ácsorgott, csámborgott a parancsnokság épületének bejárati kapuja előtt. Péter először azt hitte: őt várják. De nem. Azzal fogadták, hogy nem lesz orvosi vizsgálat, s ha az információs iroda ablakánál leadja a behívóját, expressz kézhez kapja a kórházi beutalóját. Valló Péter ment, leadta a behívóját, kézhez kapta a háromszögű pecsétel hitelesített kórházi beutalót, aztán, mivel ő sem tudta (először fordult elő, hogy elmaradt az orvosi felülvizsgálat), mi ilyenkor a teendő, beállt a fiúk közé. Együtt fütyentgetett velük a mellettük elhaladó lányok, asszonyok után; köpködté szerte a pirított napraforgó maghéját; nejlonzacskóba fújta a cigarettafüstöt, mert úgy nagyobbat durrant, jobban meghűtötte a vért a mit sem sejtő járókelőkben. Azonban, mintegy parancsszóra, egyszerre csendesedett el a társaság, alászálló nevetésük megjegesedett, lehűtötte a kedélyeket. Félénken, hol egymásra, hol a bejárati kapu felé pillogtak, de mert nem akadt önjelölt hangadó közöttük, se a kapun nem jött ki senki, hogy megfogadni érdemes tanáccsal lássa el őket, a kezdeti dermedtség átcsapott lehangoltságba. Majd mindannyiuknak eszébe jutott valami... rossz, végül az, hogy ő fél ember, selejt, akit a parancsnokság szóra se méltat. Péternek is fáj ez a tudat, már hogyne sértette volna az önérzetét! Szíve mind szaporábban vert, gyomra gombócnívá zsugorodott;

reszketett, izzadt, s ha nem szólal meg egyikük (talán a Macsolára való gyerek), és nem tanácsolja azt, hogy menjenek a kórházba, nehogy a késedelemből baj származzon – lába összecsuclik a gyengeségtől.

Vert seregként vonultak be a kórház felvételi osztályára, s nemcsak a felvételi papírokat adataikkal kitöltő, ügyükben telefonálgató nővérke, de a vörös hajú, piros köpenyes, folyvást zsémbelődő öreg takarítónő sem értette, hogy fér el annyi szép szál fiatalember az irodától üveglablakkal leválasztott csöppnyi előtérben. Végül mindahányuk adatait feljegyezte a nővérke, s leadhatták civil ruháikat a raktárba, felvehették az otthonról hozott sportruhákat, pizsamákat, felhúzhatták lábukra a szobapapucsokat; elindulhattak a nővér után, szépen, libasorban, hogy elfoglalják a kórházi osztályok üres ágyait. Legtöbb fiú a szemészeti, orr-fül-gégészeti és a traumatológiai osztályra jutott. Holnapi viszontlátással váltak el egymástól, holott tudták, hogy se holnap, se azután nem fogják óhajtani egymás társaságát, sőt, ha módjukban áll, még azt is letagadják majd a többi beteg előtt, hogy ismerik egymást.

Péter sem vágyott egyébére – míg tartott a csoportos vonulás épületről épületre, emeletről emeletre –, csak arra, hogy mielőbb kórtermi ágyában tudhassa magát, s újra, igen, újra Valló Péter lehessen, ne egy leírt sorköteles a sok közül.

Az idegosztály új, háromszintes épületébe négyen követték a nővérkét: két fiú lemaradt a földszinti folyosóra nyíló, a mozgásszervi bántalmakkal küszködő és az agyrázkódásos betegek számára fenntartott szobákban. Péter és még egy társa nevét olvasta fel utolsónak a kezében szorongatott papírosról a nővérke, aztán ők is elindultak föl a lépcsőn a harmadik emeletre. Az első lépcsőfordulóban még alig, a másodikban annál inkább hatalmába kerítette Valló Pétert az ellenszenv, amit a mindvégig mögötte szörtyögő, tösnyögő fiúval szemben érzett. Kis híján múlt, hogy nem fordult vissza, s pofán nem vágta a majd kétméteres... tunyaságot, de türtöztette magát, nem először. Mindenki tudja róla, hogy szimuláns, hogy egy kivételezésbe belehízott pártfunkci-poronty, egy leendő léhűtő, hogy az! „Még hogy vegetatív disztóniás!” – sziszegte Péter, már a folyosón, az osztályos főnővérré várva, aki megmutatja majd a szobájukat, ágyukat, s úgy körül kedveskedi, nyálazza a pöffeszkedő hólyagot – aki magyarul egy kukkot nem hajlandó kiejteni, pedig érti, beszél a nyelvet (magyar anya szülte!) – hogy annak láttán felfordul az ember gyomra.

„Testvériség, egyenlőség...” – dobta magát teljes súlyával Valló Péter a számára kijelölt ágyra: megérkezett. „Bezzeg, nekem nem mondta a

nővér, miközben bekísért a hármas számú kórterembe: Péterke pihenjen, Péterke maga aludjon sokat... Még azt se, hogy jó napot! Nem, ez így nem igazság – hergelte tovább az indulatát –, ha a betegség nem válogat, az ember miért tesz különbséget beteg és beteg között? Az én vegetatív disztóniám nem disztónia!? Ugyanúgy igényli az odafigyelést, a megértést, a barátságot, a szerelmet, igen, a szerelmet, mint a Szászenykájé, azé a...!”

Talán a végletekig feldühíti magát; elfehéredett arccal, ziháló tüdővel hánykolódott volna az ágyán, ha nem nyilall fájdalom a lábikrájába, nem feszíti mozdíthatatlanná a lábfejét. Mindig ez történt, mikor túlzottan felizgatta magát, s a bajon a gyerekes duzzogás mit sem segített. Tűrnie kellett, várnia, hogy a heves izomgörcs magától felenged, nem kúszik mind följebb és följebb, mígnem eléri a szívét, s akkor, igen, akkor mindennek vége... „Kellemes, megnyugtató dolgot kell elképzelnem!” – szuggerálta magát; kapaszkodott Péter két kézzel a kezelőorvosa javallotta reménysugárba: az önszugesztióba. De: sem a szelíden hullámzó tengert, sem a hósipkás hegyek látványát nem tudta maga elé varázsolni – az ismeretlen, sárgaruhás lány feszes fenekét érezte ölen; orrában hajának jázminillatát. S egy pillanatig úgy tűnt, felsóhajthat; a megkönnyebbülés helyett azonban az eddiginél is élesebb fájdalom nyilallt a lábszárába, s újult erővel tört rá a halálfélelem.

A szobában tartózkodó betegek azonnal felfigyeltek Valló Péter fájdalomtól eltorzult arcára, pánikrohamára. Egyikük nővér, orvos után sietett. Ezúttal Vallóné nem intézhette volna el egy kézlegyintéssel Péter betegségét, nem mondhatta volna – mint a szomszédok, ismerősök előtt szokta –, hogy a nagyfiának csak egy kis szívidegessége van; se Jancsi bácsi azt, hogy ficsúrnáthája. Sőt, Vendel sem tarthatott volna kiselőadást a stresszről vagy az agykéreg gátlási folyamatainak gyengeségéről. Egyedül a főorvos leegyszerűsített diagnózisa lett volna helyénvaló, amit Valló Borisnak mondott, látva, hogy az asszony nem akarja vagy képtelen megérteni, miért nem lehet katona a fia: „Tudja, elvtársnő, az olyan érzékeny idegrendszerű ember, mint a Péter, vonzza magához a bajt, bármikor elsülhet kezében a fegyver.”

MÍTOSZ ÉS TÁRGYSZERŰSÉG

A Forrás Ifjúsági Stúdió megalakulásának 40. évfordulójára

„Ez az antológia... dokumentum és felmutatható érték, segítség a mítoszok és legendák dzsungelének 'parkosításában'. Mert igazán itt kell a konok tárgyszerűség...” – írja S. Benedek András a *Nézz töretlen bomlokomra. A Forrás Stúdió versantológiája* című kötet előszavában (Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1994).

Az idézet két kulcsszava – *mítosz és tárgyszerűség* – mindenképpen elgondolkodtató. E fogalmak nyilvánvaló összeférhetetlenségének tudatában ugyanis üdvözlendő, ha erre az összeférhetetlenségre olyasvalaki utal, aki némely korábbi megnyilatkozásaival akaratlanul is táptalajt adott a mítoszteremtéshez. A két kulcsszó körüli tiszteletteljes, de árgus szemű forgolódás tehát indokolt, sőt szükségszerű, annál is inkább, mert a Forrás Ifjúsági Stúdió napra pontosan negyven évvel ezelőtt, 1967. november 15-én alakult meg, s egykori tagjai közül az évforduló kapcsán senki nem írt egy sort sem folyóiratunknak.

Pedig a Forrás Stúdió – mint jelenség, mint civil kulturális kezdeményezés, a hatalommal szemben és a nemzeti, emberi, alkotói szabadságjogok védelmében működő „intézmény” – olyan *tett* volt, amelynek jelentősége nem erodálódik, nem erodálódhat a múltó időben, hiszen felelősséget ismerő írástudók számára ma is cselekvő magatartáspéldát sugall. S hogyan, mi módon teszi ezt? S. Benedek András írja: „A magyarságnak valószínűleg mintegy két évezrede vannak táltosai, varázslói, költői. A kárpátaljai magyarság számára a második világháború után ez nem adatott meg. Értelmisége vagy a háború, vagy a 'malenykij robot' poklában veszett el. Az otthonmaradtak ajkára is fekete viaszpecsétet vert a félelem, a létezés kényszere. És ekkor, szinte a semmiből jelentkezett egy fiatal generáció, amely felvállalta az ezredévek folytonosságát és nem volt hajlandó elfogadni az 'ezer év óta nem volt itt semmi' parancsát. Hallották a parancsot, de nem értették; fontosabb törvénynek engedelmeskedtek. Tudták, ha egy közösség nem tud a saját nyelvén szólni, az elveszett. A szólás, a megszólalás és a közösség gondjainak, sorsának megszólaltatása volt tehát az igazi parancs. Ennek engedelmeskedve kezdett hozzá egy maroknyi csoport, hogy elvégezze a máshol és máskor több száz nemzedékre szánt feladatot: eljuttatni a kárpátaljai magyarságot a szóbeliségtől az irodalomig; a hamis próféták szavától saját visszahallható szavukig.”

Az idézett sorokban csak előre megfontolt rosszindulattal lehetne „kimutatni” a mítoszteremtés szándékát. A sorok írója teljes joggal igyekszik meghatározni a „maroknyi csoport” mibenlétét, küldetését,

vállalkozását; még akkor is, ha annak tagjaként teszi ezt, s így a nélkülözhetetlen objektivitáshoz az adott (és ahhoz hasonló) eset(ek)ben óhatatlanul némi szubjektivitás társul.

A függetlennek nevezett közelítés eredményeként megfogalmazott definíció kimondásának feladata nem az övé, nem az övék, hanem a sors szabta körülmények okán „kívülálló”, de az övékkel azonos művészi és politikai elveket valló kortársaké, s még inkább a szerencsésebb sorsú későbbi nemzedéké.

Rég eljött az ideje, hogy kimondjuk: *igen, a negyven évvel ezelőtt „semmiből” feltörő Forrás ordító biányt pótolta a megnyomorított kisebbségi létezésben – belőle eredeztethető a ma már patakosan csörgedező kárpátaljai magyar irodalom és a kulturális, politikai önvédelem gyakorlata.* A Forrás-jelenség a művészi és politikai cselekvés szerves egységének ritka pillanata volt, kishazai történetünkben egyedülállóan. Még akkor is, ha S. Benedek András a már idézett előszó utolsó előtti bekezdésében rokonszenves szerénységgel így ír: „Ez az antológia azonban csak egy szelet... A hályogkovácsok, a jelzésekből is értő anyák és a már csak emlékezetükkel látó öregek kommunikációs eszköze ez: az elemi költészet. Ennyit tudtak ezek a fiatalok akkor és ott elmondani önmagukról és Kárpátaljáról.”

Az „ennyi” elmondása akkor és ott – a szükségszerűsége túl – igazi tett volt, amelyben, mint azt Penckőfer Jánostól tudjuk, benne *a jellem*. A nemzet létérdekeit felismerő, féltő, akár személyes áldozatvállalás árán érvényesíteni törekvő írástudók jelleme, amely mára kiveszni látszik az egyébként nagyon tehetséges alkotóknál is.

Ebből a szempontból nézve indokolatlan leminősítésnek tűnik S. Benedek András megállapítása ugyanabban az előszóban: „Szélesebb lett tevékenységük spektruma... Ekkor fogalmazták meg a kisebbségi önismeret feladatköreit. Demográfiai, néprajzi stb. anyaggyűjtést kezdeményeztek, lényegében megteremtve egy önmagát nevelő-fejlesztő kisebbségi intézmény alapjait... Az idő meghozza a bölcsességet is. Ma már tudjuk, hogy ez a tágabb horizontú vállalkozás voluntarista volt.”

Vajon csak az én szememben tűnik jogosnak a kérdés: beszélhetünk-e voluntarizmusról egy olyan feladatvállalás esetében, amely *szükségszerűen* szakadt – szinte személyre szabottan – a Forrás-nemzedékre, ráadásul egészen természetes módon szervesült annak cselekvő akaratával?

Nem, hiszen a mindenkori voluntarizmus egyik jellemzője gyakran a terméketlenség, végső soron a kudarc; márpedig a Forrás valóban *tág horizontú* vállalkozásának konkrét eredményei lettek: például a néprajzi kutató-gyűjtő munkában *Vannak ringó bölcsők* címmel az Intermix Kiadó gondozásában idén második kiadást megért kárpátaljai balladagyűjtemény,

amely a maga nemében pótolhatatlan kincs, és amely az összeállító, Vári Fábián László szerint is részben kollektív gyűjtőmunka eredménye; vagy az együttgondolkodás és együttes cselekvés által kimunkált, a kulturális-oktatási igények kielégítését sürgető politikai beadványok; na és a művek, a forrásos fiatalok versei, amelyekben a hivatalosan megkövetelt udvari költészet gyarlóságaihoz képest egészen más minőség rajzolt megkapó, ma is épülő ívet a valóságközpontúságtól az egyre magasabb esztétikai értékeig.

Legfeljebb arról beszélhetünk, hogy a nagy ívű vállalkozás sokkal több értéket tudott volna megmenteni, illetve teremteni abban a korban, ha – sajnos, törvénytörően – nem konfrontálódik a világalpári célokat dédelgető, a kis népek – kivált a kisebbségek – létérdekeit semmibe vevő birodalom nemtelen érdekeivel.

Az „összecsapás” kimenetele akkor – a múlt század hetvenes éveinek elején – előre látható volt: a Forrást janicsári segédlettel eltápostá, befajtotta a hatalom.

Külön elemzések tárgya lehetne, micsoda sérelmeket, fejlődésbeli megtorpanást, lelki válságot okozott a brutális retorzió, a stúdiótagok ellehetetlenítése. Sokuk számára évekre szóló szilencium, némelyikük számára a szülőföldről való távozás következett, ami akkor is fájdalmas, ha a menekülés útja az anyaországba visz. Mert a szülőföld és az anyaország kisebbségi szemmel nézve korántsem azonos.

Most, csaknem két évtizeddel a birodalom bukása után világosan látni a Forrás fiataljainak nagy igazságait, az általuk tanúsított szellemi ellenállás értelmét. Azt, hogy – mint egy másik Forrás-tag, Fodor Géza írja ugyanannak az antológiának az utószavában – „Az a néhány éves munka, amit a Forrás kifejtett, töredezett voltában is jelentősen hozzájárult szűkebb régióink irodalmi és szellemi életének befolyásolásához. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az a tény, hogy Kárpátalján a nyolcvanas-kilencvenes években bekövetkezett szemléleti változások lehetővé tették a Forrás korábban meghirdetett és képviselt irányvonalának folyamattá rendeződését, amely azóta egyre megújulóbb és kiteljesedőbb vetületeket mutat.”

A történelmi igazságtétel azonban részleges. Egyrészt nem tehetette meg nem történet a történeteket, másrészt a kisebbségi légtudatok ma is megoldásért kiáltanak. Vigasz lehet a tény, hogy bár a hatalom szöges bakancsa beletiport a forrásos fiatalok életébe, eszméibe, de a gerincüket képtelen volt megroppantani. Itt vannak köztünk, jó néhányuk alkotói munkássága ma is tovább épül a teljes kibontakozásig.

Közben új írónemzedékek jöttek, jönnek, ha nem is ahhoz hasonló rajban, mint ők annak idején. Ebben a helyzetben igen sok függ attól, mennyiben tekintik követhetőnek a forrásosok példáját mai írónk, költőink.

Elvárni tőlük, rákényszeríteni őket erre nem lehet és nem szabad, mert egyrészt S. Benedek Andrásnak igaza van, amikor – másutt – a régi szólást idézi: „Kétszer ugyanabba a folyóba lépni nem lehet”, másrészt az embert és művészt próbáló feladatok vállalása csakis belső késztetésből eredően lehet többé-kevésbé sikeres. De talán felesleges is lenne a példát „erőltetni”, hiszen fiatal és tehetséges alkotóink legjobbjai felismerték: bármennyire változnak a dolgok, sajátos kisebbségi helyzetünkben az alkotó értelmiségi feladata ugyanaz marad – befoghatatlan szájú szószólója lenni a közösségnek, amelyből jött. Tudják azt is, hogy ez a feladatvállalás nem korlátozza az alkotói szabadságjogot, de megóvhat a talmi értékek csábításától.

Visszatérve a címben jelzett kulcsszavakhoz, legalább az említés szintjén szólni kell egy olyan kinyilatkoztatásról, amely magában hordja valamiféle – jellegénél fogva másokat lebecsülő – felsőbbrendűség-tudat, s azzal együtt a mítoszteremtés veszélyét. S. Benedek András írja ugyanabban az előszóban: „Az antológia szereplőinek névsora természetesen nem teljes. Kimaradtak többen, akik az idő rostáján is kihullottak.” Az idézet első mondatában érzékelhető pontatlanság önmagában is furcsállható (az antológia szereplőinek névsora ugyanis az egykori Forrás-tagok *teljes névsorához viszonyítva* tekinthető csak hiányosnak), de ennél furcsább – mert sommásnak tűnik – a második mondat állítása, amelynek áldozatául esik – például – a szintén egykori Forrás-tag Kecskés Béla, aki a szocializmus kezdeti igenlésétől annak elutasításáig Kovács Vilmoshoz hasonlóan igen nehéz utat tett meg, és költészete – különösen a *Pattog a rozsdá* időszakában – esetenként jelentősebb értékeket adott irodalmunknak, mint az antológiába beválogatott szerzők, illetve költemények némelyike. Nem volt tehát természetes az ő mellőzése az antológiából, ráadásul az indoklás nélkülözi az S. Benedek András által is kívánatosnak tartott, minden értékre odafigyelő tárgyyszerűséget.

Ez a muszájságosan kifogásoló észrevétel nem kisebbítheti a negyven évvel ezelőtt megalakult, rövid idejű létezésre ítélt Forrás Stúdió jelentőségét. Tagjainak *elkötelezettsége, felelősségvállalása, szellemi bátorsága és eredményei* előtt minden időben fejet kell hajtanunk.

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY

2007. november 15.

FODOR GÉZA

FORRÁSVÍZRE VÉRCSEK SZÁLLTAK

*A völgykatlanból hogy fölfakadt
Mohos sziklák közt tört elő
A fehérr tüzekkel forgatag
Iramban bánytorgó erő*

*Még pázsit-feletti halk ívet
Szivárványolt a pillanat
Mint sirálynyíl, frissen tárt vizen
Villant egy türkiz égdarab*

*S fényük áttetsző sugarán át
Csengve ütődő vízgyűrűk
Visszhangzóbb felszínekre tárták
Gyöngyöződő eszméletük*

*Támadt rögvest negatív nap
Torkán sistergő tűzkerék
És a kikiáltott dél alatt
Tükröket tört be a sötét*

*Hogy jéggé dermedtek az igék
Konokabbá vált a szótag
S a szent Bertalan-éj holdívét
Sarlózta barbárabb korszak*

*Melynek tüzeit – az elmerülő
Ég által – hosszan megülte
A jég alá szorult levegő
Posztumuszt döbbenete*

*És sodort ránk fekete árnyat
(Bukdácsolt belé ér, folyó)
A forrásvízre vércsék szálltak
Szárnyaik alól vert a hó*

LEMEGY A NAP

*Még várunk egyre, mozdulatlan, némán
és elmézzük hosszan e fél-égtájt, ahogy
egy szélkakasfarkon széthasad vakon
mint vérző Veronika-kendő
az alkonyati szél a szárnyakon*

*Majd a naplemente felvonóbídjá
borhosok, vízmosások meredélyéről
hirtelen fölcsapódik homlokunkra –
s szemünk tükrös örvényén mélyen
zeng az ég a bogárciripelésben*

*Míg ki nem huny a királygyertyák lángja
e holdfény nélkül alvó, zsibbadt földeken
hol megint csak a csönd hull önmagába
mely megtartva egykor elviselt
ha dérvért színben vibrált a zsálya*

*Mára: visszaállt tükörkép az este
a göncölök rúdját ütve fönny keresztbe
fejünk fölött, mint újonnan tört pálcát
– új Midászaink most váltják át
nagycsillagainkat ezüstpénzre*

*Most már az idők múlásával egyre
jobban árad szét a gázs is csontjainkban
míg óriássá nő a kerti törpe –
hullhat az ég e sivár földre
a kripta-éj mindig lakhatatlan*

OLÁH ANDRÁS

MUNKÁCS ELESTE

*Ilona húst szeletelt éppen
s az első morajlásra
mibe az ablaktábla beleremegett
ahogy volt (fehér kötényben
bárddal a kezében) rohant a falakra
Már ott tolongtak a várbeliek
„Caprara döntő rohamra készül”
vetett fészket szemükben a rémület
De akkor már süvítettek a golyók
s a becsapódás nyomán a véres sikoly
füstölgő romokba temetkezett
Ilona elszántan készült
sisakot vértet vett hamar
de fehér kötényébe
mit magáról sebtiben levetett
belekapott a bolond szél
s az már ott lobogott a magasban
fönnakadva egy félrecsúszott gerendán
Ilona először nem értette
miért hallgattak el túlhan a fegyverek
csak azt látta
hogy a várbeliek
sápadt tekintettel borulnak elé
A pap lépett melléje
s a zászlórúddá avanzsált gerendára mutatott:
„Ne sírj lányom... Az ott Isten ujja...”
De Ilona sírt
mert látta: Isten ujja balott...*

definíció

*a felejtés
a lélek némasága*

*a felejtés
az álmok rejtőzködése*

*a felejtés
cserbenhagyás*

*a felejtés
vértelen halál*

könnyek

*„már nem ugyanaz a lélegzet vezet”
(Simándi Ágnes)*

*félnek tőlem a halott virágok
s félek tőlem én is
– ki tanúja voltam önmagamnak –
a hit is mintha kopna
mióta sebova se tartok
s bár kipróbáltam a lehetetlent
a vége mindannyiszor az lett
hogy a könnyek bennem
egyre csak visszafele folytak – – –*

közjáték vagyunk

*abban egyformák vagyunk
hogy orvvadászok lesnek ránk
ezen az elátkozott színpadon
– számunkra nincs fegyverszünet
sem vadászati tilalom
csak homok alatti csönd
hisz közjáték vagyunk csupán
Isten elfuserált ötletében*

HEVESI KOVÁCS JÁNOS

jégverés

*Isten ma
acélkönyeket pergetett
egy végighűlt világért
középen álltam
a kifordult esernyő
hajamba tépett
megcsodáltam
az út magára folyatta
köntösét
sárgászöldre festette
kutyák és öregasszonyok
jajgatása
két perc múlva
tisztá volt az ég*

szerellemmumusomnak

*emlékezhetnénk, egyszer
annyira
egymásba feledkeztünk
fiatal szerelemszaggal
borítva pelenkánk
te a kezem tekerted
én hajad cibálva
kiabáltam
nehogy abbagyd
azóta minden
másképp alakult
nem emlékszel rám
és lehet, csak
kitaláltalak*

RUSZIN NÉPBALLADÁK

A HÜTLEN SZERETŐ VISSZASZERZÉSE
VARÁZSLÁSSAL

*Szóke kislány bánatában
a ligetet járja,
nem leli helyét a földön,
elbagyta a párja.*

*Minden ösvényt, minden zugot
átkutatott érte,
javasasszonyhoz ment végül,
bogy tanácsát kérje.*

*A jó asszony vigasztalta:
– Úgy lesz neked könnyebb,
ha hazamégy jó anyádhoz,
s nem hullatsz több könnyet.*

*Szeme méginkább patakzik,
nem hallgat a szóra:
– Kérve-kérlek, öreganyám,
mondj valamit róla!*

*Hét éve lesz most az ősön,
bogy viszi a lába,
kétségek között vergődve
nem lelek nyomára.*

*Tengermély az én bánatom,
te talán megérted.
Mindenemet neked adom,
ha hazavezérel.*

*Szívemet szerelem gyötri,
elepedek, érzem.
Úgysem lesz már önélküle
vidám, boldog éltém.*

*Lánypajtásim párosával
járnak mulatozni –
kár volt engem, édesanyám,
a világra hozni!*

*Ünneplőben megy misére
minden lánypajtásom,
csak én élek sorstalanul
ezen a világon.*

*Teelőtted, én Istenem,
nyitott könyv a lelkem.
Fordítsd hozzám, bárhol jár is
a hűtlen szerelmem!*

*Öreganyó mondja: – Lányom,
feledd el a búdat,
amíg fejedem viseled
szűzi koszorúdat.*

*Eredj inkább ama völgybe,
nézz széjjel a réten,
keress szagos füveket a
kányafa tövében.*

*Ha megleled, szedd ki szépen,
vigyázz gyökerére,
vidd baza és ültesd el a
kedvesed kertjébe.*

*Ha megfogam, ha kizöldül,
bimbót hajt s virágot,
hűtlenné lett kedvesedet
hamarosan látod.*

*De ha romlás szele éri,
s lekókad egészen,
ne várd baza azt a legényt:
az ő sírja készen...*

*– Ó, Istenem, milyen sorsot
tartogatsz még nékem?
Meglágyul a kő, ha hallja
panaszos beszédem.*

*Nem fordul már nékem jobbra,
elbervadok, érzem,
mint az a fű a kedvesem
virágoskertjében.*

*– Ó, kegyelmes jó Istenem,
mért nem hallod hangom,
mért nem adtad vissza nékem
a kedves galambom?*

*Alkonyat tájt nekivágott
a nagy pusztaságnak,
elpanaszolta bánatát
az egész világnak.*

*Éjféltájban beleveszett
a nagy pusztaságba.
Az volt sorsa, hogy került
őt a boldogsága.*

PÁSZTORLÁNY AZ ERDŐBEN A LEGÉNNYEL ÉJSZAKÁZIK

*Árnyas liget szélén
kisborjak legelnek,
madarak szavára
pásztorlány felelget.*

*Amint ott legeltet,
balkan énekelget,
felkapja a szellő,
ráfülel az erdő.*

*A szellő felkapja,
a bojtár meghallja:
talpra szökken menten,
a nóta őt hívja.*

*– Mit keresel, kedves?
Közeleg az este,
a nap is búcsúzik,
búvös lesz reggelre.*

*– Csak itt legeltettem,
csak úgy énekeltem,
elköszált egy borjú,
éppen azt kerestem.*

*– Ne búsulj, galambom,
az már az én gondom.
Majd előjön, meglesz,
te csak énekelgess.*

*– Ül le, kedves, ül le
selymes, puha fűbe,
ha ily szépen kéred,
dalolok én néked.*

*Sötét lett az este,
pártáját letette,
özvegy öreg anyja
reggelig kereste.*

*Reggelig kereste,
délre fel is lelte.
– Leánykám, mit tettél
világ szégyenére?*

*– Öreganyám, hallja,
száját ne jártassa!
Elveszem a lányát,
akkor sirathatja!*

*– Ha elveszed lányom,
úgy tán nem is bánom,
kettőtökre Isten
áldását kívánom.*

*– Ha a hegyet járom,
a szép völgybe vágyom,
leszedem a rózsát,
kányafa virágát.*

*Rózsát leszakítom,
kányát elbervasztom,
én uram-teremtőm,
mit hoz a jövendőm?*

*Én uram-teremtőm,
ugyan mit csináljak,
odaadjam magam,
vagy leányként járjak?*

*Hogyba férjhez megyek,
irigykedni fognak,
ha pártában járok,
akkor pletykálnak.*

*Robanó patakknak
mit locsog a habja?
– Semmi, csak kedvesem
jegykendőjét mossa.*

V. P. Lintur gyűjtése, Vári Fábián László fordítása

KOVÁCS VILMOS

URÁLI NÉPEK ÉS A HONFOGLALÓ KONGLOMERÁTUM

(Befejezés)

4. A KONGLOMERÁTUM KAVAR CSOPORTJA

Konsztantinosz császár írja 950 táján, hogy a kangar-besenyők háborúba keveredtek a kazárokkal, de vereséget szenvedtek, mire nyugatra vonultak és Levédiából Etelközbe szorították ki a turkokat-magyarokat, akiktől ekkor elszakadt és Perzsia határvidékére költözött a magyarok régi nevén szavartoi-aszfaloi-nak nevezett néprész. Ugyanott beszéli el a császár, hogy a kazárok nemzetségéből való úgynevezett *kavarok* pártot ütöttek a kormányzat ellen, de a belháborúban legyőzettek, miután három törzsük a magyarokhoz menekült, elkeveredett velük, megtanította őket a kazárok nyelvére, s ő is megtanulta a magyarok elütő nyelvjárását, mivel pedig a kavarok a háborúban a legerősebbeknek és legbátrabbaknak bizonyultak, őket állították a törzsek élére.

A két összefüggő eseményről szóló tudósításnak hatalmas irodalma van, amely azonban nem hozott megnyugtató eredményeket. A tudósítás hitelességében senki sem kételkedik, a császár informátorai ugyanis az udvarában járt magyar főemberek voltak, s tegyük hozzá: örmény származása révén örmény környezete, amely igen tájékozott volt a kaukázusi és perzsa ügyekben. Kételemek csak a besenyő–magyar összecsapás 889. évi időpontja körül merültek fel, mivel (s ez igen fontos!) más források szerint a perzsa határvidékre szakadt magyar néprész – s ezt a magyar történetírás is így tárgyalja – már 854 táján a Kur folyó vidékén hadakozott.

Nos, van a császári tudósításnak egy olyan fontos mozzanata, amelyre a kutatás nem figyelt fel. Merő képtelenség ugyanis, hogy magyar szájból hangzott volna el az az állítás, miszerint a kavarokat azért állították a törzsek élére, mert bátrabbak és vitézebbek voltak a magyaroknál. Márpedig a császár ezt senki mástól nem hallhatta, csakis az udvarában járt Tormástól, Árpád dédunokájától, és Bulcsútól, „Turkia harmadik fejedelmétől és karchájától”. Ebből pedig logikusan következik, hogy az Árpád-házi fejedelmek vagy eredendően kavarok voltak, amint azt más okokból Györffy György is felteszi, vagy erősen elkavarosodtak.

Indokoltak azok az ellenvetések, hogy az említett magyar néprész nem a besenyő–magyar háborúban szakadt el, vonult keresztül az egész besenyő táboron, Kazárián és telepedett le a perzsa határvidéken, hanem valamely korábban lezajlott esemény következtében. És itt merül fel egy valószínűbb feltevés: a magyar néprész elszakadása és transzkaukáziai megtelepedése,

úgyszintén a már tárgyalt asiya (ász), painil (besenyő) és turku (magyar) népek 860. évi kazár-ellenes fellépése az évtizedekig dúló kazár belháború egy-egy mozzanata. Erről tanúskodik egy olyan forrásadatunk, amire a magyar kutatás szintén nem figyelt fel

A mohamedán írók és örmény források szerint 854–855-ben, vagyis éppen akkor, amikor az elszakadt magyar néprész a Kur folyó vidékén hadakozott, a belviszályok miatt 300, majd újabb 1000 mohamedán család települt át Kazáriából a Kur vidékére. Minthogy pedig ebben az időben semmiféle más áttelepedésről nem tudunk, mind az időpont, mind a helyszín arról tanúskodik, hogy e kazáriai menekültek azonosak az elszakadt és perzsa határvidékre költözött szavartoi-aszfaloi magyarokkal. Csakhogy – s ez perdöntő jelentőségű tény – az 1300 családdal áttelepült menekülteket ez alkalomból az arab források ász-nak, az örmények pedig osz-nak nevezik, mint ahogyan így nevezik ma is a kaukázusi alánok oszét utódait, akiknek megrel neve pedig *sav* „*iar*” „feketék”.

Tehát itt is annak a ténynek vagyunk tanúi, hogy a különböző tudósítások az ász-alánokkal, ill. azok különböző csoportjaival azonosítják az egész honfoglaló konglomerátumot. Konsztantinosz császárnál az ász-alán–besenyő keveréknép szavartoi-aszfaloi „fekete eredetű (nemtelen) lovas alán” neve az egész magyarság régi neve, s azé a néprészé is, amely a perzsa határvidékre szakadt, mivel az is ász-alán és szav iar „feketék”. A mohamedán íróknál az egész konglomerátum *basdzsirt* „ász-alán nemzetség”, s egyik csoportjának szállásterülete Al Bakri szerint éppen a Kur völgyében van, ott tehát, ahová az elszakadt szavartoi-aszfaloi magyar, ill. kaukázusi ász-alán néprész költözött 854–55-ben, ahol a tudósító szerint szomszédai egyrészt a grúzok, másfelől az *avgunb* (Munkácsi és forrásai olvasatában *Oguna*) nevű keresztény nép, amelyet az örményekkel összefonódott albánokkal, ill. ezek *aghvan* nevével kell azonosítanunk. Ez viszont választ ad arra a kérdésre, hogy egy bécsi kódex miért tünteti fel a XVI. századi Grúzia térképén Magyarországot?

A honfoglaló konglomerátum kavár törzscsoportjának nyomai egyértelműen a Kaukázusba vezetnek, ahol történetük fontos mozzanata volt lázadó szerezpük a kazár belháborúban, vereségük és menekülésük a honfoglaló konglomerátumhoz. Minden jel arra mutat, hogy a kavarak három törzsének zöme a dagesztáni Hunországból való, ezért vessünk egy pillantást erre a VII–VIII. századi forrásokban szereplő államképződményre.

Tudnunk kell, hogy ezt a Derbenttől északra fekvő területet a hunok vezértörzsének *bajlandurk* csoportja tartotta megszállva, de ugyanitt volt az alán *Dula* törzs szállásterülete és az alánok *al-Barsalia* nevű országa, ahol a bolgárok három ágának egyike is megvetette a lábát, s a krónikák ettől származtatják a kazárokat. Tény, hogy itt alakult ki Kazária magva, és a 737. évi arab hódításig az első kazár főváros is itt állt. És ide vezet bennünket szkíta-hun krónikánk is, a Kerek-tenger (Kaspi) melléki Hunországba, a

bolgárokhoz és az alánok Dula királyához, akinek Hunor és Magor által elrabolt és feleségül vett lányaitól ered a hun-magyar nép. Nem érdektelen, hogy ma is itt él a történelmi avarok utódainak tartott avar nép, amelynek magahasználta neve *Magar*.

Fontos tudnunk, hogy a hunországi nép neve az örmény forrásokban iráni: *Tavas-par* „hatalmas támadó”, s egyik hercegük neve is *Eran*, azaz „árja, iráni”, arab gyűjtőnevük pedig *kafir*, vagyis „tűzimádó, zoroasztrianus, gyaur”, amely a perzsában *kofr*, *gäbr*, *gour*, az oszétban *qaur*, *gawyr*, a magyar régiségben *kavour*, *kaur* „gyaur”, a dagesztáni hunban a tűz, a villám istenének a neve *Kuar*, a magyar régiségben a kavarok neve ugyanez: *Kuar*. A felsorolt szavak és nevek együvétartozása kézenfekvő, valamint az is, hogy a kavarok nem „valamiért” kapták *kavar* nevüket, hanem azért, mivel a kazár uralkodó erőszakos zsidósító politikája miatt kirobbant kazár belháborúban ők voltak a lázadók, a kazár zsidó uralkodók szemében a nem igazhitű gyaurok. Jellemző, hogy a kavar-magyar forrásokkal dolgozó Konsztantinosz és a kaukázusi ügyekben igen tájékozott mohamedán írók következetesen tűzimádóknak nevezik a magyarokat, ez pedig jelen esetben a kavarok, s általában az iráni népek neve.

682-ben Hunországból három főúr érkezik az örményekhez, hogy hittérítőket kérjen tőlük, s egyikük neve *Kburszán*, akárcsak a történelmi forrásokban Árpád vezértársáé, vagy Anonymusnál Kende vezér fiáé. A név jellegzetesen perzsa, *Kbur*- töve azonos a perzsa *chór*, oszét *chor*, *chur* „Nap” szóval, a teljes név pedig a perzsa *-san* képzővel ellátott *chór-san* „Naphoz hasonlatos” származékkal, ami jól alátámasztja Dienes Istvánnak azt a feltevését, hogy Kurszán kende nemzetségének a jelképe a Nap volt (láttuk, hogy a Kazáriába költözött hvarezmi vezér neve is *Kbur-zad* „Napfi”, de ezt találjuk a *Chor-fezm-os* szkíta személynévben és az oszét *chor-fäzm* „Naphoz hasonlatos” szóban is).

A Hunországba küldött Israyel örmény püspök leírja a pogány hunok szokásait. Eszerint a hunok legfőbb istenüket egy óriás lovas harcos, a perzsa nevű (!) Aspandeat alakjában tisztelték, imádták Kuar-t, az égi tűz, a villám istenét, tisztelték a Napot, a Holdat, a ligeteket és az utak szellemeit, a rontástól fantasztikus állatalakokat – közte griffeket – ábrázoló amulettek védték őket, halotti tort ültek, amikor a gyász jelül sebeket ejtettek magukon és lovas harci játékokat rendeztek, voltak táltosaik és jósaik, akik a szent helyekre is vigyáztak, de kiváltképp egy óriástölgyet tiszteltek, amely fejedelmük és főembereik szavai szerint „az istenek lakhelye, az élet fája”, amelynek tövét áldozati lovaik vérével öntözték, a *lenyűzött ló* bőrét és fejét pedig a fa ágaira akasztották.

Ki ne ismerné fel e leírásban az ősi magyar hitvilág tükörképét, amelyben ott van Aspandeat-Hadúr, a legfőbb lény; Kuar, a Nap fiának; a szent tűznek,

a mennykőnek, a sístergő istennyilának a szelleme; az áldozati szent helyek, amelyekről I. László tilalmi szólnak; a táltosok és javasok: a bűbájos Rázdi, a „varasole”, az „ördögi mesterségekben jártas Vata” és fia, János Békés várából; a magyar halotti tor a lovas harci játékokkal és I. Gézával, aki a háború áldozatai láttán „haját tépé és orcáját felhasogatá”; a szkíta-szarmata, alán lóáldozat és a szent folyóknak lovat áldozó Dareiosz, aki a népektől ugyanúgy földet és vizet kért meghódolásuk jeléül, mint 1500 évvel utána Árpád; a „jellegzetesen magyar” nyüzöttlovas temetkezés és Bartha Antal megállapítása: „Feltehető, hogy a honfoglaló, de még a XI–XIII. sz.-i népi életben is megfigyelhető lókkultusz a kaukázustól északra fekvő steppevidéken honos hitvilágra vezethető vissza”; a griffek és az életfa: a tetejetlen fa, amikkel tele vannak a magyar népmesék. És mindez ott van az oszétok Nart Eposzában, amelyben ott van még a *saglög* „szarvasember”, a mi Csodafűszarvasunk, a kopjává vált szent kardunk, a vérszerződésünk. És a perzsa műveltségkörbe tartozott kavár-alánok révén ott vannak nyelvünkben a perzsa és kaukázusi eredetű jövevényszavak, amelyek útját a nyelvtörténet nem tudja megmagyarázni, nem is szólva azokról az ismeretlen eredetűeknek mondott szavainkról, amelyek az oszétban kaukázusi jövevényekként vannak meg (pl. *läqvin* „legény”, *waschä* „eskü” stb.). De a baskír-magyarok kaukázusi szállásterülete, grúz szomszédsága, a Grúzia térképen feltüntetett Magyarország és a mindezek háttérben álló kavár-alánok kapcsán ide kívánczok még Bartha Antal egy másik megállapítása is: „Feltűnő, hogy a grúz egyházi ékszerek palmettadíszei több rokonságot mutatnak a steppei művészeti hagyományokkal és főként a magyarral, mint a – területileg elvárható – kaukázusi formakincsel.”

Természetszerű, hogy a perzsa műveltségű kavár-alánok magukkal hozták a magasfokú százsánida kultúra egyes társadalmi intézményeit, mindenekelött pedig saját alán hagyományait. Nyilvánvaló pl., hogy Kurszán kende nemzetségének, a Kartal-Korszán nemnek *Kartal* előneve az alán *kart* „kard” és az *al* „alán” szavakból alakult ősi név „alán kard” jelentéssel (vö. a nagy Sándor kori szkíta király fivérének *Kart-as-* „ász kard” nevével; az összetételre l. még *Kurd-al-Wargon* „alán kovács-isten”).

Elterjedt vélemények szerint Kurszán kende népének neve *kék kend* (keyckend), ami nem más, mint az irodalomban torzult alakja a kaukázusi alánok IX. századi királya *kekandadzs* „nemzetségfő” címének (a *ke-* előtag az óiráni *kavay-* „vezér”, *kavi* – magyar *Keve* – közép- és újíráni *kay*, *kei* folytatójának alakpárja, a *-kandadzs* utótag a *kan-* „hány; gödröt ás” – magyar *bány* – etimon *kata*, *kat*, *kad* „gödör ház; nemzetségi település; város” – magyar *báz* – származékának, ill. e származék *kand*, *kend* „ua.; nemzetség” – magyar *had* – párjának alán *kandak*, oszét *kandag* változata, szövégi oszét -g – arab -dzs-vel). Vagyis a helyes *keikend*, *kékend* népnév jelentése „uralkodó nemzetség; vezérnemzetség”, jelezve a kavároknak a törzsszövetségben vitt

szerepét (változatát l. pl. az iráni Kokanda, tkp. „főváros” helynévben, a kand, kend, kent származékokat pedig a Szamarkand, Taskent nevekben).

A vizsgált *kand*, *kend* „nemzetség; nemzetségi település” származéka az alán *kandak*, perzsa *kānde* „nemzetségfő”, amely azonos *kende*, *kend* méltóságunkkal és a belőle alakult vezérnevekkel. Az arab íróknál a magyarok szakrális királyi méltósága *K.n.d.k* (Kandak), *K.ndeb* (Kende), amely pontosan megegyezik az idézett alán és perzsa szavakkal, de *Kandak* volt a neve annak a hunokhoz csatlakozott alán nemzetségnek is, amelyből Jordanes gót történetíró származik, sőt, az avaroknak is volt egy *Kandich* nevű követe (a *kende* méltóságot összevetik ugyan a kazár *K.n.d.r. kbagan* címmel, ennek előtagja azonban a perzsa *kāndār* „város” szó).

Az arab íróknál az ügyintéző király, a tényleges magyar uralkodó címe *dzs.I, Dzs.I.b*. Konsztantinosznál is a *yulas* (olvasata gila vagy gyila) a fejedelem után következő főbírói méltóság. Anonymusnál a név *Gyila*, *Gyyla* „Tuhutum vezér unokája” (ezt vö. a történelmi Rusztem eposzi *Tebemten* „nagytestű” nevével). Krónikáinkban ugyanez a harmadik magyar vezér és Erdélyben uralkodó unokájának a neve. A méltóság és személynevesült párjának alapalakja *gila* (ennek g- hangjából az arabban dzs- lett), ez pedig a köziráni *gar-* „kiabál; panaszkodik; vádaskodik” ige óperzsa *grd-* „panasz; vád” középperzsa *gil* folytatójának, ill. *grda* – *gila* „panaszló; vádló” származékának a pontos mása „vádbíró” jelentéssel (semmi köze a török *yula* „fáklya” szóból feltett méltósághoz).

Konsztantinosznál a magyarok harmadik, szintén bírói főméltósága a *karcha*. Ezt ismeretlen eredetűnek tartják, összevetik ugyan Tuhutum vezér fiának *Horka* nevével és a *Harka*, *Harcha* nevekkel, de a hangtani eltérést nem tudják megmagyarázni. Tudnunk kell azonban, hogy az idegen nevek -k- hangját a bizánciban ch-val is jelölik, ez pedig a *karcha* – *Horka* alakok szóbelisei ch – k hangváltozatait megmagyarázza. Ami a szókezdő k-, h- hangokat illeti, ezek változását nem a magyarban, hanem az iráni hangtani szabályokban kell keresnünk, ugyanis: avesztai, szkíta-szarmata *chvar-*, oszét *chwär-*, *chär-* „megsebez, bántalmaz; megbüntet; elveszejt”, innen összetételben az *ud* „lélek” szóval az oszét *ud-chwär*; *ud-char* és *ud-kor* (!) „lélekveszejtő”, úgyszintén a *chwärgä*, *körgä* (alán *chvarka*) „bántalmazó; büntető” származék, amelyből levezethető a „büntető (bíró)” méltóság *Karcha* – *Horka* alakpárja.

A perzsa beütésű kavár-alán nyelvi nyomoknak hosszú sora van, ebből most csupán három személynevet vizsgálunk meg, az Árpád-házi uralkodók kavár voltának további bizonyítékául.

Konsztantinosznál Árpád (akinek neve – amint azt mások is észrevették már – az óiráni *arya-pati* „árja; alán, vezér” középiráni *aripad* szabályos folytatója) második fiától való unokájának a neve *Ezelech*. Ezt – az *íz*, *éz* szóból kiindulva

Ézeleg-nek olvassák és „ízelő; ínyenc” jelentéssel magyarázzák. Ezzel szemben a név az oszét *aziläg, azeläg* „körüljáró; ellátó; rendtartó” szó alakpárja ugyanazzal a jelentéssel (a szó a- eleme igeikötő, äg végződése névképző, -zil-, -zel- tagja pedig a *zyr-* „forog; fordít; terel; körüljár” ige alakpárja „ua.; ellát; rendet tart; elferdít, bűnöz; züllik” jelentéssel, amely azonos ismeretlen eredetű *züllik* szavunk tövével és népnyelvi *szülik* párjával, pl. *elszülik* „eltekereg: a nyájtól elszakad”; oszét -oj képzős származéka azonos *szilaj* „korlátot, határt nem ismerő; féktelen” szavunkkal és az ősi pásztorkodás *szilaj* „szabadon kóborló, ridegen tartott” szavával).

Konstantinosz uralkodása idején Árpád dédunokája, *Taksony* volt a magyarok főfejedelme. Neve Anonymusnál *Tucsun* (Tuksun), krónikáinkban *Toksun*, a császárnál és Liudprandnál *Taksis* (Takszi), amely nem más, mint a kaukázusi alánok VIII. század eleji királya *Itaksis* (Itaksi) nevének az alakpárja (valamennyi névalak az óiráni, óperzsa *tachš-*, avesztai *thwachš-*, oszét *dächš-* „igyekezik; ügyködik; törekszik; feltörtet” származéka, így óiráni *vi-tachšya*, középiráni, alán *i-tachši – Itaksi* „alán király”; óiráni *tachšya*, avesztai *thwachšya*, középiráni *tachši, tochši – bizánci Taksi-*; az alapalak másik középiráni származéka *tachšan, thochšan*, amelyből az oszétban szabályosan *dächson, dächsun*, a magyarban pedig *Toksun, Taksony* lett). Jellemző, hogy Taksony apjának *Zolta, Zoltán* neve is azonos a mezopotámiai eredetű arab-perzsa *Soltan* személynévvel és *szultán* méltósággal, amely az oszét Eposzban *zärond Soltan* „öreg Soltan” szókapcsolatban van meg, ennek *zärond* tagja a tanaidászi *Zarand-* szkíta-szarmata személynév folytatója, s azonos Anonymusnál a *Zarand* „régí, ősi” nevű ispánsággal, ill. krónikáinkban Koppány somogyi vezér apjának *Zerind* nevével, míg a *Szár Zerind* kapcsolatban használt név *Szár* tagja a köziráni *sar*, oszét *sär* „fej, fő; főszóviselő, vezér” szó pontos megfelelője.

* * *

Nyelvtörténeti vizsgálódással kezdtük, fejezzük is be azzal. Először is: az elmondottakból nyilvánvaló, hogy az ősmagyar nyelvi ötvözet török szórétegének forrása az ás-z-alán–besenyő keveréknép Al-Biruninál jelzett keveréknyelve, ill. annak besenyő–török komponense. E szórétegünk archaikus jellege pedig nem onnan való, hogy léteztek volna ősmagyar–ötörök történelmi és nyelvi kapcsolatok, hanem kizárólag abból adódik, hogy az évszázadokig alán kötelékekben élő besenyők nyelvének természetes fejlődése elakadt és archaizálódott, az alán alapokon végbement nyelvi konszolidáció rostáján fennakadt török szavak így és alán köntösben kerültek az egész konglomerátum nyelvébe, terjedtek el és maradtak fenn mindmáig. A nyelvi keveredésnek és archaizálódásnak ugyanezt a tünetét tapasztaljuk

az eltörökösödött alánok mai csuvas utódainak nyelvében, s ugyanezt az elszlávosodott dunai bolgárok óbolgár-szláv nyelvében is.

Másodszor: az ősmagyar konglomerátumról és nyelvi ötvözetéről teljes joggal írhatja Konsztantinosz, hogy a kavarok megtanították a magyarokat saját „kazár” nyelvükre, s ők maguk is megtanulták a magyarok elűtő *nyelvjárását*. És joggal írhatja ugyanerről Kézai éppen a hun származástudatot őrző és felszító jász kunok adta IV. László királyunk krónikása, hogy a „hunok, vagyis magyarok” és Perzsia vidékén élő rokonaik „testalkatra és színre” is hasonlítanak egymáshoz, „csupán beszédjük tér el kissé, mint a szászoké a türingiakétól”. Nem férhet hozzá kétség, hogy e rokonság és nyelvi hasonlóság alapját az iráni nyelvek adják, amelyekben – a nostratic-rokonságon túl – az ősmagyar szókészlet felét kitevő ismeretlen eredetű szavaink zömének a forrása is rejlik, nem utolsósorban a magyar nyelvtudományban hiányzó magyar (finnugor)–osztét (iráni) nyelvhasznító munka jóvoltából.

Végezetül hangsúlyoznom kell, hogy az ősmagyarság kialakulásának ezt a vázlatos történetét elsősorban az érdeklődő olvasónak írtam le, sokéves kutatómunkám eredményeinek töredékes jelzéséül. Nincs benne a magyarokat behívó, s a hont velük együtt elfoglaló székely tömegek szaka eredetű hun és ugor eredetű avar elődeinek a története, s nem fért el a tudományos apparátus, a szakszerű bizonyítás, méginkább a tömeges magyar (finnugor)–osztét (iráni) szóegyezések ismertetése. A jószemű olvasó nyilván mindezek ellenére észrevette, hogy a leírt őstörténet-vázlatban létrejön a szaktudományok gyakran bizony ellentmondásos eredményeinek a szintézise, oldódnak az idült problémákat és ismeretlen jelenségeket takaró kérdőjelek, s kirajzolódik egy új tájolású kutatómunka alternatívája. Ezzel együtt szükségszerűen jelentkezik az a követelmény is, hogy más szemmel tekintsünk megmosolygott vagy éppen lebecsmérelt gesztáinkra és krónikáinkra, tudván, hogy szellemi örökségünknek ezek a felbecsülhetetlen értékű művei nem évkönyvek, hanem a hunok-magyarok fejedelmeinek és királyainak tetteiről szóló hagyományok írásba foglalt hősi eposzai, amelyek legfőbb erénye nem a történeti, hanem az epikai hitelesség, bár írók mérhetetlenül többet tudtak eleink történetéről, mint amennyit mi tudunk róla. Tudták a lényegét: népünk származását, genézisét, ami megadja a hősi eposzok történelmileg hű keretét, s ismerték azokat a rejtett összefüggéseket is, amelyekről nekünk ma éppencsak sejtelmünk van, ha van. Dolgunk volna, hogy hiányos ismereteinkből eredő kétkedéseink és fitymálgatásaink helyett új alapokon végezzük el e nagyszerű alkotások forráskritikai újraértékelését is.

KOVÁCS GÁBOR

A TRADÍCIÓ NYELVE

„Amikor Hamvas Béla egy élet erőfeszítésével az egész nép adósságát akarta törleszteni, egy eddig hiányzó nyelvvel ajándékozott meg bennünket. Nem csak azzal, amellyel a könyvilatkoztatás szövegét le lehet fordítani, hanem azzal, amellyel annak valóságát, a preegzisztens rend létezését ki lehet mondani. Aki a nyelvet mélyebben nyitja meg, a lét mélységeit tágítja.”¹ (Kemény Katalin)

Nyelv és metanyelv

Strukturalista szempontból a nyelv önálló kategória, mely összekapcsolja az intelligibilis, intellektuális, numenikus gondolati szférát az érzékeken átszűrt, ontikus anyagi realitással. Eszerint a jelentés (nevezzük szellemnek) és a dolog közé a nyelv ékelődik. A strukturalisták rájöttek, hogy a nyelv rendelkezik bizonyos „mágikus” tulajdonsággal. A fizikai világ dolgai ugyanis a nyelvvel érintkezve mintegy megmerítkeznek abban, azáltal, hogy nevet kapnak. Másfelől a szellemi sík is hat a világ dolgaira. Ebből a szemléletből következik, hogy ha egy dolognak nincs neve, akkor nem is létezik. A szó tehát rendelkezik bizonyos teurgikus, evokatív, felidéző tulajdonsággal. Teurgiának a görögök azt a papi tevékenységet nevezték, melynek során ráolvasással, mágikus formulákkal az isteneket manifesztációra bírták. Ez egybeesik Hamvas Béla nyelvfelfogásával: „A villám, amelyben a tudattalan és vak nem-lét világgá változik, a szó. A hindu hagyományban, a Kabalában, Hérakleitosznál, Böhménél. A szó (logosz) az, amely összeköti a természetet a szellemmel. Amely az érthetlent érthetővé teszi. Az értelmetlent értelmessé. Az alaktalant alakká. Amely a dolgokat a láthatatlanból kiemeli és láthatóvá teszi. Láthatóvá tenni annyi, mint megnevezni. A nyelv az élő tűz, amely teremt. Csak az van, amit a nyelv kimond. Ezért mondja a hagyomány, hogy Isten a világot szavával teremtette. A Kabala szerint az első ember ismerte a dolgok valódi nevét. Alexandriában azt tanították, hogy Jézus a logosz testet öltése. (...) A dolgoknak engedelmessé kellene, és az ember nagyon jól emlékszik a létre, amelyben a dolgok tényleg engedelmessé lettek; amelyben az ember még birtokában volt egy hatalomnak, amely a dolgok fölött való korlátlan uralmát számára biztosította. (...) Abban a létben, amelyre az ember emlékszik, a humánus és a dolgok rendje között a szó (nyelv) olyan közvetítő szerepet játszott, hogy a kimondott szót a dolgok teljesítették. A nyelv eredetileg mantra-természetű lehetett...”²

A dolgok feloldódnak a szóban, a szó (név) meghatározza, létbe hívja, konstituálja a dolgot. Termékenynek tűnik az analógia a nyelv tanulmányozása

¹Hamvas Béla: *Szellem és egzisztencia*. Pannónia Könyvek, Pécs, 1988, 183. o.

²Hamvas Béla: *Patmosz II*. Medio Kiadó, 2004, 59. o.

és a mágia között, hiszen a nyelv segítségével alakítható a valóság azáltal, hogy a világ jelenségeit, dolgait megragadjuk, kiemeljük és eidetikusan, konceptuális síkon olvasszuk fel. Ferdinand de Saussure és a többi strukturalista a nyelvet két vetületben szemléli: mint potencialitás és mint aktualitás. A franciában ez a *language* (az egész nyelv a maga totalitásában) és a *la parole* (szó) vagy *discours* (beszéd) megkülönböztetésében érhető tetten. A nyelv, mint homogén egységes totalitás, bonyolult lelki differenciáció (diakrízis) révén bomlik ketté. Ebből az átfoghatatlan potencialitásból merít a beszélő (aki megvalósítja a diskurzust) önkényesen, s ezzel a nyelvet elidegeníti önmagától, aktualizálja. Egyfelől a nyelv a lexikális, morfológiai, mondattani törvényszerűségek összessége. Ez a nyelv a maga állandó szinkronitálásában szüntelenül jelen van, szuverén, egységes, a beszédétől elvonatkoztatott. A strukturalisták rájöttek arra, hogy a nyelv több a lehetséges beszédmódok összességénél, és szinkronicitásának tanulmányozása feltárhatja a társadalmi viselkedésmódok szerkezetét, a személyiség pszichoanalitikus vetületét egészen a szomatikus rendellenességekig. Így jött létre a Lacan nevével fémjelzett, nyelvészetet és pszichoanalízist egyesítő iskola. (Freud megfigyelése az elszólásokról előképnek tekinthető.) Lacan elméletét Deleuze és Guattari fejlesztette tovább. Deleuze az *Értelem logikájában* kimutatta, hogy fizikai, vegetatív rezdülések nyomán miképpen jön létre a nyelv metastruktúrája és a logikus gondolkodás. Itt megint visszatértünk (ha újkori racionális köntösben is) a nyelv mágikus felfogásához, mely fényt derít az ember tudattalan-vegetatív szintjeire, de arra is, hogy a nyelv visszahat az emberre, megváltoztatva annak habitusát, sőt egész élettanát. Innen a pszichiátriai alkalmazás: bizonyos esetekben a beszéd, a *diskurzus* segíthet súlyos elmebajok gyógyításában. Lényeges momentum, hogy a nyelv tanulmányozása szintén a nyelv segítségével, ti. metanyelvvvel történik. A hétköznapi ember számára ez egy „ontológiai revizionizmus”, hiszen a nyelv szinkronikus valósága absztrakció: a nyelv beszéd vagy beszédmódok összessége, esetleg ezek törvényszerűségei.

A nyelv ontológiájának megértéséhez vezető következő lépés a metanyelv kérdésének tisztázása. A helyzet az, hogy a strukturalisták a nyelv és a nyelvi modellek tanulmányozásakor nem voltak teljesen függetlenek bizonyos elsődleges paradigmális hatásoktól.³ Miért beszélünk ma a strukturalizmus kríziséről, az irányzat kimerüléséről? Azért, mert kimerült a paradigma, amelyen a strukturalista iskola alapult. Amely egyfelől a pozitivistákantiánus forrásból származott (Saussure), másfelől a marxista paradigma avangard verziójából (új baloldal). Vagyis a nyelv strukturalista tanulmányozása nem tudatosított,

³Александр Дугин: *Философия традиционализма*. Арктогея-Центр, М., 2002, 20. о.

behatárolt ideologikus modellekkel történt – hangsúlyozza Dugin.⁴ Innen ered az, hogy a strukturalisták nem a nyelv ontológiájával foglalkoznak, hanem a nyelv változásával, dinamikájával. Valójában innen származik az új baloldali válsága is. A metanyelvi hangsúlyeltolódás miatt az európaiak, akik tíz évvel ezelőtt még tudták, mire gondolt Deleuze vagy Lacan, mára már elvesztették a fonalat. A marxista kontesztációs paradigma kimerült, már nem lehet közös nevezője a lingvisztikai vizsgálódásnak. A 60–70-es évekbeli optimizmushoz képest ma teljes tanácstalanság uralkodik. A hajdani evidenciák elvesztették értelmüket.

A modernitás fogalma

A tradíció nyelvként való kidolgozása René Guenon nevéhez fűződik. Guenon paradigmális sémájának legfontosabb kategóriája az újkor legáltalánosabb és legmeghatározóbb terminusa, a modernitás nyelve mint kategória.

A történettudomány közismerten szembeállítja a modernitást (újkort) és a tradicionális társadalmat. A „le moderné” (korszerű) kifejezést Guenon olyan tág értelemben használta, hogy leírja és magában foglalja korunk összes metanyelvét. A „modernitás” fogalmába Guenon belesúríti a nyelvet, metanyelveket meghatározó paradigmákat, valamint az összes ezekből keletkező diskurzust. A strukturalisták kimutatták, hogy a saját diskurzus, a számtalan diakronikus beszédvariáció mellett létezik a nyelv egy szinkronikus, egyidejű realitása (valósága). Ez utóbbit tanulmányozták a nyelvfilozófián alapuló metanyelvek. Mi a modernitás? Egy analógiával élve, ez egyfajta számítógépes nyelv, alap-paradigma, operációs rendszer. A komputeres technológiák fejlődésével a programozás alapkódjai kikerülnek a látókörünkből. Olyan nyelvek jönnek létre, melyek az elsődleges alap-gépnyelvre támaszkodnak. A „felhasználók” (users) már teljesen tudatlanok mind az elsődleges gépnyelv, mind a ráépülő nyelvezetek tekintetében, manapság aligha emlékszik valaki a kezdeti komputertechnológiákra.

Eleinte a számítógépek használói bizonyos mértékben programozók is voltak. Ez a feltétel fokozatosan megszűnt, mint ahogy a komputer működési elvének ismerete is. Később még fejlettebb operációs rendszerek születtek, minek következtében a programozásról, a programozási nyelvről való tudat végképp eltűnt. Ami természetesen ma is létezik, csupán kikerül figyelmünk köréből, megmaradt nem tudatosított hatóerőként. Többé nem kerülünk vele szembe, mint a komputertechnika hajnalán. Mára már nincs fogalmunk róla, a komputertechnika „láthatatlan” síkjára került. Végül olyan emberek jelennek meg, akik kiváló felhasználói a komputernek, viszont semmi ismeretük nincs a

⁴Uo. 21. o

technológiai alapokról. Mint ahogy vannak olyan gépkocsivezetők is, akiknek fogalmuk sincs arról, mi van a motorházban, mégis kiválóan vezetnek.

A modernitás definíciója eszerint a világ szerkezetét meghatározó paradigmális protomechanizmusokat jelenti. Hétköznapi emberekként elmerülünk a létbe, és hajlamosak vagyunk a minket körülvevő valóságot és saját magunkat adott totalitásként felfogni. Ez a „minden” jelenti számunkra a kiindulópontot ahhoz, hogy fogalmat kapjunk múltunkról, jövőnkről. Ez a totalitás (minden), a modernitás „operációs rendszere” semmi más, mint ránk erőltetett, diszharmonikus, mesterségesen keletkezett illúzió, valójában egyáltalán nem minden. Anomália, egy rendellenes modell, pontosabban egy a végtelen számú modellek közül, egy nyelv, mely semmi esetre sem univerzális realitás. Hamvas Béla ezt, a modernitás alapjaiban nyugvó paradigmális meghatározottságot, „operációs rendszert” *apparátusnak* nevezi. Ennek léte negatív „csoda”, és mellékes, hogy realitásnak mondják. „Csoda, mert pontosan az ellentéte áll fenn annak, mint amit az ember megvalósítani kíván. Kétségtelenül a pizkos és a ronda csoda, a tévedés, a vakság, az immoralitás, a komolytalanság, a hitványság, a hazudozás, a romlottság, a bűncselekmények, a lakomlyalanság, a lényegtelenység csodája, ismételten, tekintet nélkül arra, hogy ezt realitásnak hívják. Csoda, mert ez a világ itt fordította annak, mint amire az ember sóvárog, mégis itt van, szuggesztív káprázatában a lényeges valóságot elborítva és elnyelve, és varázslatában feloldva. Feltétlenül csoda, mert az ember intakt életet akar élni, és ténylegesen létfontosságban él, ami természetes úton nem magyarázható. Ez a rossz csoda. Csak ezen belül támadhat ilyen gondolat, hogy létért való küzdelem. A valóság viszont a létért való gondoskodás. Ez a normális.”⁵

A filozófiai strukturalizmus szempontjából a leglényegesebb momentum a kétféle nyelv tételezése: a modernitásé és a tradícióé. A modernitás mint nyelv magába foglal és eleve meghatároz minden lehetséges nyelvezetet és metanyelvet a modernitás keretein belül. Így konfliktus, polaritás jön létre: egyfelől a modernitás, másfelől a tradíció. Más kutatók szintén használják a „modern társadalom” és „tradicionális”, újkori és archaikus idők fogalom párijait, de mindezt a modernitás nyelvi paradigmáján belül, annak keretei között. Azzal a hallgatólagos előfeltevéssel, hogy a tradicionális valami idejétmúlt, meghaladott – mindezt teszik a modernitás „operációs rendszerének” sugallatára, függetlenül attól, hogy értik-e a „programnyelv” mechanizmusát, vagy tudatlan felhasználók. Ez minden újkori embert jellemez kivétel nélkül, hiszen a modernitás nyelvi paradigmája a legalapvetőbb módon meghatározza az idővel, a történelemmel, a terminológiával kapcsolatos viszonyunkat.

⁵Hamvas Béla: *Patmosz II.* Medio Kiadó, 2004, 254. o.

A tradíció és tradícionálizmus

Guenon nemcsak kimutatta, hogy van egy különleges realitás – a tradíció nyelve, hanem nagy vonalakban le is írta azt. Kikristályosította a vázat, amely meghatározza a konkrét partikuláris tradíció létrejöttét. Ennek a modellnek az elsajátítása több egy konkrét tradícióhoz való tartozásnál, annak beható ismereténél. Fontos momentum, hogy a tradíció nyelvének kikristályosodása tradicionális viszonyok között lehetetlen volt, csupán az újkorban (melynek nyelve a tradíció antitézise) lehetséges az, hogy a tradíció nyelve mint befejezett egész váljék megragadhatóvá ideális formában. És így lesz tanulmányozhatóvá mind a tradíció, tradíciók és a modernitás (a modernitás ebben az esetben a tradíció nyelvének eltorzult változata).

Módszertanilag mindez a szembeállítással történik. A konfrontáció és végletes dualizmus mellett léteznek enyhébb, puhább változatok. Egyes kutatók, akiket szigorú értelemben nem nevezhetünk tradícionalistáknak, legfeljebb érintetteknek, azt a célt tűzik ki, hogy kimutassák a modernitásban található tradicionális elemeket. Például C. G. Jung, M. Eliade és mások állítása szerint a modernitás tehetlensége folytán megtart bizonyos tradicionális alapvonásokat, a folyamat tehát visszafordítható. Abból a feltevésből indultak ki, hogy a modernitás paradigmája az ember tudati tevékenységét csak a felszínen befolyásolja, a mélyben továbbra is tradicionális tartalmak működnek. Jung ezt a realitást tudatalattinak nevezi. Vagyis a modern kor nem is annyira modern.

A tér és idő

A tradíció egy sor posztulátumon, alapelven nyugszik, melyek közvetlen kapcsolatban vannak gondolkodásunk alapkategóriáival: a térrel és idővel. A tradícióról és a modernitásról beszélve külön univerzumokba kerülünk, ez felismerhetővé teszi a koordinátákat, a viszonyítási pontokat.

A modernitás az egyirányú időt a lét alapvetően meghatározó modalitásának tartja. Ez a posztulátum a modernitás egyik axiómája. Minden az egyirányú időn belül létezik; ami időn kívüli, az – absztrakció. Örökkévalóságról e nyelv keretei között nem beszélhetünk. A lét azonosul az idővel, mivel az időn kívül nincs lét. Az egyirányú időhöz való pozitív viszony, valamint az örökkévaló mint autonóm realitás tagadása a modernitás nyelvi paradigmájának egyik legfontosabb alapkoordinátája. Ez a nyelv az említett ontológiai tengely mentén formálódik. Alig van olyan ember, aki tudatában van annak, hogy a lét és idő azonosságának koncepciója mennyire meghatározza a valóságról alkotott képet. A modernításban a lét azonosul az idővel és pozitív hangsúlyt kap, hiszen a lét alapvető feltétele az idő. Ítéleteinket, tetteinket, döntéseinket, a dolgok természetéről való felfogásunkat az említett irányultság alakítja, emellett sejtelmünk sincs arról, hogy léteznek ettől teljesen különböző valóság szerkezetű

nyelvi modellek. Hamvas tudatosítja a nyelvi paradigmákat, szembeállítja és szüntelenül reflektálja azokat, a modernitás és a hagyomány időfelfogását állítja oppozícióba: „Az alapállásról levált emberiség legfontosabb fogalma a történet. A korrupció elhatalmasodása óta az embernek nem hagyománya van, hanem története. A történetben az ember nem eredeti létét éli, hanem a turbát, mert a történet zűrzavart jelent és viszályt, egymáshoz nem tartozó elemek összekeveredését, rendezetlenséget és rendezhetetlenséget. Nincs irány, mérték és középpont. A történet a korrupció magával ragadó sodra, szédület és támoltyág, iránytalanul és tisztázhatatlanul és tisztátalanul. Gond, melankólia, szorongás, erőtlenség, rossz lelkiismeret, öncsalás, hitetlenség, erőszak, rossz közérzet, anélkül, hogy megállapítható lenne, mindez honnan fakad. Feltételezi, hogy amit lát, kezdettől fogva így volt, a permanens válság, az események hazárd egymásutánja, ahol előzményekből következményekbe út nem vezet. *A történet negatív hagyomány. Mert a hagyományban az emberiség az alapállás végleges állandóságában, vagyis az abszolút időben él. A történet a korrump időn alapszik. Az idő az örök felejtése. Nincsen stabil balbatatlanság-eszmény, hanem individuális önkény. A történet annyi, mint egytetemesen kivétel lenni a centrumból, a merő történetben élni, bázis, cél és értelem nélkül.*”⁶ (Kiemelés tőlem – K. G.)

Ha szemügyre vesszünk egy tetszőleges filozófiai rendszert, természet-tudományos hipotézist, társadalmi vagy kulturális tárgyú kijelentést a modernitás keretein belül, mindenütt az egyirányú idő és a lét azonosságát találjuk, a modernitás alap-paradigmáját. A kvantitatív idő végtelen, cél és fokozatok nélkül való. Ha a modernitáshoz kapcsolódó diskurzusokat vizsgáljuk, akkor az idő ontologizációjának két fajtáját figyelhetjük meg. A legortodoxabb – ha lehet ezt mondani –, a modernitás nyelvét leginkább tükröző nyelvezet a pozitívizmus. A pozitívizmust olyan liberális filozófusok fejlesztették világnézeté, mint B. Russel, K. Popper, I. Lakatos. Felfogásuk szerint az időnek egyáltalán nincs teleológiája, egy irányban folyik cél nélkül. Az effajta kvantitatív időfelfogás maximális közelségben van a nyelvezeten belüli koordinátatengely alapváltozatával. A pozitívista, posztpozitívista megközelítés a klasszikus természettudomány sajátja, tiszta formában explikálja az idő és a lét azonosságának axiómáját. Ez egyfajta mintaadó diskurzus, Dugin szerint – nyelvi tautológia, a beszédmód annak a nyelvnek a szerkezetéről, amely éppen elhangzik. Ez a filozófiai irányzat van legközelebb ahhoz, hogy megtisztítsa a modernitás metanyelvét a másodlagos elemektől. E tekintetben K. Popper munkássága a legmérvadóbb.

A marxizmusról szólva kétségtelen, hogy a modernitáson belül marad, de az ellenkező pólust képviseli. E rendszer szerint a történelmi folyamatok teleologikus értelmezést kapnak. A történelem valami értelmes cél felé halad

⁶Hamvas Béla: *Scientia Sacra III*. Medio Kiadó, 1996, 29-30. o.

a kommunizmus irányába. Egyfajta filozófiai eretnokség – kísérlet a belső emigrációra. A legellentmondásosabb rendszer a modernitás lingvisztikai normatíváin belül. Paradox nyelvi kihívás az ellen a nyelv ellen, amelyet használ. A marxizmus megközelíti a metanyelv státusát, mivel univerzális világmagyarázatra törekszik. Amikor a liberális filozófia a realitásra általános, egyértelmű igent mond (ezért a liberálisok metanyelve egybeesik a modernitással), a marxizmus a mindenre kiterjedő tagadás a modernitás keretei között.

A tradíció az időt mint alapkoordinátát egészen másképpen értelmezi: „Az egész őskori hagyomány, így Hérakleitosz is, Parmenidész is, Orpheusz, Püthagorasz is, mint a héber és az egyiptomi, az iráni és a kínai és a hindu metafizika is abból az alapvető megkülönböztetésből indul ki, amely az egység gondolatának egyetlen lehetséges bázisa: ez a tudás a mozdulatlan és változatlan örök létezésről (a hindu metafizikában: *szat*), és a tünékeny káprázatról, amely mintha csak azért keletkezett volna, hogy elműljék (a hindu metafizikában: *bhavarípa*). A kettő mindenütt jelen van és összetartozik, e nélkül nincs egység (hen, advaita, ehad). (...) *Szat* a minden változáson túl levő állandóság, a szubsztanciális létezés, az egyetlen és végleges és tényleges valóság. Ami e *szaton* kívül lenni látszik, az *bhavarípa*, csupán átmenet, özőnlés, amit tulajdonképpen nem lehet létezőnek tekinteni, ezért azt mondják, hogy sem valóság, sem nemvalóság. Európában az, amit az ember számára a *szat* jelentett, elveszett. Az emberi létezés stabilitása megszűnt. Az ember a mulandóságba merült. Ezt a valóságról leszakadt, szubsztanciátlanná vált káprázó özőnlést nevezték a görögök óta történetnek. Ami a keletkezés-elműlés, a megjelenés-eltűnés, a hír-feledés kavargó örvénye. A lét (*szat*) divinális törvényessége helyett a történet (*bhavarípa*) démoni anarchiája. Mert a történetnek önmagában értelme nincs. Bószült aktivitás háborgása. Ledobta magát az abszolútum fegyelmét. Felelőtlen, szenvedélyes tevékenység. Bár szüntelenül megkísérlik, hogy ezt a történetet értelmesítsék, vagyis hogy a lettek áradatába legalább utólag célt ámítsanak, minden esetben kiderül, hogy az ilyesmi merő feltételezés. Az egész őskori tudomány azon a brahmani tudáson alapul, hogy van valami a világon, ami változatlan és stabil – a logosz. Az örökké változó természet magjában a meg nem változó értelem, amely mindeneket kormányoz – a káprázó maja-világban az időtlen, az örök abszolút atman, a praktiki táncát szemlélő egy Purusa, a keletkező-elműlő életben a halhatatlan szellem.”⁷

⁷Hamvas Béla: *Patmosz II.* Medio Kiadó, 2004, 136-137. o.

Ez az örökkévaló változatlan, nem enyészik, nem módosul emanációk formájában, intakt, háborítatlan egész és abszolút realitás marad minden változással szemben. Ez egy teljesen különböző időfelfogás, hiszen a lét viszonylagos formái mellett, mint amilyen az időben való lét, tételezi az örökkévalót, az önmagában elégséges, változatlan, integer realitást. Így egy teljesen más paradigmában találjuk magunkat.

Az örökkévaló tételezése első lépésben maga után vonja az idő negatív, pusztító jellegét. Innen (ebből a paradigmából szemlélve) az idő nem egy irányú, hiszen az örökkévaló mozdulatlan ontológiájából ered, mintegy akörül forog, onnan fejik ki és mint időfeletti oltja ki. Vagyis az idő az örökkévalóságtól függő végtelen kicsi rész, az örökkévaló ellenpólusa, a viszonylagosság móduszát kapja. *A mennyiség uralma és az idők jelei* – Guenon egyik alapműve – azt az alapigazságot fejt ki, hogy az idő és a tér a közfelfogással ellentétben nem egy homogén continuumot képez, melynek semleges mátrixán a dolgok és események megnyilvánulnak. Ellenkezőleg, a tér-idő maga hozza létre a minőségi különbségek mezejét, mind elviekben, mind a tények szintjén cáfolva ezáltal bárminek a pusztán mennyiségi formulára való visszavezethetőségét. Ennek belátása esetén rögtön nyilvánvaló lesz, hogy az összes feltevés, amely az univerzum kizárólag mennyiségi tudományához vezetett, nem állja meg a helyét.⁸

Az idő önmagában szemlélve, az eredettől elszakítva úgyszólván nem létezik, a tradícióban ez az idő negatív aspektusa. Az idő egyfajta alászálló redukció, az örökkévaló elidegenedése önmagától, diakronikus kibomlása – végső soron pusztulás. Az idő irányultsága tehát negatív módon teleologikus. A teljességtől az elszegényedés irányába hat. Az idő negatívumként való szemlélete, úgy, mint ami degradáció és merőben másodlagos, egy teljesen más lételfogást eredményez, más koordináta-rendszert és viszonyítási pontokat, más tudományt, más kultúrát és művészetet, egy más mindenséget.

Miután az örökkévaló abszolút egész és maga a teljesség, az idő pedig viszonylagos és pusztító, az idő nem pusztíthat a végtelenségig. Egy kritikus ponton túl a valóság időbeni része elérkezik egy határhoz, ahonnan kezdve az örökkévalóság ismét önmaga teljességében találja magát. Egy új ciklus kezdődik. Az idő tradicionalista szempontból szinkronikus, teleologikus (a pozitív végfelet felé irányul) és ciklikus. A kinyilatkoztatás teljességétől ennek minimuma felé halad, a kritikus határhoz érve a pozitív rész végtelen kicsivé válik, az idő tartalmi része, a lét szikrája a létesülésben elenyész, ekkor érkezik az úgynevezett idők végezetéhez, az apokalipszishoz.

Az idő egyike a tradíció két legfontosabb koordinátájának. A modernitás metanyelve egészen más időfelfogással operál. Nyilvánvaló, hogy két nyelv két különböző valóságszerkezetű világot, valóságot ír le és határoz meg. Itt nem

⁸*Tradíció. Kvintesszencia* Kiadó, 1999, 78. o.

hangsúlybeli és axiológiai különbségekről van szó, nem etikai problémákról, preferenciákról, szimpátiáról, erkölcsről, hanem arról az alapvető orientációról, hogy mi lehetséges, és mi nem. A tradíció számára tiszta formában csak örökkévalóság van, idő nincs. A modernitás számára az idő az egyetlen realitás, az örökkévaló nem létezik, illúzió. Most már érthető a két nyelv paradigmális különbözősége, s milyen alapvető hatással van az emberekre. Tisztában kell lennünk azzal, hogy nem egy filozófiai iskolával van dolgunk, mely a saját igazát állítja. Nem valamilyen csoport vagy vallási intézmény véleményével, mintha az ateisták így gondolkodnának, az idealisták másképp, máshogy a keresztények, megint másképp a buddhisták. A modernitás a legalapvetőbb módon képes a maga interpretációs fogalmi rendszerében értelmezni a legkülönbözőbb tanításokat. Képes a vallási, tudományos, kulturális terminológiát használni (alkalmazni), különböző implicit, észrevehetetlen elemeket helyezve el ott. A helyzet hasonló a freudizmushoz: a komplexus mindig rejtőzködik, kitér az elemzés elől. A komplexusokhoz hasonló módon nehéz kielemezni metanyelvi alapokat. A strukturalizmus és a tradicionalizmus egyfajta pszichoanalízis, csak hogy itt a vizsgálat tárgya nem az egyéniség, hanem egész tudományok, vallások, a tudat nagy terrénumai.

Az amerikai publicisztikai nyelvekben létezik a „conventional wisdom” (konvencionális bölcsesség) kifejezés, amelyből bármilyen banális kijelentés származhat; mintha ez a bölcsesség az emberi lét közvetlen, spontán megnyilatkozása lenne.

A tradíció és a modernitás nyelvének szembeállítása, szerkezetének, törvényszerűségeinek tanulmányozása éppen az elhíresült „kollektív bölcsesség” ellen hat. A nyelvi analízis a mélyen fekvő paradigmák feltárása, melyek elkerülik a figyelmünket még a legtüzesebb filozófiai vizsgálat ellenére is.

A metanyelveket alapvetően meghatározó másik koordináta – a tér. A modernitás számára a tér egynemű, homogén kiterjedés. Még Rene Descartes állította, hogy csupán két dolog létezik: racionális gondolkodás, racionális diskurzus és „etendue” – kiterjedés. Ez a fajta mennyiség egynemű (homogén) kiterjedés (l’etendu) az, amit a modernitás a térről gondol. Ez a tér izotrop minden irányban. Kelet, Nyugat – nem különböznek. Innen ered a gondolat az egységes világról (One World), az országok, államok és népek egyesítéséről egyetlen közösséggé. Ebből a térfelfogásból származik, hogy mindez nemcsak lehetséges, hanem szükségszerű, a változatosság, sokszínűség csak zavart kelt a rendszerben.

A térről nem szoktunk gondolkodni, elkerüli a figyelmünket, ennek ellenére mindent meghatároz, a tudományos diszciplínákat, a metodológiát, az említett térfelfogás determinál minden kulturális és hétköznapi tevékenységet. Egyfajta „komplexus”, mely Descartes és Galilei tézisei nyomán keletkezett. A tradíció számára a tér, ha lehet ezt mondani, kvalitatív, mely a realitás ciklikus

felfogásából ered. A ciklus az örökkévalóság miatt jön létre, a tér különeműsége (differenciáltsága) pedig a ciklusból. A kelta kereszt szimbólum (kör, benne kereszt), a ciklus archaikus modellje. Ez a jel magában foglalja a tér és idő tradicionalista felfogását. Az időt, ahogy átalakul térré, illetve a teret, ahogyan éled, dinamizálódik az idő által. Az egész ciklus az örökkévalóság perspektívájából látható, ahol a kezdet és a vég nem egymásutániségben szemlélhető, mint a létesülés folyamán, hanem egyszerre. Szinkronikusan látjuk a kezdetet és a véget. Ha a nap mozgásának szimbolikáját nézzük, az évszakokat, akkor a jel bal oldali része a hanyatlás, a job oldali – az emelkedés. A tér a ciklus mátrixába kerülve minőségi karaktert kap, egyfajta szimbolikus többletet. Innen fogva minden tárgy, bármely konfigurációja a tárgyaknak és dolgoknak, az országhatárok, kontinensek többletjelentést kapnak, mintha a tér beszélne magáról. Lényegtelen, hogy a térbeli szimbolizmus emberi kéz munkája vagy a természeté. A fát szemlélhetjük önmagában mint szimbolikus rendszert, ugyanúgy egy ikont vagy tibeti mandalát, mely mesterségesen jött létre. A tradíció számára nincs lényeges különbség egy mesterséges tárgy és egy természeti dolog között. A megrajzolt nap éppúgy, mint a valóságos, a kezdetet, a princípiumot szimbolizálja. Ennek köszönhetően lehetséges egy sor mágikus metamorfózis. A tradícióban a szimbolikus jelentésre kerül a hangsúly, mely feloldja az egynemű dologiságot, a dolgok és tárgyak ideája, szellemi valója ezzel megszabadul nehéz, anyagi burkától. A tér átvalózik, kitisztul, átszellemlődik, megéled. Ezen alapul a tradíció ikonográfiaja és a szakrális földrajz.

Az őskori nyelv spirituálisabb, mélyebb, s így valóságosabb látással áll kapcsolatban – írja Hamvas. – Természete szerint nem dolgokat, fogalmakat mondott, hanem jelképeket, ősképeket. A nyelv a nyílt lét valóságát mondta ki; a természetfölötti látásnak a természetfölötti beszéd felel meg. „Az a szövevény, amely az őskori ember számára elem, évszak, kép, személy neve volt, ma még csak megközelítően sem mérhető ki. A nyelvet ugyanaz a mérhetetlen gazdagság jellemezte, ami a látást: a képek, vonatkozások, hasonlóságok, különbségek, intenzitás, mélység oly zsúfolt és élő szervezetű, amelyet ma még a legintenzívebb költői nyelv is csak igen ritka részleteiben tud elérni. Abban az egyszerű tényben, hogy az archaikus ember a lélek természetét a pillangóval fejezte ki, nem a lélek és a kis rovar között levő hasonlat élt, hanem elsősorban a természetnek isteni erővel átítatott volta: a pillangó nem rovar volt, hanem isteni megnyilatkozás, mint ahogy általában az állatok az isteni lét megjelenései. A pillangó azonban nem jelképszerű szó, hanem olyan kulcs, amely a pillangó isteni voltához vezető kaput megnyitotta és feltárta, hogy a pillangó rovarlányében a lélek-istennő valóságban megjelenjék. S ez a megjelenés a szó szoros értelmében epiphania: a tárgyakra is vonatkozott. A kard isten ítélő szava, az élő szellem; a szemüveg a káprázat és a bűvölet;

ahogy a csillag ragyogása a sötétségben vezető útmutatás; ahogy a létra a feltörekvés, a lilium a fény földi megjelenése, a kétféjú sas az emberfölötti hatalom. A dolgok jelképek, az isteni nyílt lét jelképei: a szavak a kulcsok, amelyek ezeknek a jelképeknek az értelmét megfejtik és kimondják.”⁹

A tradicionalizmus jövője

A tradíció mint nyelvezet – közös nevezője az összes partikuláris tradíciónak. Univerzálisan alkalmazható bármely tradícióval kapcsolatban, legyenek azok bármennyire különbözőek, változatosak is.

Minden tradíció „mély struktúráját” tekintve oppozícióban áll a modernitással, hiszen alapparadigmáik ontológiailag végletesen különbözőek. Konvertálhatatlanok, kölcsönösen kizárják egymást.

Amikor a teret és az időt, az alapkoordinátákat és viszonyítási pontokat vesszük alapul, kiderül a kibékíthetetlen ellentét, a végletes szembenállás.

Különbséget kell tennünk a Guenon által kidolgozott metanyelv diskurzusként való használata, ami lényegében utánzás, és a tradíció metanyelvének teljes elsajátítása között, amely ténylegesen magába olvasztja az összes többi nyelvet (Dugin). A tradíció nyelvként, metanyelvként, módszertanként, ontológiai és paradigmális struktúráként egészen más, mint egy konkrét, behatárolt diskurzus. Ez a pozíció először is a metanyelv pozíciójából elsajátított élő, konkrét tradíció, a tradicionalizmusból a tradíció felé való mozgás. Másfelől ez Dugin szerint a modernitás nyelvének, annak a távolságnak, perspektívának a vizsgálata tradicionalista szempontból, amely a modernitás tiszta, ideális metanyelve és a fragmentális, archaikus maradványok között van. Ez tehát a konkrét tradíciónak a tradíció metanyelvével való vizsgálata. Ez nem egyszerű művelet, hiszen amikor a kereszténységet, a buddhizmust, a judaizmust, az iszlámot, a hermetizmust vizsgáljuk, valamint az élő személyeket, azokat egyfajta paradigmális átvilágításnak tesszük ki, ahol kiderülhetnek a defektusok a tiszta paradigmához képest. Ez komoly próbája a tradícióként fellépő rendszereknek.

Megint másfelől a Guenon által modernitásként leírt realitás (amely nagy vonalakban kongruál a liberális rendszerekkel) állandóan mutálódik és eltér az ideális alpmoddeltől. Ezek az eltérések tradicionális elemek maradványai a modernitásban. A reális modernitás sokkal „tradicionálisabb”, mint az „ideális” modern. A konkrét diskurzusok csak törekszenek arra, hogy kikristályosítsák a modernitás alapváltozatát. A tradicionalizmus módszertana alkalmas arra, hogy a jelenségeket eredeti, újszerű módon láttassa, feltárva az archaikus elemek mélységeit. Az a tény, hogy a tradíció nyelve antitézise a modernitásnak, adekvát módon interpretálhat olyan jelenségeket, melyek nem illenek bele a modernitás nyelvezetébe. Annál is inkább, mivel a tradíciónak

⁹*Patmosz II.* Medio Kiadó, 2004, 89. o.

és modernitásnak abszolút nincsenek kapcsolódási pontjai, a modernitás nyelve a tradíció nyelvének eltorzult, antinomikus fragmentuma. A tradíció történelmileg elsőbbséget élvez, de ontológiailag és metafizikailag is. Mint ahogy az anyag mennyiségi elvre való totális redukciója elvileg lehetetlen, megmarad megvalósíthatatlan szándéknak, ugyanígy a modernitás nyelvének abszolutizálása is elérhetetlen cél a praxis szintjén. A modernitás nem tud teljesen megtisztulni a tradíciótól, a teljes tagadás ontikusan lehetetlen. Ezt az irányt képviseli M. Eliade és C. G. Jung. A másik körülmény, hogy napjaink tradíciói (még az autentikusak is) „modernebbek”, mint ahogy első pillantásra gondolnánk. A tradíció alapkódjai fokozatosan háttérbe szorulnak a modernitás operációs rendszere nyomására. Ahol látszatra a homlokzat a régi, az egezetika (az interpretáció, a megértés) szintjén a modern szellem uralkodhat.¹⁰

Természetesen a megszakítatlan tradíciók képesek restaurálni a valódi tradicionális-nyelvi dimenziókat, ezt azonban megnehezíti, hogy a konfessziók képviselőinek nagy hányada nemhogy törekedne erre, hanem a legkülönbözőbb módon akadályozza. Ez annyira igaz, hogy bizonyos esetekben az újkori szellemi irányzat több archaikus, szakrális elemet hordoz, mint egyes nagy múltra visszanyúló konfesszió.

A tradicionalizmus ma nem egyszerűen egy konkrét hagyományhoz való tartozást jelent. A tradicionalista, még ha nem is gyakorol egyetlen vallást sem, közelebb áll ahhoz, mint az a személy, aki formálisan egy autentikus hagyományhoz tartozik, de nem szembesül a modernitás mély struktúrájával. Mai helyzetünk a tradíciót teszi próbára, jelzi a modernitás jelenlétét, illetve annak hiányát. A működő, élő tradíció egy idő után feledheti alapvető maximáit. Egy sor keresztény gondolkodó véli úgy, hogy Isten, az isteni jelenlét változásnak, az időnek van kitéve. Így interpretálják a Krisztus előtti és Krisztus utáni korszakokat a teológusok. Az isteni megtestesüléskor minden megváltozik, ez igaz, de az Istenség mindig transzcendens marad a történelem számára: belép a történelembe, de sohasem azonosul vele. Példának okáért Teilhard de Chardin azt mondja, hogy Isten és a világ anyagi evolúciója ugyanaz. Itt nyilvánvalóan a modernitás metanyelvét (evolucionizmus) ismerhetjük fel az „álkeresztény” teológia formájában. A lét és az idő azonosításának mozzanatát számtalan más helyen megtalálhatjuk.

A modernitás metanyelve képes észrevétlenül lebontani a konkrét tradíció konceptuális, ontologikus metafizikai szerkezetét, emellett a külső formális jellemzők részben vagy teljes egészében épen maradhatnak. A tradicionalizmusnak óriási a jelentősége vallási, szellemi szempontból, a tradíció legfontosabb tartalmi aspektusaival kapcsolatban, így a restauráció

¹⁰ László András: *Tradicionalitás és létszemlélet*. Kötet Kiadó, 1995, 231. o.

lehetőségével is. Nyilvánvaló, ha a tradicionalizmus beéri egyszerű kritikával, inert, erőtlen marad, a modernitás felszíni részét érinti. A teljes értékű tradicionalizmus egyfelől a konkrét, működő tradíció teljes elsajátítása, másrészt a modernitás kérlelhetetlen tagadása metanyelvi szinten.

A modern világ folyton változik. Mint anomáliák komplexuma, a maga gyarlóságában a rossztól a még rosszabb felé halad. A korszerűsödés ebből a szempontból úgy jelentkezik, hogy ami nem elég korszerű, modern, ami nem esik egybe a modern „ideális” nyelvvel, az fokozatosan háttérbe szorul, meghaladottá válik, mint valami időszerűtlen. A XX. század ideológiáinak váltakozását nézve látjuk, hogy a modern kiveti magából azt, ami kevésbé modern. Így a XX. század legradicionalisabb ideológiája az ún. harmadik utas irányzat volt a korszerű ideológiák közül. Ezt váltották fel az újabb, „korszerűbb” kommunista rezsimek, melyeket viszont a liberális ideológiák követtek. Fontos mozzanat: a liberális ideológia, miután kiszorította a nacionalista, majd a kommunista ideológiákat, fokozatosan közelít a modernitás nyelvi paradigmájának ideálisán tiszta formájához, lényegében eggyé válik azzal (azonosul vele).

A nyelvezetet, melyet Guenon a modernitás nyelveként ismert fel, olyan radikális liberális filozófusok képviselték, mint B. Russel, K. Popper, F. Fukuyama. E harcos liberálisok diskurzusa fokozatosan eggyé vált a modernitás metanyelvével. Ezért beszélnek a „történelem végéről”, az összes diskurzus „kimerüléséről”, a posztmodernről. A posztmodern a liberális győzelem korszakának kezdete, a modernitás utolsó attackja saját ideális nyelvének megvalósításáért. Nem maradt más, mint az előző történelmi korszakokban tett kijelentések idézése, remixe. A „történelem vége” liberális értelmezésben a modernitás nyelvének a végleges és teljes manifesztációja. Éppen a liberálisok érzékelik a dolog valódi fontosságát, úgy, ahogy a tradicionalisták is. A két fél közötti dialógusnak valódi intellektuális tartalma van.

Bibliográfia

- Hamvas Béla: *Szellem és egzisztencia*. Pannónia Könyvek, Pécs, 1983.
 Hamvas Béla: *Patmosz II*. Medio Kiadó, 2004.
 Hamvas Béla: *Scientia Sacra III*. Medio Kiadó, 1996.
 Hamvas Béla: *Láthatatlan történet*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.
Tradíció. Kvintesszencia Kiadó, 1999.
 László András: *Tradicionális és létszemlélet*. Kötet Kiadó, 1995.
 René Guenon: *Általános bevezetés a hindu doktrinák tanulmányozásához*. Kvintesszencia Kiadó, Debrecen, 1999.
 Александр Дугин: *Философия традиционализма*. Арктогея-Центр, М., 2002

„AZ ÉN IGAZAM A HIT!”

„Mivel hitt, ezért áldozta fel életét; mivel hitt, állhatatos maradt; mivel hitt, azért nem veszett el a hitetlenek között.”

(Pál apostol)

„Ma utoljára szólok hozzátok mint pap. A felső hatóságok parancsára tovább nem szolgálhatok görög katolikus papként. Az én igazam a hit! Általa kell élni vagy meghalni. Békességre törekedjétek, a testvéri szeretet maradjon meg bennetek. Imádkozzatok értem, mint ahogy én is imádkozom majd értetek. Legyetek így, hogy visszatérjek hozzátok” – ezekkel a szavakkal búcsúzott híveitől Kököröcsény Pál, a Szent Mihály főangyal tiszteletére szentelt tiszabökényi görög katolikus egyházközség parochusa 1949 februárjának utolsó vasárnapján.

1907. július 5-én született az Ugocsa megyei Tekeházán földműves családban. 1932-ben szentelte pappá Sztojka Sándor munkácsi püspök, 1936-tól teljesített szolgálatot Tiszabökényben.

A szovjet hatóságok nyomására 1949. február 24-én aposztatált (áttért a pravoszláv hitre), de papi szolgálatot nem végzett. Két hét múlva, március 10-én aposztáziáját visszavonta, ezért április 14-én letartóztatták és az Ukrán SZSZK BT 54. § 4. és 10. cikkelye alapján 25 évi, javító munkatáborban letöltendő büntetésre, 5 évi polgári jogfosztottságra és vagyyonelkobzásra ítélték.

Letartóztatása után egyházközségét a szovjet hatóságok felszámolták, a templomot teljes vagyonával átadták a pravoszláv egyháznak. Feleségét, Erzsébet-Julianát megbízhatatlanná nyilvánítva elbocsátották tanítói állásából.

1956. május 13-ig raboskodott szibériai lágerekben. Ólombányában dolgoztatták, egészsége súlyosan károsodott.

Hazatérése után, mint „a nép ellensége”, nehezen kapott munkát. Végül a tiszapéterfalvai fogyasztási szövetkezet ellenőre lett, innen nyugdíjazták. Felsége takarítónóként dolgozott a helyi általános iskolában.

Papi hivatását a rá leselkedő veszélyek ellenére titokban tovább gyakorolta: otthonában, szerény körülmények közt rendszeresen tartott szentmiséket, keresztelt és temetett életének utolsó éveiben is, amikor a halálos kórral – gégerák – is meg kellett küzdenie. Fájdalmaira sohasem panaszkodott, szenvedéseit méltósággal és békességgel tűrte.

Bár a KGB figyeltette, az illegálisba kényszerült görög katolikus egyház híveivel állandó kapcsolatot tartott.

1974 februárjában végképp eluralkodott rajta a gyógyíthatatlan betegség. Rövid ideig Ungváron, a megyei kórház onkológiai osztályán, majd a

nagyszőlősi járási kórházban kezelték. Március utolsó napjait már otthon töltötte, kegyetlen kínjainak enyhítésére naponta négyszer kapott morfiomot.

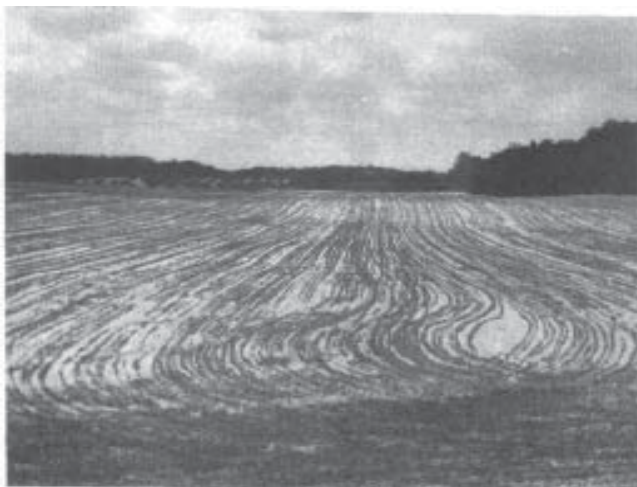
1974. április 2-án, életének 67. évében, tiszabökényi házában, menyekarjaiban távozott az élők közül. Alig hallható utolsó szavai ezek voltak: *„A bitemet megtartottam, a barcomat megbarcoltam. Hála Istennek, jó nektek, bogy nem érzitek fájdalmamat!”*

A temetése előtti éjszakán titokban, zárt ajtók mögött Csépes János és Zombori Miklós szőlősvégardói, Hricenkó János tiszaujlaki, Matejkó János sósfalusi, Román János szuhabarankai görög katolikus hittestvérei és Szólics Bálint római katolikus atya végezték el a vallás szerinti temetési szertartást. Másnap a világi temetést Szóllósi János és Orosz Miklós végezte el a hívekkel együtt a tiszabökényi temetőben.

Felesége 1991-ben követte a sírba, de még megélhette férje 1991. június 28-i rehabilitációját.

2006. november 6-án a Szent Mihály-napi templombúcsú alkalmával a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége, a Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület és a hívek a tiszabökényi görög katolikus templom falán emléktáblát állítottak Kökörösény Pál tiszteletére.

MINYA JÓZSEF

BEREGSZÁSZ**A jelen**

Beregszász, az egykor szebb napokat megélt település, korábban magyar szabad királyi város és vármegyeszékhely napjainkban Ukrajnához tartozik. Az Asztély–Beregsurány ukrán–magyar nemzetközi határátkelőtől alig 5 km-re fekszik. Ungvár, Munkács és Huszt után Ukrajna legkisebb megyéjének, Kárpátaljának (hivatalos nevén: Kárpátontúli Terület – L. J.) negyedik legnépesebb városa¹, a róla elnevezett járás székhelye. 2001. május 17-én emelkedett megyei jogú városi rangra.²

Lakosságának nemzetiségi összetételét tekintve még mindig a magyarok vannak többségben, s mivel a zömében magyarok által lakott tájegység közepén fekszik, méltán tartják a kárpátaljai magyarság fővárosának, és nem csupán a beregszásziak. Ez a többség ma már csak relatív, mivel a más nemzetiségű lakosok együttevén meghaladják az őslakos magyarság számarányát, ellentétben az 1913. évi állapotokkal, amikor is a 12 933 lakos közül 12 432 volt magyar, szemben a 221 ukránnal (esetükben szerencsésebb lenne ruszinokat említeni – L. J.) és a 140 német ajkúval.³ Fényes Elek 1847-ben kiadott *Magyarország leírása...* című munkájában 3463 lakost említ. A 2001. évi népszámlálás adatai szerint 26 600 lakosból 12 800 magyar, 10 300 ukrán, 1700 cigány és 1400 orosz.⁴ Az ukránokra vonatkozó adat megtévesztő, mert ide sorolták a nemzetiségüket nemrég hivatalosan elnyerő ruszinokat is. Más adatok szerint a városnak jelenleg 32 000 lakosa van, míg a 802 négyzetkilométernyi járás lakossága 83 300 fő.

A várost kettészelő, reménytelenül szennyezett vizű Vérke-csatorna a Borzsa és a Latorca folyókat köti össze.⁵

Beregszász testvérvárosai: Magyarországról Kecskemét, Zalaegerszeg és Budapest Ferencvárosi kerülete, Erdélyből Csíkszereda, a Felvidékről Töketerebes. A teljesség igénye nélkül néhány név Beregszász jeles szülöttei, illetve személyiségei közül: Fedák Sári színésznő, Reichard Piroska költő, Pálóczi Horváth Lajos író, Lajta Edit művészettörténész, Regőczy Győző költő, Linner Bertalan sebészprofesszor és mások.⁶

A Magyarországgal közös államhatár dacára Beregszász az egyik legelhanyagoltabb kárpátaljai város. Ennek összetett okai vannak, amelyek közül a legfontosabb vélhetően az, hogy korábban nem rendelkezett megyei jogú státussal. Régebben Beregszászban virágzott a fafeldolgozó-, a bútorgyártó-,

¹ www.karpatinfo.net/turimus/

² www.bereg.net

³ *Magyar Helységnev-azonosító szótár*. Szerk.: Lelkes György, 113. p.

⁴ <http://hu.wikipedia.org/wiki/beregsz>

⁵ www.bereg.net

⁶ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Beregsz>

a műszergyártó- és a ruhaipar. A szovjet birodalom felbomlása és Ukrajna függetlenné válása után bekövetkezett súlyos gazdasági helyzet miatt sok gyár bezárt, más üzemek pedig tengődésre kényszerültek. Tény viszont, hogy az utóbbi időben a külföldi és hazai befektetők felfedezték a várost, egyre több termelőüzem nyitja meg kapuit, és a közelmúltban láthatóan beindult egy városképfejlesztési program.

A város hat középiskolája közül három, két általános iskolájából az egyik magyar tannyelvű, de a kisebbségi etnikum (cigányság – L. J.) iskolájában is többnyire magyar nyelven folyik az oktatás. Van itt magyar és ukrán tannyelvű gimnázium, valamint magyar tannyelvű főiskola, amely II. Rákóczi Ferenc nevét viseli. A főiskolának a volt törvényszéki palota ad otthont, amely 1909-ben épült, és a II. világháború után sokáig laktanyának használták, majd műszergyár működött benne. A főiskola leromlott állapotban kapta meg az épületet a város önkormányzatától, de a magyar állam, a különböző anyaországi önkormányzatok segítségével és egyéb külföldi támogatással fokozatosan felújítják. A számos nehézség ellenére működő főiskola, melyet az ukrán állam nem támogat, jó ideig az egyetlen magyar tannyelvű felsőoktatási tanintézmény volt az elszakított magyar területeken. Fontos szerepet tölt be a kárpátaljai értelmiség képzésében, a magyar kultúra ápolásában, fejlesztésében.

Emellett szakközépiskola, egészségügyi szakiskola és zeneiskola is található a városban.

Beregszászban hét különböző felekezetű templom áll, ezek közül komoly történelmi múltja a református és a római katolikus templomnak van, az utóbbit műemlékké nyilvánították. Van a városban egy használaton kívüli zsinagóga is. A főteret uraló betonkolosszus helyén, amely a Városi Művelődési Ház nevet viseli, korábban szintén zsinagóga állt. A szovjet megszállás alatt raktárként használták, majd 1969-ben teljesen átépítették, ekkor nyerte el mai alakját.⁷ (Aki látni szeretné, hogyan nézett ki az átépítés előtt, nézze meg a *Cigánytábor az égbe megy* című szovjet filmet – L. J.)

A városban található az országszerte ismert Sportkomplexum és egy filmszínház is, amely néhány éves működésképtelenség után újra várja a filmszerető közönséget. Korábban volt itt szabadtéri filmvetítésekre alkalmas létesítmény is, de ma már a turisztikai látványosságnak számító görög keleti templom áll a helyén.

A méltán elhíresült Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház az egykori Oroszlán Szálló épületében kapott helyet, amelynek falán emléktábla hirdeti, hogy az 1847. július 13-ra virradó éjszakát itt töltötte Petőfi Sándor, aki itt írta *Meleg dél van...* című versét. Némi iróniával azt is lehetne mondani, hogy az Illyés Gyuláról elnevezett hivatásos színház előadásait jobban ismerik világszerte, mint Beregszászban, ellentétben a Schober Ottó vezetésével évtizedeken át működő Beregszászi Népszínházzal, amely a helyi előadások mellett rendszeresen

⁷ www.karpataljaturimus.net

mutatott be színpadi műveket a város vonzáskörzetének falvaiban, illetve szerte Kárpátalján, valamint Magyarországon. Sajnos, ez a színtársulat Schober Ottó nyugdíjba vonulása és áttelepülése után feloszlott.

A város egyik patinás épülete az 1917-ben, szecessziós stílusban épült Beregvármegyei Kaszinó, amelyben egykor vendégül látták többek közt Kosztolányi Dezsőt és Móricz Zsigmondot is.⁸ Móricz Zsigmond felolvasó körútja során jutott el Beregszászba, és a város polgárainak kedvelt szórakozóhelyén, a Royal Grand Hotelben szállt meg 1926. november 16-án.⁹ Ugyancsak patinás épület a szájhagyomány szerint 1880-ban Ybl Miklós által tervezett Vármegyeiháza, amelyben jelenleg a városi egészségügyi szakiskola működik.¹⁰ Beregszász egyik legnagyobb és legrangosabb magyar nyelvű oktatási intézménye, a 4. számú Kossuth Lajos Középfiskola épületét Lechner Ödön tervei alapján építették 1898 és 1901 között.¹¹ A Munkácsi utca 80. szám alatt álló Fedák Sári-kastély jelenleg a Kárpátaljai Református Egyház Püspöki Hivatalának ad otthont. Bár a szájhagyományban ma is élő anekdota szerint Fedák Sári jutalmul kapta a kastélyt bizonyos uraktól, mert engedte, hogy azok az ő meztelen testén kártyázzanak, azt valójában a maga korában közismert és kedvelt művésznő építtette a szüleinek.

Az egykori Schönborn-kastély már hosszú ideje borgyárként funkcionál.

A város vasútállomása 1872-ben épült. 1914 és 1918 között ebben az épületben lakott Dsida Jenő költő. A Beregszász–Dolha kisnyomtávú vasútvonalat 1908. december 23-án nyitották meg. 1939. május 19-én nevezetes eseménynek volt tanúja az állomás és a város lakossága, ugyanis itt fogadták a Szent Jobbot szállító úgynevezett „aranyvonatot”. 1944. október 9-én viszont halálos áldozatokat követelő légitámadás érte az épületet és a környező házakat. A pusztítást a visszavonuló németek tették teljessé, amikor 1944. október 25-én felrobbantották a váltókat, felgyújtották a raktárakat és lerombolták a Vérke-hidat.¹²

A római katolikus templom és a posta épülete szomszédságában áll a Bethlen-kastély, ismertebb nevén a Grófudvar. 1629-ben építtette Bethlen Gábor erdélyi fejedelem. 1686-ban a Munkácsról kitérő kurucok felgyújtották. II. Rákóczi Ferenc, Magyarország fejedelme állíttatta helyre. Végül a Schönbornok 1857-ben átalakították.¹³

A korai kezdetek

A vidéket északról timkőzetű trachit hegyek határolják, délről pedig síkság terül el, amely belesimul a magyar alföldre. Egészen 1920-ig ez a táj természetes egységet alkotott. Számos lelet bizonyítja, hogy már az őskorban is emberlakta vidék volt. A régészek különböző, egymást követő kultúrák nyomaira

⁸ www.csatolna.hu

⁹ www.karpataljaturizmus.net

¹⁰ www.csatolna.hu

¹¹ www.karpataljaturizmus.net

¹² www.kapataljaturizmus.net

¹³ <http://hu.wikipedia.org/wiki/beregsz>

bukkantak. Egy tézis szerint, amit azóta sem sikerült bizonyítania senkinek, az ókorban római gyarmat volt itt, Peregium néven.¹⁴ Ezt először Pápai Páriz Ferenc neves református egyházi író állította *Dictionari latino–hungaricum* című munkájában. A XIX. század elején, amikor még nem létezett kritikusan megalapozott történelemtudomány, romantikus lelkületű múltkutatók, mint például Horvát János, a Bereg, Beregszász helységnevekből próbáltak kreálni egy római kori településnevet. Ezzel is a vidék jelentőségét, korai kulturális és társadalmi fejlettségét kívánták kihangsúlyozni. Nem nehéz párhuzamot vonni e legenda és egy másik, mesébe illő koncepció, a dáko–román kontinuitás között. Sajnos, a honfoglalás előtt itt élt emberekről keveset tudunk, de bizonyítható, hogy a magyarok már lakott települést találtak a mai város helyén. Sok ukrán és egykori szovjet történész állításával szemben azonban korántsem biztos, hogy ezek szlávok voltak. Ma még nem áll rendelkezésünkre kellő mennyiségű értékelhető lelet, amelyek alapján biztosan meghatározhatnánk a magyar honfoglalók által itt talált népesség jellegét. A szláv koncepció ellen szól sok olyan lelet, amely lovas, félnomád életmódot folytató népcsoportokra jellemző.

A legendáknál maradva, a város alapításának legismertebb mondája egy Szász nevű pástorról és két viaskodó bikáról szól. Lehoczky Tivadar, a környék jeles kutatója erről így vélekedik: „Azon regének, mely szerint egy Szász nevű pástor a mostani római katolikus templom helyén viaskodott két bika feltúrt nyomában nagy kincset talált, s azon e templomot építette, s e körül később Bereg-szásznak elnevezett város keletkezett volna, történeti valóságot tulajdonítani nem lehet.”¹⁵

A XIX. és a XX. század során a város területén a X. századból való sírokat találtak, ahol az elhunytakat jellegzetes magyar szokás szerint temették el. Létezik egy olyan elképzelés, hogy maga a város két település: a királyi népek lakta Bátor, illetve a szász hospesek alapította Lampertszásza nevű településből jött létre.¹⁶ Ez a feltételezés viszont az általánosan elfogadottal szemben keltezési problémákat vet fel, hiszen Magyarország területén bizonyíthatóan a XII. század első felében jelentek meg először szász jövevények. Sőt, még a szász népmegnevezés is vita tárgyát képezhetné. A hagyomány Beregszász alapítójának Lampert Árpád-házi herceget tartja, aki 1063-tól bírta e földet, innét az elnevezés is: Villa Lamperti, azaz Lampertház. I. Béla, a tragikus véget ért lovagkirály szívesen vadászgatott a környék végeláthatatlan és vadban gazdag őserdeiben.¹⁷ Ebbéli tevékenységében utódai is szívesen követték. Rupp Jakab szerint a mezővárost a II. Géza által behívott, aranybányászattal és szőlőműveléssel foglalkozó szászok alapították, innét a Lampertszásza vagy Luprechtszasza elnevezés. De az elnevezés első része arra enged következtetni, hogy inkább újraalapították vagy egy kisebb, már lakott települést fejlesztettek várossá. Ezt látszik alátámasztani az az adat, mely szerint

¹⁴ Lehoczky Tivadar: *Bereg vármegye*, 455. p.

¹⁵ www.bereg.net

¹⁶ Verese gyháziné Kovács Jolán–Verese gyházi Béla: *Magyarország vármegyéi és városai*, 41. p.

¹⁷ Lehoczky Tivadar: *Bereg vármegye*, 456. p.

a települést 1141-ben elpusztították a kunok.¹⁸ A város lakosságát 1241-ben tatár hordák irtották ki vagy fűzték rabszójra. Batu kán és Kajdan pusztító seregeinek távozása után a Beregvidék és maga a város is teljesen elnéptelenedett, ezért 1247-ben IV. Béla király, a második honalapító új telepeseket költöztetett a városba, akiket a kor szokásainak megfelelően széles körű jogokkal ruházott fel. Az új telepések jogait később fia és ellenlábasa, V. István is megerősítette.¹⁹ A szilaj és tehetséges ifjabbik király már apja életében is a környék korlátlan ura volt. A Beregvidék ugyan nem tartozott a szorosan vett dukátushoz, de mivel István a főkirály seregeit csatában megverte, az ország felében tényleges királyként uralkodhatott.

A XV. század második felétől kezdve az oklevelek, királyi rendeletek stb. a várost mai magyar nevéen említik.²⁰

Az aranykorszak

A IV. Béla király által adott kiváltságokat Anjou Károly Róbert kétszer is megerősítette: 1320-ban, majd 1325-ben. A szász identitás (Magyarországon minden német jövevényt előszeretettel neveztek szásznak, így vált a bajor, thüringiai, sváb, frank, lotharingiai hospesek egységés nevévé, ami bizonyos összetartozási érzést is kölcsönözött számukra – L. J.) sokáig fennmaradt, ezt mutatja egy 1327-es adat, amikor a német ajkú Eberhard fia Péter volt a város bírója. 1342-ben Nagy Lajos király pallosjoggal ruházta fel Beregszászt, és egyik oklevelében szabad királyi városként említi.²¹ Az I. Lajos király által kiszélesített jogokat több későbbi uralkodó is megerősítette: Lajos lánya és utóda, Mária, annak férje, Zsigmond, valamint I. Ferdinánd, Miksa, az 1588. évi rendeletében I. Rudolf és 1665-ben III. Ferdinánd is.²²

Beregszász a XIV. század második felében élte virágkorát. A várost északról övező hegyekben aranyat és követ bányásztak, a napsütötte dombokon szőlőt műveltek, a széles mezőkön pedig mindenféle gabonát termesztettek. Erzsébet királyné udvart tartott itt, és két kolostort alapított, 1370-ben domonkos-, 1377-ben pedig ferences-rendit.²³ A város fontosságát jelzi, hogy Marocha beregi ispán egyúttal a királynő főlovászmestere volt, s hogy Bebek Imre országbíró rendeletére 1388-ban nemesi országgyűlést tartottak itt.²⁴ Ilyen megtiszteltetéssel nem sok kárpátaljai település büszkélkedhet.

A XV. században megkezdődött a hanyatlás: 1422-ben, 1463-ban és 1484-ben a várost Munkácshoz tartozó oppidumként említik, ekkor már a Lamprechtszasza,

¹⁸ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Beregsz>

¹⁹ Rupp Jakab: *Magyarország helyrajzi története, tekintettel az egyházi intézetekre*, 370. p.

²⁰ Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, 412. p.

²¹ Lehoczky Tivadar: *Bereg vármegye*, 457. p.

²² Rupp Jakab: *Magyarország helyrajzi története tekintettel az egyházi intézetekre*, 370. p.

²³ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Beregsz>

²⁴ Lehoczky Tivadar: *Bereg vármegye*, 457-458. o.

Lampertháza és a Beregszász elnevezés váltakozik.²⁵ Ez a tény nem meglepő, hiszen abban a korban a személynevek is számtalan formában jelentek meg a hivatalos okmányokon. Jellemző példa erre a magát jobbágyi sorból esztergomi érsekké és pápaaspiránssá felküzdő Bakócz, Bakucz vagy Bakács Tamás, aki viszont következetesen Erdődi Tamásként nevezte önmagát, ezen a néven írta alá főpapi leveleit is.

Egy 1495. évi oklevél Lampertszászt Geréb László erdélyi püspök és testvére, Geréb Péter országbíró birtokaként említi.²⁶ 1552-ben Kálmáncsehi Sánta Márton részvételével református, vagy ahogy akkor mondták, helvét irányzatú protestáns zsinatot tartottak itt, amelyen a fülbegyónás eltörléséről és az oltárok lerombolásáról döntöttek.²⁷ A református hívek 1548-ban foglalták el a katolikus templomot, és Radán Balázst választották meg esperesnek. Ez a neves férfiú írta a régi énekeskönyv 280. dicséretét.²⁸

Évezredes fennállása alatt Beregszászt számtalanszor tépázták meg a történelem viharai. 1566-ban a hazafelé tartó tatárok dúlták fel. A házak nagy részét felégették, a lakosságot elhurcolták vagy legyilkolták.²⁹ De nemcsak idegen katonák sanyargatták a város lakosságát. Feljegyezték, hogy Dálnoki Székely Antal császári parancsnok a korábban elűzött szerzetesek javaira tette rá a kezét, de cudarul bánt Beregszász lakosságával gróf Esterházy Miklós is, aki házassággal nyerte el a munkácsi uradalmat, benne Beregszásszal. Hatalmaskodása odavezetett, hogy a lakosok a környező hegyekbe és erdőkbe menekültek, csak Vajda István főbíró II. Mátyás királytól hozott védlevele bírta rá őket a visszaköltözésre.³⁰ 1657. június 17-én a II. Rákóczi György erdélyi fejedelem vezette szerencsétlen lengyelországi hadjáratot megbosszuló Lubomirsky marsall vezetésével lengyel csapatok pusztították el a várost, amely akkor a fejedelem birtokát képezte. Az 1418-ban épült nyolcoltáros templom falára, amely 1519 óta főesperesség volt, a „Vicem pro vice reddo tibi bone vicine” feliratot rótták fel.³¹ A templomot 1522-ben felújították. Ezt követően kétszer is leégett, a már említett lengyel dúlaskor 1657-ben, és 1686-ban a munkácsi várórség támadása során.³²

Az ezt követő időszakban a város a Rákócziak birtoka volt, majd Zrínyi Ilona és Thököly Imre tulajdona. Mint ilyet, Caprara és Caraffa császári generálisok elfoglalták és megszállták. 1686. június 3-án a Munkácsról kiűtött Radics András

²⁵ Csánki Dezsdő: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, 412. p.

²⁶ Lehoczky Tivadar: *Bereg vármegye*, 458. p.

²⁷ Fényes Elek: *Magyarország leírása*, 325. p.; Fényes Elek: *Magyarország geographiai szótára*, 118. p.; Veresegyháziné Kovács Jolán–Veresegyházi Béla: *Magyarország vármegyéi és városai*, 41. p.

²⁸ www.karpataljaturizmus.net

²⁹ Lehoczky Tivadar: *Bereg vármegye*, 458. p.

³⁰ Lehoczky Tivadar: *Bereg vármegye*, 459. p.

³¹ Fényes Elek: *Magyarország geographiai szótára*, 118. p.; Fényes Elek: *Magyarország leírása*, 325. p.

³² <http://hu.wikipedia.org/wiki/Beregsz>

vezér a Beregszászban állomásozó németekkel és labancokkal vívott harc közben felgyújtotta a várost és annak templomát. Utóbbi sokáig állt romos állapotban. II. Rákóczi Ferenc, Magyarország fejedelme többször is megfordult a városban. 1703. december 20–21-én itt adta ki fegyverbe szólító, nevezetes felhívását a vármegyékhez. A hagyomány úgy tartja, hogy Tarpa és Vári községek mellett Beregszászban, a római katolikus templom, a postahivatal és az Arany Páva étterem behatárolta téren bontották ki a szabadságharc első zászlait. 1717-ben a betörő krími tatárok Beregszászt is feldúlták.³³

Új korszak vette kezdetét, amikor 1726-ban gróf Schönborn Lotar Ferenc mainzi érsek tulajdonába került a város, aki 1731-ben anyagi támogatással járult hozzá a megyeháza felépítéséhez. 1743-ban kijavították a harangtornyot, 1804-ben pedig új tornyot építettek.³⁴ A Schönbornok – akik a köztudattal ellentétben németek voltak, nem osztrákok – igyekeztek fejleszteni és segíteni a várost. Az egyik Schönborn gróf például pénzzel segítette Ham János szatmári püspököt a katolikus templom újjáépítésében.³⁵ A XVIII. század közepe sem kímélte a város lakosságát, 1739-ben egy tűzvész elpusztította a település nagy részét, mígnem az 1742-es pestisjárvány 300 halottat követelt. Ennek tudható be az 1749-es újabb német betelepülés.³⁶ A református templom építését 1715-ben fejezték be, viszont annak tornya jóval később, 1780-ban készült el. 1918-ban leégett, 1921 és 1929 között építették újjá.³⁷

1836-ban alakult meg az állami postahivatal, amely nem is olyan régen vesztette el önállóságát az Ukrán Posta egy szerencsétlen rendelete nyomán.

A XX. század viharos évei

Beregszász 1867 és 1918 között nemes Bereg-vármegye központja volt. 1918. november 15-én vonultak be ide a cseh csapatok, de korábban román hordák fosztották ki. Az 1920. évi trianoni döntés nyomán egész Kárpátaljával együtt az I. világháború győztes hatalmai által mesterségesen létrehozott Csehszlovákiához csatolták. A csehszlovák megszállás éveiben államilag támogatott és finanszírozott erőszakos csehesítés folyt a városban. Jellemző, hogy a jövevények – főleg hivatalnokok, csendőrök, katonák stb. – nem tudtak gyökeret verni itt. Ugyanakkor, aki manapság végigautózik a város utcáin, sok esetben még a csehszlovák érában lerakott macskaköveken közlekedhet. 1939. március 14–18. és a szovjet megszállás között újra megveszék hely volt.³⁸ 1938. november 9-én került vissza a Magyar Királysághoz. Ezen a napon a Piac téren

³³ Lehoczky Tivadar: *Bereg vármegye*, 460–461. p.

³⁴ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Beregsz>

³⁵ Rupp Jakab: *Magyarország helyrajzi története tekintettel az egyházi intézetekre*, 373–374. p.

³⁶ Lehoczky Tivadar: *Bereg vármegye*, 462. p.

³⁷ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Beregsz>

³⁸ Veresegyháziné Kovács Jolán–Veresegyházi Béla: *Magyarország vármegyéi és városai*, 39. p.

(ma: Hősök tere – L. J.) a város lakossága örömmujongással fogadta a bevonuló magyar honvédeket. A téren 1942. május 31-én avatták fel az I. világháborúban elesett hősök emlékművét, amit a megszálló Vörös Hadsereg lebontott, és annak anyagából felépítette a 138. lövészhadosztály elesett katonáinak emlékművét. Az 1945. június 17-én felavatott emlékmű 13 szovjet katonának állít emléket.³⁹ Korabeli tanúk szerint ezek a katonák nem harcban estek el, hanem beszabadtak a várost övező szőlőhegy pincéibe, ahol mohóságukban belelőttek a hordókba, és részeg bódulatukban a kiömlő borba fulladtak.

A szovjet időszakban a város közigazgatási része lett három falu: Búcsú, Tasnád és Beregvégardó.

Mint említettem, fennállása során a várost nevezték már Lampertházának, Luprechtszászának, Lamperthausnak, Beregsassnak, Berehovénak, Beregovónak, de a magyar ember számára mégiscsak Beregszász marad. Mindörökké.

LÉNGYEL JÁNOS

³⁹ www.karpataljaturizmus.net

Bibliográfia

- Magyar helységnév-azonosító szótár.* Szerk.: Lelkes György. Balassi Kiadó, Budapest, 1992.
- Magyar helységnév-azonosító szótár.* Szerk.: Lelkes György. Második, bővített és javított kiadás. Talma Könyvkiadó, Baja, 1998.
- Fényes Elek: *Magyarország geographiai szótára.* I. kötet. Pesten, Nyomatott Kozma Vazulnál, 1851.
- Fényes Elek: *Magyarország leírása.* I. rész. *Magyarország általánosan.* Pesten, Nyomatott Beimelnél, 1847.
- Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában.* I. kötet. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1890.
- Rupp Jakob: *Magyarország helyrajzi története, tekintettel az egyházi intézetekre.* II. kötet. *Az egri érsekség – egyháztartomány.* MTA Történelmi Bizottsága, Pest, 1872.
- Veresegyháziné Kovács Jolán – Veresegyházi Béla: *Magyarország vármegyéi és városai. (Régi magyar települések kislexikona.)* Anno Kiadó, Budapest, 1999.
- Lehoczky Tivadar: *Bereg vármegye.* Hatodik Síp – Mandátum Kiadó, Budapest – Beregszász, 1996.
- www.karpatinfo.net/turizmus/
- www.bereg.net
- <http://hu.wikipedia.org/wiki/Beregsz>
- www.csatolna.hu
- www.karpataljaturizmus.net
- Érintőlegesen:*
- Bodor Antal – Gazda István: *Magyarország honismereti irodalma 1527–1944.* Könyvértékesítő Vállalat, Budapest, 1984.
- Eötvös József: *Magyarország 1514-ben.* II. kötet. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest, 1952.

MŰVELŐDÉSI ÉLETÜNK KRÓNIKÁJA

2007. augusztus – szeptember – október

ELISMERÉSEK

❖ **Sólyom László**, a Magyar Köztársaság elnöke **Balázsi Józsefnek**, a Beregszászi Illýés Gyula Magyar Nemzeti Színház igazgatójának a *Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjét*, **Horváthné Somogyi Ilonának**, a megyei könyvtár magyar és idegen nyelvű osztálya vezetőjének, **P. Punykó Máriának**, az *Irka* című gyermeklap főszerkesztőjének és **Prófusz Mariannának**, a Nagyberegi Középiskola magyartanárának, a népművészet mesterének a *Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjét* adományozta. A kitüntetések **Göncz Kinga** külügyminiszter adta át Ungváron.

❖ **Mihajlo Kicskovszkij**, a megyei tanács elnöke díszoklevéllel tüntette ki a legkiválóbb tanárok egy csoportját. **Szilágyi Lajos**, a Vári Középiskola igazgatója a Beregszászi járás legjobb pedagógusának szóló elismerés mellett *Az év matematikatanára* címet is elnyerte. Beregszász város legjobb pedagógusa **Bölkényi Anna**, a Beregszászi Tanulók Házának szakkörvezetője, Nagyszőlős legjobb oktatói szakembere **Vince József**, a Nagyszőlősi 1. sz. Középiskola testnevelő tanára lett.

❖ **Viktor Juscsenko** államfő sokéves pedagógiai tevékenysége és a nemzeti oktatás terén elért eredményeiért **Zsoffcsák Zoltánnak**, az Ungvári 2. sz. Oktatói-Nevelői Iskolakomplexum igazgatójának az *Ukrajna Néptanítója* címet adományozta.

ESEMÉNYNAPTÁR

Augusztus

❖ Lezajlott a Munkácsi Római Katolikus Egyházmegye által szervezett ötödik gitáros tábor, amelyen kárpátaljai és magyarországi oktatók foglalkoztak a gyerekekkel.

❖ A Szabolcs megyei Tiszadadán ismét megrendezték a Dadaei Napokat, amelyen vidékünket **Nagy György**, az UMDSZ koordinátora képviselte.

❖ Nagypaládon harmadszor tartottak sportnapot az UMDSZ helyi és fertőssalmási alapszervezete rendezésében.

❖ Fennállásának ötödik évfordulójához érkezett a Nagybéányi Arany Kalász Nyugdíjasklub. Az évforduló alkalmából rendezett ünnepség fő támogatója **Gajdos István**, az UMDSZ elnöke volt.

❖ Az UMDSZ Ifjúsági Szervezete a KAMOT Jótékonyági Alapítvánnyal közösen szervezte meg az idei, immár 11. Kárpátaljai Történelmi Jurtatábort Péterfalva és Nagypalád határában, ezúttal 83 gyerek részvételével. A záróünnepségen felavatták azt a kopjafát, amelyet **Gergely István** fafaragó művész a táborozó gyerekekkel közösen készített, **Gajdos István**, az UMDSZ elnöke és **Horváth Sándor** író a tábor hasznosságáról beszélt.

❖ A jánosi Helikon Hotel konferenciatermében román–ukrán kulturális és önkormányzati együttműködési fórumot rendeztek, amelyen többek közt részt vett **Gajdos István** beregszászi polgármester, a Kárpátaljai Határmenti Önkormányzatok Társulásának elnöke és **Viorel Szolszki**, Szatmárnémeti alpolgármestere.

❖ Az UMDSZ ISZ és a KAMOT Jótékonyági Alapítvány vezetőképző előadássorozatát rendezett a Kárpátaljai Történelmi Jurtatáborban. Előadást tartott **Szabó László**, a MEH Nemzetpolitikai Ügyek Főosztályának főtanácsadója, **Dupka György**, a MÉKK elnöke, **Kocsis Mária**, a KAMOT JA elnöke és **Zubánics László** történész.

❖ A verbóci polgármesteri hivatal és a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség helyi alapszervezete emléktáblát és emlékoszlopot állított a település neves szülőtte, **Werbőczy István** nádor tiszteletére. Az avatóünnepségen a Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusának képviselőjében jelen volt **Juhos Lóránt** konzul, **Kovács Miklós**, a KMKSZ elnöke, **dr. Brenzovics László**, a megyei tanács és a KMKSZ alelnöke, **Milován Sándor**, a KMKSZ alelnöke és **dr. Orosz Ildikó**, a KMPSZ és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola elnöke.

❖ A Tokaji Írtótábor tanácskozásán részt vett és felszólalt **Dupka György**, az ungvári Intermix Kiadó vezetője, a MÉKK elnöke és **Gajdos István**, Beregszász polgármestere.

❖ **Gyurcsány Ferenc** magyar miniszterelnök és **Viktor Juscsenko** ukrán államfő találkozájának alkalmából a munkácsi várban ünnepélyesen megnyitották a magyarországi múzeumok és **Pákh Imre** Amerikában élő műgyűjtő segítségével megrendezett kiállítást **Munkácsy Mihály** festményeiből és személyi tárgyaiból.

❖ Őtésztendei szünet után a Kárpátaljai Magyar Diákok és Fiatal Kutatók Szövetsége ismét megrendezte a Kárpát-medencei magyar fiatalok találkozóját, a II. Kárpátaljai Nyári Egyetemet. A Tiszapéterfalvai Református Líceum kollégiumában vajdasági, felvidéki, erdélyi, anyaországi és kárpátaljai egyetemisták, főiskolások találkoztak. A rendezvény fő támogatója a Szülőföld Alap volt.

❖ Vidékünkön vendégszerepelt a magyarországi Kárpátia Zenekar. A méltán elhíresült együttes a Vereckei-hágón torzóban álló honfoglalási emlékműnél és a beregszászi szabadtéri színpadon adott nagy sikerű koncertet.

❖ Megyeszerte megemlékeztek Szent István királyról, a keresztény magyar állam megalapítójáról.

A KMKSZ idén is Aknaszlatinán tartott központi ünnepségén több százan vettek részt. Az ünnepség szentmisével kezdődött, amelyet a helyi római katolikus templomban **Butsy Lajos** plébános, **Bohdan Szileckij** aknaszlatinai és **Veres József** nagybocskói görög katolikus parochus celebrált. Ezt követően beszédet mondott **Milován Sándor**, a KMKSZ alelnöke és **ifj. Sari József**, a KMKSZ Felső-Tisza-vidéki Középszintű Szervezetének elnöke. A millenniumi emlékparkban álló Szent István-emlékmű és a sztálini légerek áldozatai emlékjelének megkoszorúzása után István királyról szóló műsort adtak a Viski Kölcsey Ferenc Középfiskola, a Técsői Hollósy Simon Középfiskola, az Aknaszlatinai Bolyai János Középfiskola tánckarai, az Aknaszlatinai Művészeti Iskola növendékei, az ugyancsak helyi Bel Canto női kamarakórus, valamint a Gyertyánligeti Elemi Iskola diákjai, akik verseket szavaltak. Az emlékünnepe és a templomban zárult a Szent István kardjáról készült hiteles másolat megtekintésével.

Az UMDSZ és a MÉKK több helyszínen emlékezett államalapító szent királyunkra. Az ungvári vár udvarán tartott ünnepségen **Horváth Sándor** író, költő, **Dupka Nándor**, az UMDSZ ISZ elnöke mondott ünnepi beszédet, **Majnek Antal** római katolikus megyéspüspök és **Héder János** ungvári református lelkész tartott ökumenikus istentiszteletet. Beregszászban **Pirigyi Béla**, a BMKSZ elnöke, **Zubánics László**, az UMDSZ OT elnöke és **Kincs Gábor**, Beregszász alpolgármestere mondott beszédet. A péterfalvai Tiszaháti Tájékmúzeumban ünnepi tárlat nyílt az államalapító király tiszteletére, ahol **Borbély Ida** igazgató és **Dupka György**, a MÉKK elnöke szolt az egybegyűltekhöz.

❖ A beregszászi járási Benében az Aréna Produkció és a Kárpátaljai Fejlesztési Társa-

ság idén is nagy sikerrel rendezte meg az Aréna Kárpátaljai Ifjúsági Fesztivált és Szabadegyetemet.

❖ Beregszászban az UMDSZ városi szervezete és a BMKSZ szervezésében megtartották a Borzsa-völgyi kisvasút napját.

❖ Párkányban megtartotta soros ülését a kis MÁÉRT, amelyen az UMDSZ képviseletében jelen volt **Gajdos István**, **Dupka György** és **Zubánics László**, a KMKSZ részéről **Kovács Miklós** és **Brenzovics László**. Az UMDSZ a testület teljes jogú tagja lett.

❖ Augusztus folyamán gazdag kulturális programokkal színesített falunapot tartottak Nagymuzsalyban, Zápszonyban, Verbőcön, Tiszacsomán, Tiszakeresztúron, Nagydobronyban, Bányában, Dercenben, Szalókán, Váriban, Haranglábban, Szernyén, Kisszelmencen, Rafajnaújfaluban, Bótrágyon, Beregsomban és Szürtében. A szürtei falunapon az *igazi Kárpáti Igaz Szó Élő Újság* című rendezvényén találkozott a szerkesztőség az olvasókkal.

September

❖ Tanévnyitó ünnepséget tartottak vidékünk több mint száz magyar iskolájában, amelyekben közel 20 ezer gyerek tanul anyanyelvén. Kisdobronyban új iskolát avattak.

❖ A KMKSZ helyi alapszervezete kezdeményezésére az ungvári járási Gálocs község temetőjében felavatták az 1944 őszén a település körüli harcokban elesett magyar katonák emlékművét. A gyászünnepségen **Molnár László**, a KMKSZ-alapszervezet elnöke és **dr. Soós Kálmán**, a KMKSZ Ungvári Járási Középszintű Szervezetének elnöke, a beregszászi főiskola rektora mondott beszédet.

❖ Nagy tömegeket megmozgató falunapot tartottak Barkaszón, Csongoron, Nagy- és Kiscejőcön. Badalóban gyermeknapot rendeztek.

❖ A Tiszapéterfalvai Képtárban kiállítás nyílt **Homoki Gábor** festőművész, a helyi művészeti iskola igazgatója munkáiból.

❖ Újabb két település kapott címeres zászlót. A rahóiaknak **dr. Tóth Mihály**, a gátiaknak **Zubánics László** adta át a történelmi jelképeket.

❖ **Dupka György**, a MÉKK elnöke részt vett a Határon Túli Közművelődési Tanács ülésén, amelyet Budapesten, az Oktatási és Művelődési Minisztériumban tartottak meg.

❖ Kisboldogasszony napjának tiszteletére új templomot szenteltek fel a rahói járási Szvidovecen, Királyházán pedig zárándoklaltal egybekötött búcsút tartottak a település melletti Kápolna-hegyen.

❖ A Magyar Országgyűlés Külügyi Hivatalának küldöttsége által az Ungvári Főkonzulátuson rendezett találkozón az UMDSZ képviseletében **Dupka György**, **Medvigy István** és **Lizanec Péter**, a KMKSZ képviseletében **Brenzovics László**, **Orosz Ildikó** és **Soós Kálmán** vett részt.

❖ Magyar–ukrán kishatárforgalmi megállapodást írt alá Ungváron **Göncz Kinga** magyar és **Arszenyij Jacenyuk** ukrán külügyminiszter. Az egynapos ukrainai látogatáson tartózkodó magyar külügyminiszter kárpátaljai magyar politikusokkal és egyházi vezetőkkel is találkozott. Napirendre kerültek az anyaország schengeni csatlakozásából adódó, a kárpátaljai magyarságot érintő problémák, az ukrán nyelvű érettségi vizsgák ügye és a magyar iskolák tankönyvellátása.

❖ Balatonföldváron lezajlott a Kárpátaljai Szövetség fóruma, amelyen az UMDSZ képviseletében **Medvigy István**, az UMDSZ ISZ képviseletében **Dupka Nándor** vett részt.

❖ Az UMDSZ helyi szervezete Árpád-házi Szent Erzsébet Kiállítását rendezett a Viski Tájházban.

❖ **Viktor Jusczenko** ukrán államfő több ezer kötetnyi könyvadományt ajándékozott a kárpátaljai magyar intézményeknek: **Tarasz Sevczenko** verseinek válogatását **Weöres Sándor**, valamint **Petőfi Sándor** verseinek válogatását **Leonyid Pervomajszkij** fordításában, amely vállalkozói támogatással 10 ezer példányban jelent meg Kijevben. A kétnyelvű kötethez **Viktor Jusczenko** és **Sólyom László** magyar államfő írt előszót.

❖ A Megyei Bábszínház 27. évadjának nyitányaként a társulat **Natalja Oresnyikova** rendezésében bemutatta *Hamupipóke* című előadását.

❖ Az ungvári járási Palágykomoróc felújított görög katolikus templomába új oltár került. Az ünnepi liturgiát **Milan Sasik** megyéspüspök celebrálta.

❖ Megtartotta plenáris ülését a Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fóruma, amelynek résztvevői a határon túli magyarság helyzetét elemezték. Vidékünket **Dupka György**, **Közeghy Elemér**, **Kovács Miklós** és **Brenzovics László** képviselte.

❖ **Kálmán Imre**, a világhírű zeneszerző születésének 125. évfordulója tiszteletére a Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusa fényképkiallítást rendezett a beregszászi főiskolán. Az érdeklődők bepillantást nyerhettek a zeneszerző életébe és munkásságába.

❖ Kolozsváron megrendezték a Kárpát-medencei Magyar Kulturális Napokat, amelynek keretében előadást és könyvbemutatót tartott **Dupka György** és **Zubánics László**. **Nyíri Katalin** és **Filep Anita** kárpátaljai népdalokat és megzenésített verseket adott elő. E rangos rendezvénynek 2008-ban Beregszász ad otthont.

❖ Beregszászban megtartották a Kárpátaljai Határmenti Önkormányzati Társulás fórumát, melynek napirendjén a kárpátaljai magyarságot leginkább foglalkoztató kérdések szerepeltek.

Október

❖ Irodalmi estet tartottak az Ungvári Közművelődési Szakiskolában, ahol a magyar tagozat diákjai versekkel és dalokkal köszöntötték az ötvenéves **Horváth Sándor** író, költő, publicistát.

❖ A Beregszászi Turisztikai és Információs Központ kiállítótermében megnyílt **Darabán János** és **Bilák Marina** festőművészek munkáinak közös kiállítása.

❖ A Kárpátaljai Szövetség Budapesten megrendezte a kárpátaljai magyar irodalom napját. Ebből az alkalomból **Barzsó Tibor** szerkesztő bemutatta **Kovács Vilmos** *Holnap is élünk* című regényének harmadik kiadását, **Dupka György** pedig tájékoztatót tartott az Intermix Kiadó *Kárpátaljai magyar könyvek* című sorozatáról.

❖ Vidékünk magyarsága az aradi vértanúkra emlékezett.

Az ungvári Kálvárián, **Szegelethy János** hadnagy sírjánál **Dupka György**, a MÉKK elnöke, **dr. Ljáh Erzsébet**, az UMDSZ ungvári alapszervezetének elnöke, **Vágó Ferenc** konzul, **Gortvay Erzsébet** irodalomtörténész és az UMDSZ ISZ képviseletében **Rezes József** mondott beszédet. Ezt követően

az emlékezők az egykori Lauden-ház falán megkoszorúzták báró **Bémer László** római katolikus püspök emléktábláját.

A KMKSZ hagyományosan a nagyszőlősi Perényi-szobornál tartott megemlékezésének ünnepi szónoka **Navracsics Tibor**, a FIDESZ-MPSZ parlamenti frakcióvezetője volt.

Az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar nyelv és irodalom tanszékének első évfolyamos hallgatói emlékműsort adtak az aradi mártírok tiszteletére. Az ünnepségen beszédet mondott **Lizanec Péter** tanszékvezető professzor.

❖ Técsón az egykori koronaváros lakossága és több száz meghívott vendég együtt ünnepelte a város napját, ahol az UMDSZ hagyományteremtő kezdeményezésének folytatásaként átadták a település címeres zászlaját.

❖ A kulturális eseményekben gazdag viski falunapon az itt élők használatba vették a település megújult, szökőkúttal ékesített központi terét.

Ugyanitt a helybeliek mellett sok kárpátaljai és anyaországi vendég vett részt a település ősi református templomában tartott istentiszteleten. Ezt követően a jelenlévők, köztük **Kovács Miklós**, a KMKSZ elnöke, **Brenzovics László** és **Milován Sándor**, a Szövetség alelnökei és **Orosz Ildikó**, a KMP SZ elnöke a református temetőben felavatták **Fodó Sándor**, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség alapító elnökének síremlékét. A magyar érdekvédelem két és fél évvel ezelőtt elhunyt kimagasló személyiségére **Czébely Lajos** magyartanárral emlékezett.

❖ Pozsonyban aláírták az ukrán–szlovák együttműködési szerződést, amelynek értelmében Salamon és Tiszaágcsernyő között határátkelő épül.

❖ Az UMDSZ és a megyei művelődési főosztály szervezésében Beregszászban

megtartották a XVIII. Megyei Magyar Folklorfesztivált.

❖ A Beregszászi Turisztikai és Információs Központban *Projektfejlesztési és menedzsment tréning Kárpátalján* címmel szakmai képzést szerveztek.

❖ Író-olvasó találkozót tartottak a Nagyberegi Református Liceumban. A diákok előtt **Pencökfer János** író, költő, irodalomtörténész, **Vári Fábrián László** költő, folklorgyűjtő, **Nagy Zoltán Mihály** író, költő, szerkesztő és **Bakos Kiss Károly** költő mutatkozott be. A tervezettnél jóval hosszabbra nyúló, oldott hangulatú irodalmi délután házigazdája **Kovács András**, a liceum tanára volt.

❖ Az 1956-os forradalom és szabadságharc 51. évfordulója a méltó megemlékezés jegyében telt el vidékünkön.

Az ungvári központi rendezvényen a magyar főkonzulátus és a megyei társadalmi szervezetek a vizsgálati fogház falán egy évvel ezelőtt elhelyezett emléktáblánál hajtottak fejet '56 hősei előtt.

Gálocson **Gecse Endre** mártír tiszteletes sírjánál emlékeztek. Itt **Vágó Ferenc** konzul, **Dupka György**, a MÉKK elnöke és **Horváth Sándor** író, költő szolt az egybegyűltekhöz. Ezt követően a tisztelgők, köztük **Illár József**, Kiszszelmenc polgármestere és **Szanyi Béla**, az UMDSZ Ungvári járási szervezetének elnöke megkoszorúzták a polgármesteri hivatal épületének falán elhelyezett emléktáblát, amelynél **Molnár Sándor**, Gálocs polgármestere mondott beszédet.

A megyeszékhely művészeti iskolájában az itt tanuló fiatalok és a Drugeth Gimnázium diákjai saját összeállítású műsorral méltatták a szabadságharc évfordulóját. Az ünnepségen többek közt jelen volt **dr. Nagy Attila** vezető konzul.

A Beregszászi Művészeti Iskolában rendezett ünnepségen műsort adott a Petőfi Sándor Nyugdíjasklub és a helyi Zrínyi

Ilona Középiskola ének-kar, emlékbeszédet mondott **Kishegyi Mária** nyelvtanár és **Gajdos István** polgármester.

Ugyancsak Beregszászban, kivégzésének 158. évfordulóján megkoszorúzták báró **Perényi Zsigmond** emléktábláját. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc mártírjának életútját és munkásságát **Csobolya József** történész eleventette fel.

Nevetlenfaluban az UMDSZ és a KMKSZ helyi alapszervezete a település középiskolájának közreműködésével az **Illés József** '56-os ellenállónak emléket állító márványtáblánál tartott megemlékezést, amely Nagyszőlősen folytatódott. A Nagyszőlősi Perényi Zsigmond Középiskola – ahol 1956-ban **Illés József**, **Varga János**, **Kovács Zoltán**, **Milován Sándor** és **Dudás István**, a nagyszőlősi ellenálló csoport tagjai tanultak – udvarán tartott ünnepségen **Zubánics László**, az UMDSZ OT elnöke idézte fel a forradalom napjait.

Tiszapéterfalván a Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület szervezésében a falu jeles szülőtte, **Kiss Ferenc** irodalomtörténész emléktáblájánál emlékeztek az 1956-os forradalomra. A helyi Kölcsey Ferenc Középiskola diákjai **Sárközi Katalin** történelemtanár irányításával korabeli dokumentumokból, visszaemlékezésekből

idézve elevenítették fel a forradalom eseményeit. **Hunyadi Attila** református lelkész és **Csirpák József** görög katolikus parochus a Bibliát idézve hirdette '56 hőseinek Istenhez, a hazához és a nemzethez való hűségét.

❖ A MÉKK, a Somi Irodalmárok Múzeuma, a községi könyvtár és a Somi Általános Iskola szavalóversenyt rendezett a település két jeles szülőtte, **Sütő Kálmán** és **Kecskés Béla** költők emlékére. A vetélkedőn a környék tíz tanintézményéből több mint hatvan diák vett részt három kategóriában. A hagyományteremtő szándékkal megrendezett szavalóversenyen meghívott vendégként jelen volt és beszédet mondott **Nagy Zoltán Mihály** író, költő, az *Együtt* főszerkesztője. A zsűri egyik tagja **Weinrauch Katalin** gyermekíró, a verseny házigazdája **Kenyeres Mária**, a MÉKK beregszászi városi-járási szervezetének elnöke volt.

❖ A Técsői Református Líceumban tizedik alkalommal rendezték meg a II. Rákóczi Ferencről elnevezett versmondó vetélkedőt, a zsűri munkájában részt vett **Horváth Sándor** költő is.

D. GY.

Megjelent

Kovács Vilmos: **Ma kiáltsatok.** Válogatott versek. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2007.*

Kovács Vilmos: **Holnap is élünk.** Regény, 3. kiadás. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2007.*

S. Benedek András: **Készülődés. A kárpátaljai magyar írás.** Irodalomtörténeti esszé. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2007.*

Pilipkó Erzsébet: **Ütköző identitások. A kárpátaljai magyar katolikusok etnikai és vallási identitásának vizsgálata az 1989-es változások kapcsán.** *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2007.*

Bakos Kiss Károly: **Legyen vers.** Versek. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2007.*

Füzesi Magda: **Mérsékelt égöv.** Régi és új versek. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2007.*

A Kárpátok bűvöletében élt. Fodor István botanikus centenáriumi emlékkönyve. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2007.*

Berniczky Éva: **Méhe nélkül a bába.** Regény. *Magvető Kiadó, Budapest, 2007.*

Balla D. Károly: **2000+3. Az ezredforduló hét esztendeje.** Egy manzárdór naplójegyzetei. *Pannónia Könyvek, Pécs, 2007.*

Balla László: **Őszi nyárfák.** Válogatott novellák, tárcák, kisregények. *Kárpáti Kiadó, Ungvár, 2007.*

Kótyuk István: **Mondattani elemzések.** Segédkönyv a magyar nyelvtan tanulmányozásához. *PoliPrint, Ungvár, 2007.*

Karmacsi Zoltán: **Kétnyelvűség és nyelvelsajátítás.** Rákóczi-füzetek XXV. *PoliPrint, Ungvár, 2007.*

Kovács Elemér: **Beregszászi tükör.** Barangolás a Verke-parti városban. *KárpátInfo Könyvek, PoliPrint, 2007.*

Előkészületben

Bagu Balázs: **Hosszú lábú gólya...** Bátyúi gyermekjátékok. *Intermix Kiadó.*

Becske József Lajos: **átkozott szerepben.** Versek. *Intermix Kiadó.*

Ivaskovics József: **Elvitte a róka.** Megzenésített gyermekversek. *Intermix Kiadó.*

Szalai Borbála: **Morzsák.** Visszaemlékezés. *Intermix Kiadó.*

Weinrauch Katalin: **Ezüst barka gömbölyödik.** Versek és mesés történetek gyerekeknek. *Intermix Kiadó.*

Sebestyén Gyula: **Árpádok.** Ismeretterjesztő gyűjtemény a kárpátaljai magyar iskolásoknak. *Intermix Kiadó.*

Róka koma. Ukrán népmesék Barzso Tibor fordításában. *Intermix Kiadó.*

Zubánics László: **Boszorkányok pedig nincsenek?** Tanulmányok. *Intermix Kiadó.*

Kongózás, muzsákolás, gubázás Kárpátalján. Összeállította: Fedák Anita. *Intermix Kiadó.*

Lusztig Károly: **Töredékek.** Publicisztikai írások. *Intermix Kiadó.*

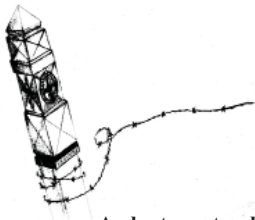
Pilipkó Erzsébet: **Tanulmányok a néprajz köréből.** *Intermix Kiadó.*

Mandrik Erzsébet: **A pokol tornácain.** Visszaemlékezések. *Intermix Kiadó.*

Király Benedek Lőrinc: **Másnapos álom.** Ifjúsági kisregény. *Intermix Kiadó*

Bakos Kiss Károly (1977) Beregújfalu
 Bartha Gusztáv (1963) Nagyberég
 Barzsó Tibor (1931) Ungvár
 Becske József Lajos (1965) Visk
 S. Benedek András (1947) Budapest
 Czébely Lajos (1951) Visk
 Dupka György (1952) Ungvár
 Ferenczi Imre (1940) Nyíregyháza
 Fodor Géza (1950) Dercen
 Füzesi Magda (1952) Nagyberég
 Gortvay Erzsébet (1935) Kincshomok
 Hevesi Kovács János (1989) Apc
 Ivaskovics József (1950) Ungvár
 Kovács Éva (1935) Budapest
 Kovács Gábor (1970) Ungvár
 Kovács Vilmos (1927–1977)
 Kudla György (1973) Ungvár
 Lengyel János (1973) Beregszász
 Mihail Keminy (1922) Ungvár
 Mínya József (1967) Tiszapéterfalva
 Nagy Zoltán Mihály (1949) Csonkapapi
 Nyilas Attila (1965) Budapest
 Oláh András (1959) Mátészalka
 Penckófer János (1959) Beregszász
 Pomogáts Béla (1934) Budapest
 Vári Fábrián László (1951) Mezővári
 Zselicki József (1949) Kisgejőc

E számunkat Ferenczi Imre fotóival illusztráltuk.

TESTAMENTUM

Kovács Vilmos *verse*

Andante pastorale

IVASKOVICS JÓZSEF *zenéje*

S
A

T
B

U - ram, e - mæld fel cso - nig nyűt tes - tem, s fűjé el be - lé - le múlt lo - bo - gá - sok fűs - töl - gő ősz - kft. Is - merd fel ben - nem

ha - lan - dó má - sod, ki most fe - ke - te ár - nyad - ra es - tem, s hoz - zá sze - gez - nek lár - vó - ros tús - kék.

U - ram, meg - jár - tam én is a pok - lod, ha te - rem - té - sed cso - dá - ja hívott, ki - oszt - va ré - zszem. Sem - mi - nek sok — volt, de

U - ram, meg - jár - tam én is a pok - lod, ha te - rem - té - sed cso - dá - ja hi - vott, ki - oszt - va ré - szem. Sem - mi - nek sok volt, de

U - ram, meg - jár - tam én is a pok - lod, ha te - rem - té - sed cso - dá - ja hi - vott, ki - oszt - va ré - szem.

U - ram, meg - jár - tam én is a pok - lod, ha te - rem - té - sed cso - dá - ja hi - vott, ki - oszt - va ré -

csil - lag - gal i - rott. U - ram, most - an - től több lesz a gon - dod, s mű - ved, a cso - da, kés - ve lesz ké - szem.

— de csil - lag - gal i - rott. — U - ram, most - an - től több lesz a gon - dod, s mű - ved, a cso - da, kés - ve lesz ké - szem.

Sem - mi - nek sok volt, de csil - lag - gal i - rott. U - ram, most - an - től több lesz a gon - dod, s mű - ved, a cso - da, kés - ve lesz ké - szem.

Sem - mi - nek sok volt, — de csil - lag - gal i - rott — U - ram, most - an - től több lesz a gon - dod, s mű - ved, a cso - da, kés - ve lesz ké - szem.

U - ram, ma - rad itt még né - hány bo - lond, s ha most fel - e - melsz, min - dó - juk ne - vét fü - led - be mon - dom. Oszd fel kö - zöt - tük

U - ram, ma - rad itt még né - hány bo - lond, s ha most fel - e - melsz, min - dó - juk ne - vét fü - led - be mon - dom.

ve lesz ké - szen. U - ram, ma - rad itt még né - hány

pok - lunknak fe - lét Hom - lo - kuk je - les, nya - kunkban ko - lomp. S vi - gyáz - zunk rá - juk ott a po - ron - don.

S vi - gyáz - zunk rá - juk ott a po - ron - don.

Oszd fel kö - zöt - tük poklunknak fe - lét Hom - lo - kuk je - les, nya - kunkban ko - lomp. S vi - gyáz - zunk rá - juk ott a po - ron - don.

bo - lond, S vi - gyáz - zunk rá - juk ott a po - ron - don.

*Uram, emeld fel csontig nyűtt testem,
s fűjd el belőle múlt lobogások
füstölgő üszkét.*

*Ismerd fel bennem balandó másod,
ki most fekete árnyadra estem,
s hozzá szegeznek lázvörös tüskék.*

*Uram, megjártam én is a poklod,
ha teremtésed csodája hívott,
kiosztva részem.*

*Semminek sok volt, de csillaggal írott.
Uram, mostantól több lesz a gondod,
s műved, a csoda, késve lesz készen.*

*Uram, marad itt még nébány bolond,
s ha most felemelsz, mindőjük nevét
füledbe mondom.*

*Oszd fel közöttük poklunknak felét.
Homlokuk jeles, nyakukban kolomp.
S vigyázzunk rájuk ott a porondon.*

KIRAKÓ KOCKÁK

Világot versből?

Isteni szándék: balga és biú.

A Megváltó sírján a kő mozdulatlan, rideg.

Csak húsz év, s már nem érti apja szavát a fiú.

A világ sorsa egy szál megfeszült ideg.

Játsszunk másat.

A vodka keserű.

A szád meleg és füstös.

Az értelem szívós,

a falon csak lassan torzulnak az árnyak.

Játsszunk?

A kocka perdül.

Vidd innen azt a harminc ezüstöt!

Cimborám, Ikarus,

ma sem veszem meg két törött szárnyad.

A szaxofon torkából bomló század tébolya süvölt.

Perdül a kocka.

Mondd hamar, mi több:

a márvány, vagy az egyszerű föld.

Italoddal ne itass, Uram,

mert nő az árny, pedig az ember olyan apró.

Nem viszek neked semmit.

Tudod, ott papírból volt a rózsa.

És perdültek

és perdülnek a kockák.

Egy csendes zug kell.

Egy parti lóca.

És megmondom, mit gondolok a holnapról.

